

Janhit Education Society's

**Govindrao Warjekar Arts & Commerce College,
Nagbhid, Dist. Chandrapur (Maharashtra)-441205**

(Affiliated to Gondwana University Gadchiroli)

NAAC Accredited B⁺⁺(Third Cycle)

NAAC

Self Study Report

(Fourth Cycle)
2018-19 To 2022-23

CRITERION- III

Research, Innovation and Extension

Metrics No : 3.3.2.1

Metric Name : Number of Books and Chapters in edited volumes/book published and papers published in national/international conference proceedings

www.gwcollegenagbhid.ac.in

princ_gwcn@rediffmail.com

7774932732,9970406183

3.3.2.1: Number of Books and Chapters in edited volumes/book published and papers published in national/international conference proceedings

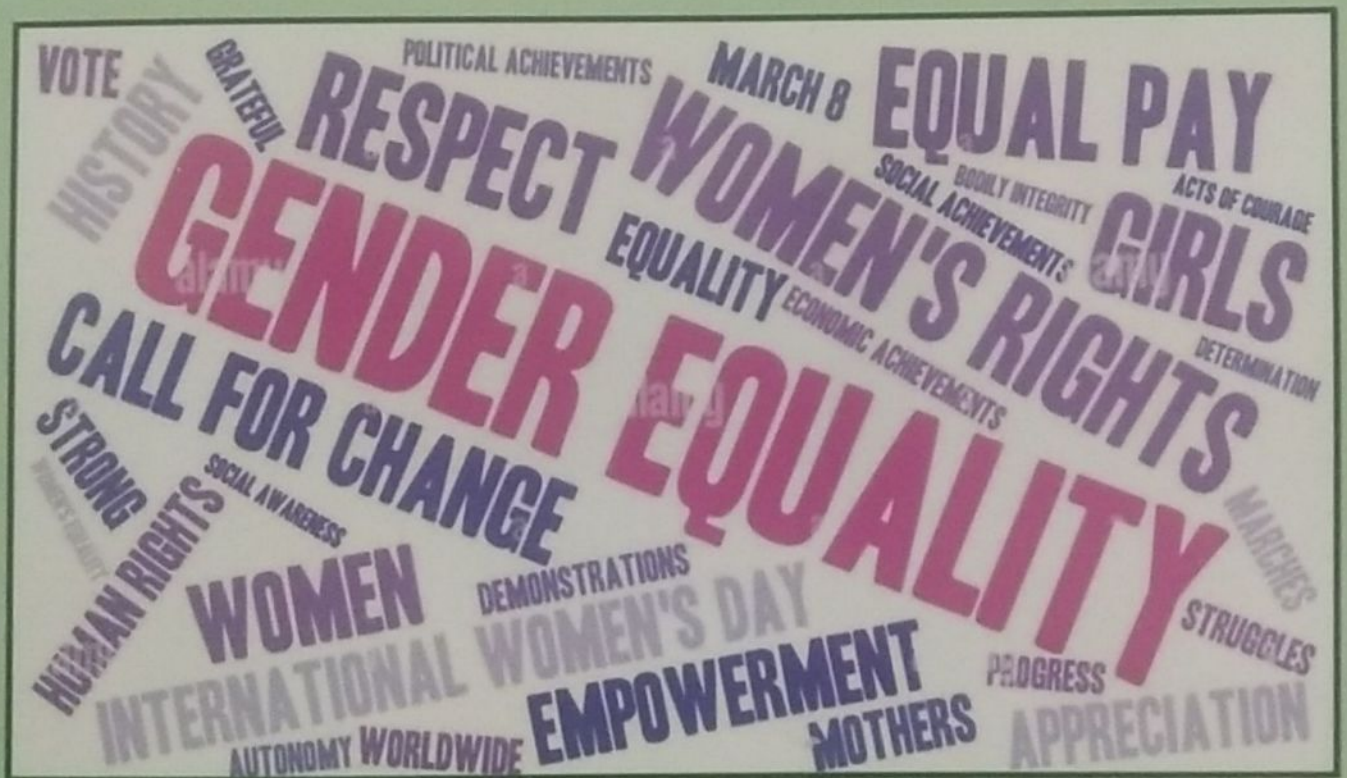
Content

Sr.No.	Years Wise Published Papers/Chapters	Page No.
1	2022-23	1-20
2.	2021-22	21-42
3.	2020-21	43-71
4.	2019-20	72-87
5.	2018-19	88-102

**Books and Chapters in edited Volume/Books Published
and Papers Published in National/International
Conference Proceedings**

2022-23

GENDER EQUALITY

EDITOR

DR. VAISHALI MESHAM

12	Women at Crossfire: A Case of Ukrainian Conflict Shete B.R., Wamane G.V , More S.V.	75
13	Women Empowerment in Politics: An Assessment Jai Varshini	80
14	Women Empowerment and Education Ansari Safiya Shabbir Ah	86
15	Women Empowerment through Agriculture Sector Dr. Sachin A. Bhoyar	90
16	Women in Armed Conflicts: From the Perspective of International Humanitarian Law Rohit Bokil	96
17	Preventing and Combating Violence Against Women Dr Poorva Bhonde	102
18	Present Status of Women in India Dr. Madhuri Tayade	108
19	Unfolding Feminism in the Context of Indian English Literature Dr. Maruti Wagh	113
20	Gender Roles and Stereotypes in the Selected Writings of Githa Hariharan Dr Leena V. Phate	119
21	Optimism in the Poems of Maya Angelou Dr. Chetna H. Pathak	128
22	Gender Equality & Work Family Conflict: Injustice in Relationships Relating to Unequal Distribution of Household Chores Dr. Ruchi Chaudhary	135
23	Gender Issues and Violent Victimization in Margaret Atwood's The Handmaid's Tale Dr. Vinod R. Shende	142
24	Challenges Faced By Women Entrepreneurs Dr. Sumita Shankar , Pooja Singh	147
25	Analyses of the Court Judgements on Harassment of Women at Work Places Dr. Deepak N. Morande	153

Analyses of the Court Judgements on Harassment of Women at Work Places

Dr. Deepak N. Morande

Assistant Professor (English), G. W. College, Nagbhid

Introduction:

Sexual harassment of women is a world occurrence both in developed as well as in developing countries. It has become a virus that is spread across religion, caste, caste and class. The patriarchal attitude is one of the reasons for these criminal acts. Presently, lots of women have access to education and large amount of women are employed in various sectors. Many such women face sexual harassment at workplace regularly. For real development of nation it is necessary to take strong measures to eliminate the sexual harassment of women at work place. The present article explores certain cases that were brought before the courts of law in India. The citations are in Parentheses with a Bibliography at the end of the article.

ANALYSES OF COURT CASES REGARDING SEXUAL HARASSMENT AT WORK PLACES

Case No. 1: The matter in above case arose from a senior employer who wished undue advantage from the woman employee. It was a case of harassment of working woman by a male senior employer. She dared to go to court and got proper justice. In many such cases the harassment of working women by male is excused as natural man behavior or natural flirtation. In the matter the women employee took positive action and got justice.

The matter was submitted in High Court (titled **Punjab and Sind Bank & Ors. Vs. Durgesh Kuwar under Civil Appeal No 1809 of 2020**). The Supreme Court upholds High Court Judgment that quashed a transfer of a woman bank employee. In this matter an woman employee was transferred because of the prejudiced attitude of the employers. The Court Bench comprising of Justice Dhananjay Y Chandrachud and Justice Rastogi quashed the order of the employer and re-posted her to her original place and post (<https://www.livelaw.in/top-stories/sexual-harassment-at-workplace-affront-to-womens-fundamental-rights-153686>).

Case No. 2: Subhra Chakraborty was a student of the Baptist College, Kohima. Bodhisattwa was a lecturer in that college. They fell in love with each other. Further, under the pursuance of Bodhisttva they had sexual

INTERNATIONAL CONFERENCE

ON RECENT TRENDS IN MULTI-DISCIPLINARY RESEARCH

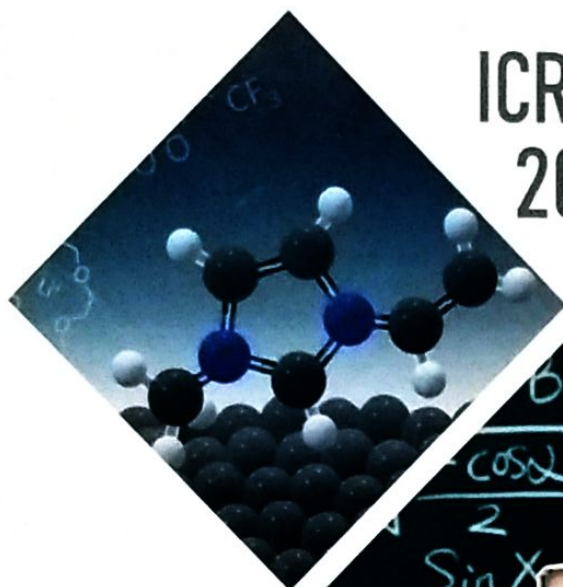
DSPM'S DR. KHATRI MAHAVIDYALAYA,
TUKUM, CHANDRAPUR, MAHARASHTRA

Jointly Organised by

ICRTMR
2023

SSES AMT'S SCIENCE COLLEGE,
CONGRESS NAGAR, NAGPUR, MAHARASHTRA

ICRTMR
2023

Date :
14th and 15th January 2023
Venue :
VAN ACADEMY, Mul Road, Chandrapur,
Maharashtra, India

IN ASSOCIATION

JAGADAMBHA BAHUUDDESHIYA GRAMIN VIKAS SANSTHA'S
JAGADAMBHA
COLLEGE OF ENGINEERING & TECHNOLOGY, YAVATMAL

Sevalal Mahila
Mahavidyalaya
Nagpur

VMS
RESEARCH FOUNDATION
NAGPUR

83	INCREASING MENACE OF MOB- LYNCHING: THE LEGISLATIVE MEASURES	Priyanka Mardikar	42
84	INDIAN PATENT REGIME AND NANOTECHNOLOGY: EXPLORING THE CHALLENGES	Archana Sukey	43
85	STEADY STATE THERMOELASTIC PROBLEM OF FINITE RECTANGULAR PARALLELEPIPED WITH CONSTANT HEAT GENERATION	W. K. Dange	43
86	DIVERSITY STATUS OF RHOPALOCERA IN AND AROUND NAGPUR REGION: A REVIEW	Y. B. Chaudhari and S. R. Verma	44
87	A REVIEW OF BIG DATA CHALLENGES AND RELATED ISSUES	Shital P. Adkine, K. D. Kadaskar	44
88	FUTURE OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS	Balmukund B. Kayarkar	45
89	ROLE OF ELECTRONIC COMMERCE TO REDUCING OPERATIONAL COST	Bina M. Moon	45
90	LIGHT POLLUTION AND IMPACT ON ECOSYSTEM	Madhuri Warbhe	46
91	FAMILY ADJUSTMENT OF SCHOOL CHILDREN ACCORDING TO GENDER AND FAMILY TYPE IN RURAL AREAS OF CHANDRAPUR DISTRICT, MAHARASHTRA	Megha M. Ratkanthiwar, Madhuri N. Kokode	46
92	DIELECTRIC CHARACTERISATION OF POLY VINYL ALCOHOL FILMS IN AQUEOUS SOLUTION	N. S. Ramteke	47
93	WATERSHED MANAGEMENT OF AURANGABAD CITY, MAHARASHTRA BY REMOTE SENSING AND GIS: A REVIEW	N. M. Walde, K. S. Raipurkar, M. G. Thakare	47
94	A STUDY ON ICHTHYOFAUNAL DIVERSITY OF NALESHWAR (MOHADI) DAM NEAR SINDEWAHI TEHSIL DISTRICT CHANDRAPUR STATE MAHARASHTRA, INDIA	P.D. Jambhulkar and R.R. Kamdi	48
95	CISSUS QUADRANGULARIS L. – A PROSPECTIVE FUTURE CROP	A. V. Pimpalshende, P. J. Wagh, M. C. Kale	48
96	FIRST REPORT ON THE ANTIFUNGAL ACTIVITY OF SILVER NANOPARTICLES BIOSYNTHESIZED BY USING LEAF EXTRACT OF MELILOTUS ALBUS	B. B. Kalbande, Aparna M. Yadav	49
97	FORMULATION, DEVELOPMENT AND EVALUATION OF SELF FOAMING BUBBLE FACE MASK	S. N. Sambare, M. H. Taywade, A. A. Paranjape	49
98	FORMULATION AND DEVELOPMENT OF FACIAL SCRUB WITH NATURAL EXFOLIANTS	M. R. Raut, K. S. Misar, M. P. Bokde	50
99	FORMULATION AND DEVELOPMENT OF HERBAL FACE WASH TABLETS BY USING ROSA GALLICA&DEAD SEA MUD	K. Misar, R. Gajbhiye, M. Raut, S. Sambare	50
100	ROLE OF POLITICAL PARTIES AND PARTY SYSTEM	Ganesh M. Uparkar	51
101	SOCIAL WORK IN INDUSTRY	Sanjiv K. Nimbalkar	51
102	TIME-FRACTIONAL TWO-TEMPERATURE HYGROTHERMOELASTIC RESPONSE IN COMPOSITE HOLLOW CYLINDER INDUCED BY RAMP-TYPE HEATING	Shahala Sheikh, Lalsingh Khalsa	52
103	THE ELEMENTS OF SELF-DENIAL AND RESISTANCE IN DAYA PAWAR'S BALUTA AND BAMA'S KARUKKU	Tufan Bhaskar Awatale and Nikita U. Mishra	52
104	AGRICULTURE EDUCATION: A NEED OF HOUR	Vinay D. Kawade	53
105	ACOUSTICAL BEHAVIOR OF AQUEOUS THIAMINE HYDROCHLORIDE IN KCL AT TEMPERATURE 308.15K	V. G. Dudhe	53
106	CONCENTRATION OF MAJOR AIR POLLUTANTS IN WARORA CITY OF CHANDRAPUR DISTRICT	H. D. Anande and B. B. Shil	54
107	KEY FACTORS INFLUENCING INFANT (EARLY) EMPLOYEE ATTRITION IN "IT" SECTOR	Ashima Joseph, Anand Muley	54

INTERNATIONAL CONFERENCE

ON RECENT TRENDS IN MULTI-DISCIPLINARY RESEARCH

ICRTMR
2023

266	SYNTHESIS OF MAGNETIC AND LUMINESCENT NANOPARTICLES WITH DIFFERENT APPROACHES	Amol Nande, Swati Raut, P. R. Moharkar and S. J. Dhoble	134
267	SYNTHESIS AND CHARACTERISATION OF RED LIGHT EMITTING EU3+ DOPED ZnAl2O4 PHOSPHORS USED TO INCREASE THE GROWTH AND DEVELOPMENT OF FRUIT AS WELL AS FLOWERING PLANTS BY ENHANCING THEIR PHOTOSYNTHESIS PHENOMENON	Arati duragkar	134
268	SYNTHESIS AND ELECTROCHEMICAL STUDIES OF BaFe2O4 NANOPARTICLES FOR SUPERCAPACITORAPPLICATION	V. V. Deshmukh and H. P. Nagaswarupa	135
269	IMPACT OF E-COMMERCE ON RETAIL INDUSTRY	Janhavi P. Kahale and H. M. Kamdi	135
270	DEEP LEARNING POWERED FIREWALL ANOMALY MANAGEMENT ENVIRONMENT USING CONVOLUTION AND RECURRENT NEURAL NETWORK	Asfiya Shireen Shaikh Mukhtar and Ghousiya Farheen Shaikh Mukhtar	136
271	ROLE OF SEBI IN INDIAN CAPITAL MARKET	Kewal H. Karhade and Vijay A. Bankar	136
272	REVIEW ON POTENTIAL MULTIPURPOSE PLANT: EUPHORBIA TIRUCALLI L.	M. P. Sonarkhan, P. J. Wagh and M. C. Kale	137
273	FURTHER INVESTIGATION OF Enigmocarpon longii FRUIT FROM THE DECCAN INTERTRAPPEAN BEDS OF MOHGAONKALAN, CHHINDWARA DISTRICT, M. P., INDIA	Manoj Niranjane and Rajesh R. Dahegaonkar	137
274	GENTLY FALLS THE BAKULA BY SUDHA MURTHY: A STUDY	Nikita U. Mishra and Rakesh P. Wasnik	138
275	MOLECULAR INTERACTIONIN OF SODIUM SALT IN DIFFERENT SOLVENTS AT DIFFERENTCONCENTRATIONS	S. P. Burad and A. B. Dhote	138
276	INVERSION FORMULA OF GENERALIZED SIMPLIFIED FRACTIONAL FOURIER TRANSFORM	V. D. Sharma and P. R. Langade	139
277	SURVEY OF MEDICINAL PLANTS OF RALEGAON AND ITS PERIPHERAL AREA, TAH-RALEGAON, DIST- YAVATMAL, MAHARASHTRA, INDIA	Praveenkumar N. Nasare	139
278	OPTIMIZATION OF SOME FERMENTATION CONDITIONS FOR THE PRODUCTION OF EXTRACELLULAR AMYLASES BY USING ASPERGILLUS SPECIES	Rahul L. Meshram and Damini R. Motwani	140
279	CSR IN INDIA- LEGAL PERSPECTIVE	Rashmi Uttarwar	140
280	RELEVANCE OF SILICON PLATFORM IN SOFTWARE DEFINEDNETWORKS	S. T. Bahade, A. S. Lanje and S. J. Sharma	141
281	OPERATIONAL CALCULUS ON GENERALIZED FRACTIONAL FOURIER- WAVELET TRANSFORM	Vidya Sharma and Shubham Gajbhiye	141
282	FEMALE LEADERSHIP:AN EXPLORATORY RESEARCH	Sneha Tiwari	142
283	IMPACT OF E-COMMERCE IN INDIAN ECONOMY	Sulbha Gulabrao Wankhede	142
284	CHARGE TRANSFER MECHANISM IN INORGANIC PHOSPHORS	Swati Raut, Amol Nande, P. R. Moharkar and S. J. Dhoble	143
285	SOFT SKILLS & PERSONALITY DEVELOPMENT FOR 21st CENTURY	Dr. Vijay A. Bankar and Dr. Kewal H. Karhade	143
286	EFFECT OF 2,4-D ON NUCLEIC ACID & PROTEIN CONTENT OF PSORALEA CORYLIFOLIA L.	R.H. Mahakhode, R.A. Jachak and K.R. Gopal	144
287	सार्वजनिक ग्रंथालयाचे व्यवस्थापन	सतिश ज. पिसे	144
288	चंद्रपूर जिल्हयातील राजुरा तालुक्यातील शेतमजुरांचा तुटवट्यामुळे शेतीवर झालेला परिणाम	राजेंद्र आ. मालेकर	145
289	ग्रामीणविकासाच्यासंदर्भातप्रधानमंत्री ग्रामसडक योजना	उज्वला तेजराम कापगते	145
290	समाजकांतीचे प्रणेते जोतीराव फुले	अनमोल शेंडे	146
291	अशोक पवार आणि भटक्यांचे जीवन	अरूण राऊत१ व प्रा. रविंद्र मुरमाडे	146

THE ELEMENTS OF SELF-DENIAL AND RESISTANCE IN DAYA PAWAR'S BALUTA AND BAMA'S KARUKKU

Tufan Bhaskar Awatale¹ and Nikita U. Mishra²

¹Dr. Babasaheb Ambedkar College of Arts, Commerce and Science, Bramhapuri, Chandrapur

²G.W. Arts and Comm. College, Nagbhid, Distt- Chandrapur

*Corresponding Author: tufanawatade@gmail.com, nikita_rn291@rediffmail.com

Communicated : 20.12.2022

Revision : 12.01.2023

Accepted : 20.01.2023

Published: 30.01.2023

ABSTRACT:

It is said that literature is the reflection of life and society. Every human life and all aspects of our society must be reflected in literature. Is this really true when we consider the socio-economically deprived and culturally marginalized class of our society? Mainstream literature never tried to hear the voice of voiceless in full measure. It was Dalit literature which protested against all forms of exploitations based on class, caste, gender, race, and occupation. It is a literature of protest, pain, anger, agony, and quest for identity. According to *Arjun Dangale*, Dalit literature is one which acquaints people with caste system and untouchability in India.

The present paper is primarily focused on Daya Pawar's *Baluta* and Bama's *Karukku*. These autobiographies were primarily written in Marathi and Tamil languages respectively and later on they were translated into English language. *Baluta* is a story of humiliation experienced by the author, both in rural and urban life which is narrated by Dagdu Maroti Pawar to the more literate Daya Pawar, both are the personas of the author himself. Bama being Dalit Christian woman experiences humiliation because of her caste and gender. In this paper the emphasis is given to the elements of self-denial and resistance in Daya Pawar's *Baluta* and Bama's *Karukku*.

Key words: - *Baluta, Karukku, self-denial, resistance, protest, movement, Bama, Daya pawar.*

Aesthetics of Dalit Literature :

Many of the Savarna critics argued that Dalit literature should not be considered as distinct form of literature and hence this literature should be evaluated on the basis of universal literary theories and criteria. Shriranankumar Limbale opposes this view and feels that mainstream literary criticism can never give justice to Dalit literature.

Savarna critics like Kavi Anil, Vidyadhar Pudalik, Nirmalkumar Phadkule and Narhar Kurudkar states that any person, by the power of his imagination can write about Dalit sensitivity and hence Dalit literature should not be limited to the writings of untouchables only. Sharankumar Limblae strongly opposes them and claims that it is quite impossible for the savarna writers to fully deal with Dalit life. Lived experience of untouchable writer is worthy than that of imagined delineation of pain and suffering, and the feelings of self denial,

resistance and anger, A non-Dalit writer can never imagine the whole Dalit consciousness.

Baluta and Karukku as a narrative of pain and suffering and anger

As a literary genre autobiography claims to be different from other literary forms as it is based on fact than fiction, and lived experience than imagined picture. Dalit autobiographies are narratives of pain, suffering, anger and revolt. Daya Pawar's *Baluta* and Bama's *Karukku* are no exception to this.

Rejection of heroism

Dalit autobiographies reject heroism. Here the hero is the victim of caste discrimination and humiliation. He doesn't possess the heroic qualities to conquer all situations and he is not the only person who can liberate the whole community.

Baluta as Daya Pawar's Journey of 40 years

Daya Pawar born as Dagadu Pawar in the village Dhamnagaon, and migrated to Mumbai for the

GENTLY FALLS THE BAKULA BY SUDHA MURTHY: A STUDY Nikita U. Mishra¹ and Rakesh P. Wasnik²¹G.W. Arts & Commerce College, Nagbhid²Y.C. College, Lakhandur*Corresponding Author: nikitarwasnik@gmail.com, wasnikrp@gmail.com

Communicated : 20.12.2022

Revision : 12.01.2023

Published: 30.01.2023

Accepted : 20.01.2023

ABSTRACT:

Sudha Murthy is a novelist, businesswoman and educator. She is a Kannada and English writer and a renowned philanthropist. By profession she is an Engineer and chairs the Infosys Foundation. She had participated in the Gates Foundation's public health care initiatives, she works on rural development projects, backs the effort to equip all government schools in Karnataka with computer and library resources, and founded the *Murthy Classical Library of India* at Harvard University.

Her contribution to the world of literature is noteworthy. To name a few books among her many books, *Gently Falls the Bakula*, *Mahaswetha*, *Dollar Bahu*, and *The Day I Stopped Drinking Milk*, have made significant contribution to literature. The reader gets easily connected to her interesting stories, due to her graphic delineation which she derives from her vast experience of philanthropy.

Even if Sudha managed to strike the ideal balance between her spiritual self and the technological world, there are still people battling all around her. This is shown in the connection between *Shrikant* and *Shrimati* in the novel *Gently Falls the Bakula*. It is based in Hubli, Karnataka, and emphasises the sweeping tide of global capitalism and its huge tentacles that engulf the entire planet, filling modern man's existence with a rising sense of powerlessness and frequently leading to unhealthy and broken relationships. The focus of the current research is on how the ostentatious outlook of her spouse causes her to revert to her previous self-interested and ambitious state. In this book, Sudha also explores the negative aspects of love marriage and the challenges experienced by the female characters' families.

Key words: - global, love, sacrifice, dedication, conflict, perseverance.

Sudha Murthy is a teacher, social worker and author. Wife of N.R. Narayana Murthy, the co-founder of Infosys, Sudha, has worked tirelessly to give back to the society, has supported movements to give all the facilities to the government school students and participated in rural development programmes. She has a vast experience of philanthropy and is one of the few Indian feminists who are still active. The beauty of Sudha's writing lies in her ability to connect with the reader with her simple but vivid language, which bring her characters to life. Sudha has written numerous books on self-realisation and charity in her fictional works. Some of Sudha's popular works are, *How I Taught My Grandmother to Read*, *Dollar Bahu*, *Rana* and other stories. *Gently Falls the Bakula* is a simple story of a couple, happily married and living in Karnataka. Sudha depicts in the novel the predicament of all those women who

allowed family commitments and responsibilities to overpower their own aspirations.

Gently Falls the Bakula is the story about a young couple Shrikant and Shrimati. They fall in love and eventually get married. Things change when Shrikant climbs up the corporate ladder to the peak of success, whereas his married life slowly descends to worst. Sudha has graphed superbly straight way the decline and the book brings a simple but heart-touching story of the couple and also the events that shake their family life.

This paper is about the problems faced by the protagonist of the story, Shrimati which every Indian woman will feel accustomed to, in one or the other way. It deals with the old stereotype mentality of male dominance, submissiveness of women, gender disparity and lastly, the women empowerment. Sudha loudly wants to emphasise the need of giving equal importance

ROLE OF SEBI IN INDIAN CAPITAL MARKET

Kewal H. Karhade¹ and Vijay A. Bankar²

¹Karmvir Mahavidyalaya, Mul

²G.W. Arts and Commerce College, Nagbhid

Communicated : 20.12.2022

Revision : 12.01.2023
Accepted : 20.01.2023

Published: 30.01.2023

ABSTRACT:

It was formed officially by the Government of India in 1992 with SEBI Act 1992 being passed by the Indian parliament SEBI is headquartered in the business district of Bandra Kurla Complex in Mumbai and has Northern, Eastern, Southern and Western regional offices in New Delhi, Kolkata, Chennai and Ahmadabad. Controller of capital issues was the regulatory authority before SEBI came in to existence, it derived authority from the capital issues (control) Act, 1947 Initially SEBI was a non statutory body without any statutory power. However in 1995, the SEBI was given additional statutory power. By the government of India through an amendment to the securities and exchange board of India Act 1992 in April 1998 the SEBI was constituted as the regulator of capital markets in India under a resolution of the Government of India. The SEBI is managed by the six members, i.e. by the chairman who is nominated by the central Government and two members, i.e. officers of central ministry, one members from the RBI and the remaining two are nominated by the central Government. The office of SEBI is statute at Mumbai with its regional offices at Kolkata, Delhi, and Chennai.

Key words: - SEBI, India, Capital Market, Capital Market Development.

What is SEBI :-

Securities and Exchange Board of India (SEBI) is an apex for overall development and regulation of the securities market. It was set up on April 12, 1988. To start with, SEBI set up as a non statutory body. Later on it became a statutory body under the securities Exchange Board of India Act 1992. The Act entrusted SEBI with comprehensive powers over practically all the aspect of capital market operation.

Capital Markets & SEBI

A Capital Market is the market where debt or equity securities are traded for more than one year. Here government and business enterprises can raise funds of long term. The short term funds are of the money market and long term funds are related to capital markets.

If the classification is done for the Capital Markets, there are two capital markets, first one is primary markets and other one is secondary market. New bond or stock issues are traded to the investors. The process through which the bond and stocks are sold to the investors is known as underwriting. This is called primary

market. The present securities are purchased or sold among the investors, in the secondary markets.

SEBI was formed by the Government of India in 1988 that acquired statutory form in 1992 with SEBI Act 1992 being passed by the Indian Parliament Chaired by C B Bhavé. SEBI is basically the regulator for the Securities Market in India.

The main responsibilities and function of the SEBI is for the three groups i.e. the investors, the market intermediaries and the issuers of securities. Drafting regulations in its legislative capacity, it enforces actions in its executive function.

SEBI with its proper and systematic method of working has made the markets electronic.

Capital Market in India

The Capital Market deals in the long-term (for time-periods more than one year) capital Securities (Equity or Debt) offered by the private business companies and also governmental undertakings of India. All New Stocks or Bonds presented by growth-oriented business

SOFT SKILLS & PERSONALITY DEVELOPMENT FOR 21st CENTURY

Vijay A. Bankar¹ and Kewal H. Karhade²

¹G.W. Arts & Commerce College, Nagbhid

²Karmaveer Mahavidyalaya, Mul

Communicated : 20.12.2022

Revision : 12.01.2023
Accepted : 20.01.2023

Published: 30.01.2023

ABSTRACT:

A skill is an art of applying the knowledge needed to perform a task successfully. Acquiring a skill is the acquisition of essential qualities needed to progress in a job. A person needs several qualities and skills to successfully perform his responsibilities and achieve success. Not everyone has all these skills. But through culture, training, and experience, one can acquire the skills necessary to master one's job. A person with different skills gets success faster. A person who has a high level of skill can do his work successfully.

Acquiring a skill is the diligent acquisition of the essential qualities needed to move toward success. Skill is the art of application of knowledge required to perform various responsibilities successfully. Skill is the process of acquiring complete knowledge and training related to technical, academic, practical, and practical work related to a particular job. Although there are different types of skills, the major skills are soft skills and hard skills. This research paper has been written to study why soft skills and hard skills are important for personality development in the 21st century, and what is the contribution of skills in employment generation.

Key words: - *Soft Skills, Hard Skills, Personality Development, Employment Generation.*

Data Collection Method Used For Research:

The research paper has depended on secondary data.

Objective of Research:

- 1) To study why soft skills and hard skills are important for personality development in the 21st century.
- 2) To study the contribution of skills in employment generation.

INTRODUCTION:

Skills are acquired through training, experience, and practice. Creativity is required in skill. Some special skills are required to acquire knowledge related to any subject. When a person reaches the application level, he is said to have developed a skill. These special skills are acquired through reading, writing, understanding, and experience. Some skills are already present in a person, while others are acquired, improved and new skills are added, then the person is ready to acquire knowledge. Skills are also linked to some sub-skills, by

studying these also one can use the skill with more confidence. Skills such as listening, speaking, reading, and writing are not only essential for education but are also life skills. Various skills are used in daily life. Sometimes one or two general skills are needed when performing a task. But sometimes other tasks require more than two as well as some specialized skills.

In general, for a person to be successful in any work, effective communication skills, human relation development skills, positive attitude skills, proper planning, and decision-making skills, problem-solving skills, the proper performance of responsibilities, social life skills, Stress management skills, time and self-management skills, initiative skills, group work skills, innovation and risk-taking skills, coordination, and adaptation skills with the surrounding environment, reading, thinking, writing skills, etc. are required. The above list of skills is not exhaustive. Because there are many

UNDERSTANDING AND ADOPTING A VEGAN DIET

Vishakha Kayande

Govindrao Warjekar Arts & Commerce College, Nagbhid, Chandrapur

*Corresponding Author: vishakhakayande@gmail.com

Communicated : 12.01.2023

Revision : 18.02.2023

Accepted : 21.03.2023

Published : 30.05.2023

ABSTRACT:

A well-planned vegan diet is a healthy way to meet nutritional needs. Only plant-based items are allowed in vegan diets. Veganism is the practice of avoiding the consumption of animal products, notably in the diet, as well as a philosophy that rejects the status of animals as commodities. Vegans are those who adhere to the vegan diet or philosophy. Vegan diets high in plant-based foods have been linked to lower LDL cholesterol, better blood glucose, and lower blood pressure, according to research. Vitamin B12, calcium, iron, and specific omega-3 fatty acids are among the nutrients that vegans should be aware of. Veganism became increasingly popular in the 2010s.

Keywords : *Veganism, Health benefits, Healthy Food.*

INTRODUCTION:

There are numerous types of vegetarianism that can be distinguished. Dietary vegans, usually referred to as "strict vegetarians," abstain from eating meat, eggs, dairy products, and other animal-derived goods. An ethical vegan is someone who not only eats a plant-based diet but also applies the idea to other aspects of their lives, opposes the use of animals for any purpose, and attempts to avoid all forms of cruelty and exploitation of animals, including humans. Another phrase is "environmental veganism," which refers to the avoidance of animal products based on the belief that industrial animal raising is unsustainable and harmful to the environment. Vegan and vegetarian diets appear to be popular, however evidence suggests that some people have been eating a plant-based or vegetarian diet for generations. The term "vegan" was not coined until 1944, nevertheless. Vegans, on the other hand, have chosen to avoid all animal-based meals. Vegan apparel, home goods, and personal care products are popular choices. The majority of vegans do so because they believe it would improve their health or they want to support

animal rights. Vegan diets are made up of only plant-based foods. This type of diet includes fruits, vegetables, soy, legumes, nuts and nut butters, plant-based dairy alternatives, sprouted or fermented plant foods and whole grains. Vegan diets don't

include animal foods like eggs, dairy, meat, poultry or seafood. They also are devoid of animal byproducts such as honey (made by bees) and lesser-known animal-based ingredients like whey, casein, lactose, egg white albumen, gelatin, carmine, shellac, animal-derived vitamin D3 and fish-derived omega-3 fatty acids.

Definition of Vegan Diet :

Donald Watson and his then future wife Dorothy Morgan invented the term "vegan" in 1944. It was developed from the terms 'Allavega' and 'All Vegan,' which were previously used and recommended by founding members and future officers George A. Henderson and his wife Fay, the latter of whom produced the first vegan recipe book. Vegans abstained from "eggs, honey; and animals' milk, butter, and cheese" at first, but by May 1945, they were specifically abstaining from "eggs, honey; and animals' milk, butter, and cheese." It has been described as "the

Proceedings of National Conference on National Education Policy 2020 and Libraries

Volume 1

Board of Editors

Dr. Sanjay Desale

Dr. Sambhaji Patil

Mr. Yogesh Mate

Dr. Dattatray Sankpal

Dr. Charudatta Gandhe

Mr. Pradeep Bachhav

Dr. Archana Ladkat

Maharashtra University and College Librarians Association

Sr. No.	Title & Author	Page No.
16.	राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 आणि ग्रंथालयाची भूमिका • श्री. लक्ष्मीकांत मधुसूदन सातपुते	98
17.	राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण आणि ग्रंथालय • प्रा. संतोष सुकदव ठाकर, प्रा. मनोहर पांडुरंग नंदन	108
18.	National Education Policy-2020 And Role Of Libraries • Rameshwar Pawar, Mohammed Zakriya	116
19.	नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 आणि ग्रंथालयाची भूमिका • Manisha Nimraj Jadhav	122
20.	राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 आणि ग्रंथालये • अनिल भोयर, चंद्रशेखर हनवंते, विनोद पत्तीवार	126
21.	कोहा : मुक्त स्रोत एकात्मिक ग्रंथालय व्यवस्थापन आज्ञावलीची रचना आणि वैशिष्ट्ये • महेश पांडुरंग केसरकर	133
22.	Reaching To Patrons: Outreach Initiatives In Library, S. S. Girls College, Gondia • Rajashree D. Wagh	145
23.	Challenges In Using Chat Gpt For Academic Research. • Swati Bhadkamkar	154
24.	Green Libraries: Concept, Standards And Initiatives • Anjali S. Kadappa, Yuvraj G. Jadhav, Nandkumar L Salunke, Memane Sanjay Manohar	162
25.	Awareness About Swayam Moocs Courses Among Hotel Management Students • Chanda Supekar	171
26.	The Life Cycle Of Electronic Resources And How These E-Resources Have A Changed The Research And Learning Environment • Ganesh Narayan Khodave	180
27.	Professors Newspaper Reading Habits: A Survey • Guldagad Kiran Dhondiram	187
28.	Collection Development Policy For Electronic Resources • Jadhav Anil Venkatrao and Jagdish N. Kulkarni	194
29.	Open Source Software And Cloud Computing Applications In Libraries • Jyoti Chitale	203
30.	Management Of E-Resources In The Modern Library Information System • Komal R. Bhavnath and Swati R. Gosavi	213
31.	E-Resource Citations In Subject Education: An Analytical Study • Lathkar R.A. and Kulkarni J. N.	219

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० आणि ग्रंथालये

डॉ. अनिल भोयर
ग्रंथपाल,
श्री गोविंदराव मुनघाटे महाविद्यालय, कुरखेडा

डॉ. चंद्रशेखर हनवंते
ग्रंथपाल,
गोविंदराव वारजुरकर महाविद्यालय, नागभीड

श्री विनोद पत्तीवार
संशोधक विद्यार्थी,
ग्रंथालय आणि माहितीशास्त्र विभाग, गोंडवाना विद्यापीठ, गडचिरोली

सार (Abstract) :

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० आणि ग्रंथालये आपल्या शिक्षण व्यवस्थेतील त्यांचे महत्त्व अधोरेखित करतो. नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० शाळा, महाविद्यालय आणि उच्च शिक्षणाचे समान समर्थन करते. हा लेखात प्रामुख्याने ग्रंथालयाच्या वैशिष्ट्यांसह राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० च्या प्रमुख ठळक गोष्टींवर लक्ष केंद्रित करतो. राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० भारतातील शाळा, महाविद्यालये, विद्यापीठ प्रणालींच्या संदर्भात ग्रंथालयावर अत्यावश्यक सेवा म्हणून लक्ष केंद्रित करण्याचा हेतू आहे. ग्रंथालयांद्वारे दिल्या जाणाऱ्या सेवांचा अभ्यास, संशोधन, शिक्षण आणि कौशल्य विकासामध्ये सर्वात महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावण्यासाठी नवीन शैक्षणिक धोरण तयार केले आहे. याचा लाभ सर्व शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांना होणार आहे. नवीन शैक्षणिक धोरणाची अंमलबजावणी येत्या शैक्षणिक वर्ष २०२३-२४ पासून होणार आहे.

बीज संज्ञा (Key Word) : प्रस्तावना, नवीन शैक्षणिक धोरण-२०२० चे ठळक मुद्दे, NEP २०२० चे ठळक मुद्दे, नवीन शैक्षणिक धोरण २०२० नुसार ग्रंथालये, आकर्षक शिक्षण साहित्याचा विकास, निष्कर्ष, संदर्भ सूची.

उच्च शिक्षण संस्था मधील शैक्षणिक ग्रंथालयामधील ई संसाधनाचे व्यवस्थापन

1. विनोद पतीवार , संशोधक विद्यार्थी , ग्रंथालय आणि माहितीशास्त्र विभाग, गोंडवाना विद्यापीठ, गडचिरोली
2. अनिल भोयर, ग्रंथपाल, श्री. गोविंदराव मुनघाटे महाविद्यालय, कुरखेडा
3. चंद्रशेखर हनवंते, ग्रंथपाल, गो.वा. महाविद्यालय , नागभीड

सारांश:

वेब बेस नॅक प्रमाणीकरणाचा युगात उच्च शिक्षण संस्थेतील ग्रंथालये आधुनिक तंत्रज्ञान युक्त व सुसज्ज असणे गरजेचे आहे. माहिती तंत्रज्ञानाच्या युगात ग्रामीण भागातील उच्च शिक्षण संस्थेतील शैक्षणिक ग्रंथालयात ई संसाधनांचा वापराचे प्रमाण मागील काही दशकापासून वाढलेले दिसून येत आहे. डीजीटाइझेशन करणारे प्रकाशक वेगवेगळ्या प्रकाशनाचे असल्यामुळे डीजीटाइझेशन झालेले साहित्य एकाच संस्थेच्या मार्फत वाचका पर्यंत इ-बुक, ऑडिओ बुक, इ-जर्नल्स, डाटाबेस, यांच्या द्वारे व इंटरनेट, संगणक व मोबाईल, सोशलमिडीयाच्या माध्यमातून पोहोचवल्या जातो. इ-संसाधन चा वापर कधीही व कुठूनही करता येतो. ग्रंथालयाकरिता लागणाऱ्या भव्य इमारतीची गरज नसते. टेक्नोलॉजी च्या काळात ग्रंथालयांना इ-संसाधनाची उपलब्धता व वापर करणे अगत्याचे झाले आहे.

शब्द संज्ञा (Keyword):

प्रस्तावना, इ-संसाधन व्यवस्थापन, इ-रिसोर्स व्यवस्थापनाचे उद्देश, ई-संसाधनांचे प्रकार, ई-संसाधनांचा उपयोगिता, इ-संसाधनाचे फायदे, इ-संसाधने प्राप्त करणे व हाताळण्यातील अडचणी, आव्हाने, निष्कर्ष.

प्रस्तावना :

२१ व्या शतकात भारतातील उच्च शिक्षण संस्थेतील ज्ञान स्रोत केंद्र आज आधुनिक तंत्रज्ञानयुक्त झाले आहे. आज पारंपारीक ग्रंथाची जागा व त्याचा वापर करणारे वाचक आज

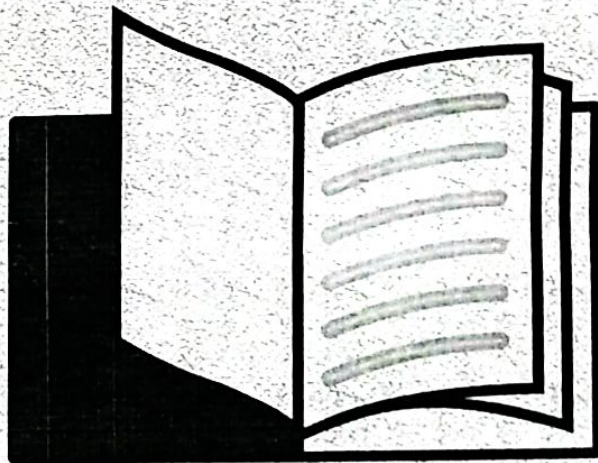

MAH/MUL/03051/2012
ISSN-2319 9318

Vidyawarta®

Peer Reviewed International Multilingual Research Journal
Issue-43, Vol-03, July to Sept. 2022

Editor
Dr. Bapu G. Gholap

- 13) माया वर्मा के काव्य में नारी समस्याओं के समाधान : एक अध्ययन
कविता पाल & डॉ. पुष्पलता सिंह ठाकुर, ग्वालियर (म.प्र.) ||55
- 14) नव्वदोत्तर ग्रामीण कथेचे स्वरूप : एक आकलन
डॉ. लहूकुमार खंडाळे, जि. जालना (महाराष्ट्र) ||58
- 15) भारतातील सहकार चळवळ
प्रा.डॉ.अमृता गणपती मगदुम, जि.कोल्हापूर, राज्य महाराष्ट्र ||60
- 16) चंद्रपूर जिल्ह्यातील लोहार कामगारांचे आर्थिक आणि सामाजिक अध्ययन
कु.सुषमा सुरेश मंदरे ||64
- 17) २१वीं सदी की स्त्री—लेखिकाओं की कहानियों में भूमंडलीकरण का प्रभाव
दीपक कुमार मिश्र, शिलांग, मेघालय ||70
- 18) मराठी कादंबरीतील शिक्षण विषयक प्रतिबिंब
दादासाहेब भगवान पवार, पुणे ||75
- 19) महिला सशक्तिकरण
पुसा राम चौधरी, सिरोही, राजस्थान ||82
- 20) ब्रिक्स संघटना आणि आंतरराष्ट्रीय राजकारण : एक चिंतन
प्रा.डॉ. राम पांडूरंग साबदे, जि. लातूर ||86
- 21) A STUDY ON CAUSES OF MALNUTRITION AMONG TEENAGE GIRLS
Anjali basediya, Dr. Albha tiwari, Dr. Amita tiwari, Beenu Singh Chauhan ||89
- 22) Issues and challenges of Financial Performance of SBI in Bihar.
Arbind Kumar, Dr. Harendra Prasad Singh, Saran. ||98
- 23) The Study of English Language and Literature.
Bilure Suhasini Ramchandra, PAHSUS ||101
- 24) A critical analysis, liberation from misery according to sankhya philosophy
Moumita Das ||105
- 25) All ABOUT STUDY OF PHYSICAL PREPARATION FOR NETBALL- NEEDS .....
Gaikwad Uttareshwar Rambhau ||110

चंद्रपूर जिल्ह्यातील लोहार कामगारांचे आर्थिक आणि सामाजिक अध्ययन

कु.सुषमा सुरेश मंदरे

(संशोधिका)

*****

प्रस्तावना :

भारतातील ग्रामीण भागातील बहुतेक लोकांचा व्यवसाय हा शेती आहे, तसेच शेती व्यवसायाला सहायभूत ठरणाऱ्या अनेक व्यवसायांची निर्मिती शेती व्यवसायातूनच झालेली दिसून येते.

लोहार काम करणाऱ्या कामगारांचा हा व्यवसायसुध्दा शेतीशी संबंधित आहे. पूर्वी शेतीला आवश्यक असणारी अवजारे लोहार कामगार पुरवायचा. त्याच्या मोबदल्यात त्याला वर्षातून एक—दोनदा काही धान्य बलुत्याच्या स्वरूपात दिले जात असे. ग्रामीण खेडी ही स्वयंपूर्ण असल्यामुळे त्यांचा केंद्रबिंदू शेती हा होता. त्यामुळे शेतीशी संबंधित व्यवसाय करणाऱ्या जाती गावातच वास्तव्य करू लागल्या.१

लोहार :

'लोहार' या शब्दाची निर्मिती ही दोन शब्द मिळून तयार झालेली आहे. 'लोहकार' या शब्दाची फोड केल्यास लोह + कार म्हणजे 'लोह' हा धातू आहे आणि 'कार' म्हणजे करणारा. जो लोखंडापासून निरनिशब्दा वस्तू तयार करतो तो लोहार.२

लोहार कामगार हा ज्या ठिकाणी आठवडी बाजार भरतो, असे ठिकाण स्वतःचा व्यवसाय सुरू करण्यासाठी निवडायचा. यामुळे आजू—बाजूच्या एक—दोन गावातील शेतकऱ्यांची कामे त्याला मिळत असे.३

लोहार हा शेतीसाठी महत्त्वाचा बलुतेदार होता. शेतीची अवजारे तयार करणे, त्यांची दुरूस्ती करणे, त्याचप्रमाणे दारांच्या कड्या—कुलुपे तयार करणे,

जनावरांच्या पायाला नाला बसविणे अशी अनेक कामे त्याला गावातच मिळत असे. त्याचप्रमाणे घोड्याचे रथ तयार करणे, टाकसाळीतील कामे, नावा तयार करणे, इतरही कामांसाठी लोहारांची गरज पडत होती, हे पेशवेकालीन पत्रातून दिसून येते. काही वेळेस लोहार कामगारांना शेतकऱ्यांकडून लोहार कामाच्या बदल्यात रूपये बलुते मिळत असे. त्याचप्रमाणे घिसाडी लोक सुध्दा लोहारकाम करित असे. हे नेहमी भटके जीवन जगून गावातील लोकांना चमचे, नाचकाणे, तवे इत्यादी गृहोपयोगी वस्तू रोख पैशांत विकत असे.४

आर्थिक क्रिया ह्या मानवी जीवनाला आवश्यक आहेत; त्यावरच त्यांची प्रगती व विकास अवलंबून असतो. मानवाचे खाद्यसंकलन, शिकार व मासेमारी या व्यवसायातच त्यांची भटकंती सुरू होती. त्यानंतर पशूपालन व शेती या आर्थिक क्रियेने मानवाचे जीवन बदलून गेले. सोबतच शेतीचे उत्पादन वाढविणे शक्य झाले. या आर्थिक क्रियेतून मानवाचे परस्पर संबंध, सामूहिक जीवन, रूढी—परंपरा ठरत गेल्या. त्यातूनच ग्रामीण जातीनिहाय व्यवसाय व्यवस्था सुरू झाली. त्यानंतर इंग्लंडमध्ये औद्योगिक क्रांती घडून आली. उत्पादनाची नवीन यंत्रे—तंत्रे यांचा शोध लागला. ग्रामीण भागात तयार होणारी लोखंडी अवजारे मोठ—मोठ्या कारखान्यांत तयार होऊ लागली. त्याचा परिणाम लोहार कामगारांवर कसा झाला, याचे अध्ययन प्रस्तुत लेखात केले गेले आहे.५

परिवर्तन हा सृष्टीचा नियम आहे. त्यामुळे काळानुसार—जातीनुसार व्यवसाय ही परंपरा ग्रामीण समाजातून हळूहळू नष्ट होत आहे. ग्रामीण कुटीर उद्योगाची जागा आता मोठमोठ्या उद्योगसंस्थांनी घेतलेली आहे. ग्रामीण भागातील बलुतेदारी व्यवस्था ही जवळजवळ संपुष्टात आलेली आहे. स्वातंत्र्य प्राप्तीनंतर सरकारने शेतीच्या उत्पादनात वाढ करण्यासाठी अनेक उपाययोजना करून शेतीची प्रगती केलेली आहे; परंतु ह्या शेतीशी संबंधित व्यवसाय करणाऱ्या बलुतेदारांच्या हातातील कामे जवळपास त्यांच्या हातातून गेलेली आहेत. ग्रामीण भागातील कारागीर लोकांना कामासाठी शहराकडे धाव घेत असल्याचे चित्र आज तरी दिसून येत आहे. कुटीर उद्योगांची जागा आता मोठमोठ्या

Diasporic Aspects in the Novels of Sunetra Gupta's "Memories of Rain" and "A Sin of Color"- A Study

Taufiq Ahamad Bashir Ahamad Pathan¹, Dr Mohammad Aslam Sheikh²

¹Research Scholar, Department of English, Institution of Higher Learning, Research and Specialized Studies Nevjabai Hitkarini College, Bramhapuri

²Profressor, Department of English, Institution of Higher Learning, Research and Specialized Studies Nevjabai Hitkarini College, Bramhapuri

ABSTRACT:

In her writing, Sunetra Gupta depicts how a diasporic person is in an ambivalent situation and is unable to define themselves according to a particularly elite definition of self. The personality emergency is highlighted by the close proximity of two defining identities, making it a natural norm for diasporic living. The self is most importantly perceived as both a local and an outsider depending on the situation. There is emotional unease in diasporic existence because of these obviously opposing perspectives. However, self-moulding allows the state to persist. An examination of Sunetra Gupta's various works demonstrates not only how the West is coming to recognize vagrant Indians but also how this diasporic Indian adapts to such a shifting plane of recognition through the never-ending process of identity creation.

Keywords: Identity, Diaspora, Migrants, Exile.

Identity enhancement is triggered by the process of characterizing oneself. A child is now distinguished by favorable physical characteristics like length, weight, gender, etc. when they are conceived. The right of parenthood and the place of birth determine several aspects of a child's self-definition, such as nationality and religion. The infant is then provided with evidence of his or her identity, such as a call and birth testimony. Character traits such as morals, relationships, social reputation, lifestyle, financial situation, and academic qualifications are added to the character's self-definition as the child matures, behaves, moves, and practices them. A character's personality is made up of all of these kinds of characteristics, which serve to define who they are as individuals. It is clear that a person's personality isn't always stable and frequently demonstrates symptoms of change, despite the fact that many of the characteristics that contribute to a person's development, like economic function or weight, are themselves erratic. As a result, developing one's identity through character is a dynamic process that changes continually. When a person's life is fragmented, this dynamism results in a personality crisis.

The Movement of exiles, refugees, or migrants calls for such people to represent themselves another time. It is not only adjusting vintage characters however making new personalities. Stuart Hall in his essay "*Cultural identity and Diaspora*" defines identities as "the names we deliver to the unique methods we're placed by using, and function ourselves within, the narratives of the beyond" (236). Therefore, it appears to be difficult for migrants to reaffirm their identities when they lack a shared past with their new home, the United States of America. It turns into a method steeped in simulation in which rehabilitative identities are created as a front to conceal their aspirations, devotions, and racial preferences. If the migrant population shares any historical ties with the host nation, the nation will always be divided along the lines of master/slave and colonizer/colonized. These dichotomies give rise to impulses, whether they are racial, non-religious, or in another way. The refugees' response to a prejudiced, unwelcoming society is undoubtedly to cling to their ethnic identities in disobedience and for solace. The migrants' instinctive response identifies them as a count number of paths in comparison to their old personalities, but made unyielding and impenetrable, stating the new definitions started as a safeguard against antagonism. There seem to be two dominant ways for dislocated populations to identify themselves along this route—defensively or aesthetically.

In an effort to become a global city, the post-globalization, postmodern world has made strides toward becoming incredibly accepting, accommodating, and facilitating. In its definition of character, "shared beyond" has been replaced by "shared gift," and this has somehow given character a new meaning. By the host society itself, migrants are given new significance in terms of a gift for everyone. Shared present-day reality does not allow for any deception, and the absence of any overtly threatening energy does not necessitate any defensive behavior from the migrants. Because of this, the migrants identify themselves in new ways rather than in corrective or circumspect terms in this particular situation. This marvel of characterizing selves takes place in globalized phrases.

Diasporic Concern in Sunetra Gupta's Novel -A Sin of Colour

Taufiq Ahamad B Pathan¹, Dr Mohammad Aslam Sheikh²

¹Research Scholar, Professor, Department of English, Institute of Higher Learning, Research and Specialized Studies, Nevjabai Hitkarini College, Bramhapuri

²Professor, Department of English, Institute of Higher Learning, Research and Specialized Studies, Nevjabai Hitkarini College, Bramhapuri

ABSTRACT:

The history of Indian Diasporic Literature precedes the emergence of the diaspora itself. The great majority of the Indian diaspora, which is currently dispersed throughout the world, was created through indentured labour. A shift in the global supply chain, migration, and technology advancements have all contributed to the increase in the diaspora's population over the past several decades has made it simpler for people to communicate. These topics are extensively covered by authors from the Indian diaspora in their writings. Sunetra Gupta's literary works illustrate the perplexing dilemma of a diasporic person who is unable to identify his or her identity in terms of an obviously aristocratic self. The personality emergency is highlighted by the hyphenated proximity of two defining selves, which makes it a natural norm for diasporic living in general. The most important thing is to be perceived as both a local and an outsider at the same time. These divergent viewpoints cause a sense of discomfort in diasporic existence. In this article, the author Sunetra Gupta's novel "A sin of colour" has been evaluated for diasporic concern.

Keywords: Diaspora, Refugees, Language, Or Cultural Diversity, Hyphenated Closeness.

Introduction:

People with diasporic ancestry are continuously seeking a way to feel connected to their home country, and they typically develop an image of it through their memories of their home country. The word "diaspora" originated in ancient Greece to refer to the act of spreading oneself. They are spreading their culture throughout the world by leaving their home nation and leaving. Due to the exile in Babylon, the Bible speaks to the Jewish diaspora. The phrase is now more frequently used to denote any significant increase in refugees, linguistic variety, or cultural diversity.

English-language literature from India makes a substantial contribution to world literature. While the Indian Diaspora Literature is an important literary research, it also makes a significant contribution to the concept of dislocation, which looks at the reasons people leave their native country and the difficulties they face when they return. Because of the theoretical arguments they have developed over the past ten years, writers from the Indian Diaspora have gained prominence.

When Indian writers from the diaspora engage with a different culture, language and culture are crucial factors. The works of these artists seem to provide insight into a mysterious civilization. They frequently incorporate nostalgic themes into their writing as a result of their search for a new cultural home. While adjusting to and negotiating with the cultural space of their new home, they write within the context of their own culture.

Diasporic literature aids in bridging cultural divides and uniting people from different nations. Expat writing is more significant when compared to writing from other nations and cultures. Emigrant literature is the result of the thoughts and emotions of writers who have established themselves in new environments. Because they straddle two countries, diasporic writers have a unique perspective on developing cultural theories.

The term diaspora can also be associated with exile, alienation and expatriation. While referring to the term 'exile', Kaptan Singh explains, "Since time immemorial, the term "exile" has been associated with the idea of physical banishment or separation from one's country or society, either voluntary or forced" (2). The diasporic writers play dual roles as refugees and ambassadors. They seek security and protection as refugees, project their culture, and help place the same in a prominent place among the world culture as ambassadors. [5].

New Indian authors have emerged in recent years emerged in the west, and a number of them have got praise from all over the world beginning with writers from the second generation of the Indian diaspora a proven record of accomplishments. That's why many writers who were born in India have

**Books and Chapters in edited Volume/Books Published
and Papers Published in National/International
Conference Proceedings**

2021-22

Orient Black Swan

Pathmaker

A Textbook for
College Students

Board of Editors

PATHMAKER

A Textbook for College Students

First Year B.A., Compulsory English (CBCS)

Board of Editors

Dr Shriram Gahane (Chief Editor)

Dr R.W. Soor

Dr S.S. Bidwaik

Dr B.D. Kongre

Dr Rajender Tula

Dr Nikita Mishra

Dr Y.N. Meshram

Dr Ajay Murkute

Dr Akshay Dhote

Dr D.B. Fulzele

Orient BlackSwan

SPECIAL ISSUE
**KNOWLEDGE
RESONANCE**

ISSN : 2231-1629

**A HALF YEARLY PEER
REVIEWED REASERCH JOURNAL**

(Evaluated in the SJIF Journal Masters List Evaluating
Process with Impact Factor of 8.072 for Year 2021)

Department of English

Organized

One Day International Seminar on

**Socio-Cultural and Political Perspectives in
Indo-Anglian Fiction**

7th August 2021

Dr. M. K. Umathe College, Nagpur

CSM's Arts & Commerce College, Chakan, Pune

Prin. Arunrao Kalode College, Nagpur

Shri. Shivaji Arts, Commerce & Science College, Akot

Govindrao Warjekar Arts and Commerce College, Nagbhid

CONTENTS

1. **Alienation, Isolation and Pessimistic Sensibility in Toru Dutt's Poetry: A Brief Study** - Dr. Ghizala. R. Hashmi 1
2. **Society Race and Culture: Cultural Dislocation and Identity Crisis in Jhumpa Lahiri's 'Namesake'** - Dr. Usha Sakure 5
3. **Caste and Class Conflict in Mulk Raj Anand's Coolie** - Dr. Grishma Khobragade 8
4. **Githa Hariharan's in Times of Siege: History, Politics and Censorship** - Dr. Leena V. Phate 12
5. **Indianness: A Socio-Cultural Conflict in 2 States: The Story of My Marriage** - Dr. Archana Kiran Deshmukh 16
6. **A Study of Issues of Caste and Community Presented in 'Touch' by Meena Kandasamy** - Dr. Rajesh S. Latane 19
7. **Gender Nepotism and Identity Predicament in Anita Desai's 'Voices in the City': A Study in Contrast** - Dr. Sobal Rose G. Veliannur 22
8. **Portrayal of the Underprivileged in Rohinton Mistry's A Fine Balance** - Dr. Nikita Umesh Mishra, Dr. Rakesh P. Wasnik 26
9. **Social Changes, Social Values and Development in Indian English Literature of Post-Independent India** - Dr. Savita D. Thakare 30
10. **An Overview of Khaled Hosseini's Novels from Human Perspectives** - Dr. Sameer Naim 33
11. **Multiculturalism: Counter to Assimilation and Alienation in Diasporic Fiction of Mistry's Tales from Firozsha Baag** - Asst. Prof. Abdul Shamim 36
12. **Indo-Anglian Fiction: A Special Study** - Dr. Indira A. Budhe 40
13. **Theme of Love in Manju Kapur's A Married Woman** - Dr. Rahul Sudke 43
14. **Prominence of Socio-Cultural and Religious Ideology in the Novel 'Bombay Duck'** - Dr. G.R. Sapat 46
15. **A Study of Diasporic Identity in Bharti Mukherjee's Novel The Tiger's Daughter** - Dr. Meenakshi V. Wasnik 49
16. **From Dilemma to Clarity: Gender Consciousness Leading to Gender Equality in Tagore's Play 'Chitra'** - Dr. Poorva Bhonde 52
17. **Aditya Iyengar's 'Bhumika': Redefining Mythology in the Present** - Dr. Digambar M. Date 55
18. **The Colonial Neurosis: An Exploration of Kiran Desai's Novel The Inheritance of Loss** - Dr. Dipak Dharme 57

19. **Public History Versus Personal History in Amitav Ghosh's The Shadow Lines** - Dr. Deepak Nilkanthrao Morande 59
20. **Theme of Marriage in Manju Kapur's Difficult Daughters** - Prof. Maruti Gouda 62
21. **Impact of Politics on Indian Education: A Study** - Gaikwad Rajendra Nivrutti 65
22. **Socio-Political and Historical Perspectives in the Fiction of Bapsi Sidhwa** - Dr. Ajay G. Murkute 68
23. **Religion: A Mode of Cultural Identity in "The Wine of Astonishment"** - Dr. Balasaheb G. Gaikwad 71
24. **Cultural Hybridity Drifts towards Rootlessness** - Dr. Manjusha Y. Dhoble 73
25. **Feminine Issues Reflected in the Indo-Anglian Fiction in Contemporary India with Special Reference to the Novels of Amitav Ghosh** - Mrs. Sarika Y. Dive, Dr. Varsha Vaidya 76
26. **Women's Struggle for Liberation in Mulk Raj Anand's Lajwanti, Mrinal Pande's Girls and Shashi Deshpande's My Beloved Charioteer** - Ms Pranali Chandrakant Manjarekar 80
27. **Gender and Society: Slaying Stereotypes in Kavita Kane's Novels 'Sita's Sister' and 'Lanka's Princess'** - Ms. Madhura Walavalkar 83
28. **Dealing With Diaspora: Struggle For Identity In Jhumpa Lahiri's "The Namesake"** - Ms. Pankti Zatakia 87
29. **Shahnamah: History of the Persian Kings** - Mrs. Kashmir M Mavalwala 90
30. **Gieve Patel: Poetic Portrayal of the Lack of Concern for the Poor in Our Society** - Mrs. Shriya Oke, Dr Manjushree Sardeshpande 93
31. **Caste and Social Realism in Mulk Raj Anand's 'Untouchable'** - Ganesh M. Pathode 96
32. **A Study of Identity Crisis and Cultural Assimilation in Jaishree Misra's Ancient Promises** - Mr. Sandeep Sambhaji Dhore 99
33. **Destruction of the Socio-Cultural Norms in The Issue by Tanuj Solanki** - Ms. Tanvi Patel 101
34. **Voicing the Voiceless: Women Inhabiting Kavita Kane's Mythological Fiction** - Neha Thosar Joglekar 104
35. **Gender and Society in Indo-Anglian Literature in Reference to Sita: An Illustrated Retelling of the Ramayana by Devdutta Pattnaik** - Dr. Rajesh Shashikant Latane, Sonia Uttam Bairagi 106
36. **Socio-Cultural Hybridity in the Writings of Contemporary Indian Women Writers** - Dr. Subhashree Mukherjee 109

37. **The Theme of Cultural Hybridity in Kiran Desai's Novel The Inheritance of Loss** - Asst. Prof. Siddarth Patil, Dr. Varsha Vaidya 112
38. **Changing Trends in Feminist Indian Writings with Special Reference to Namita Gokhale and Anees Jung** - Tamanna Dave, Dr Asha Dave 115
39. **Hashtag, Now Trending: Myths and Mythologies** - Ms. Taranginee Gupta 119
40. **Socio-Cultural Factors: Barricades to Female Education Attainment** - Prof. Sadhana Chhatlani 122
41. **The History of Migration and Colonial Exodus in the Novels of Amitav Ghosh** - Dr Smita Kamdi 125
42. **Correlation of Culture and Language** - Ramshankar Varma 128
43. **Cultural Hybridity and Multiculturalism in V. S. Naipaul's Novel** - Prof. Rinku Vaijnath Rukke 132
44. **Identity Crisis in Githa Hariharan's 'The Ghosts of Vasu Master'** - Prof. Dr. Rakesh Vishwanath Talmale 135
45. **Socio Cultural Perspective in the Novels of Arun Joshi** - Dr. Sopan S. Bonde 138
46. **Indian Society, Culture and Gender-Based Discrimination in Girish Karnad's 'Naga Mandala'** - Dr. Sunanda Subhash Shelake 140
47. **Historical, Social, Religious and Political Background of English Literature from Romantic Age to Twentieth Century** - Dr. Jeetendra Nagorao Deshmukh 143
48. **Socio-Cultural Advancements in Contemporary Indian English Literature** - Dr. Abhinandan G. Pakhmode 146
49. **Historical and Political Perspectives in Shashi Tharoor's The Great Indian Novel** - Dr. Rajkumar B. Bhairam 149
50. **Nayantara Sahgal's Rich Like Us: Depiction of Horrifying Effects of Emergency** - Dr. Jotiram Gaikwad 161
51. **Exploration of Mythical and Historical Perspectives in Shashi Tharoor's 'The Great Indian Novel'** - Dr. Sharad R. Vihirkar 165
52. **Social Stance in Indo-Anglican Fiction** - Dr. Minakshi Ingle-Talwekar 168
53. **Female Characters and their Sensibilities in Khushwant Singh's Train to Pakistan** - Dr. Rakesh P. Wasnik, Dr. Nikita Umesh Mishra 171
54. **Poetry of Kamala Das: A Reflection of New Indian Women** - Dr. Vijay Madhukar Khadse 174
55. **Gender & Society Kamala Das Poems of a Woman – Poems for the Women** - Dr. Yugal Rayalu 177

PORTRAYAL OF THE UNDERPRIVILEGED IN ROHINTON MISTRY'S A FINE BALANCE

Dr. Nikita Umesh Mishra

Assistant Professor

Govindrao Warjekar Arts and Commerce College
 Nagbhid, Chandrapur

Dr. Rakesh P. Wasnik

Assistant Professor

Yashwantrao Chawhan College
 Lakhandur, Bhandara

Abstract:

*In the Indian social structure, caste system, which is the product of Chaturvarna system, has always played a pivotal role in the determination of the role which an individual has to play. It pays no heed to the dignity of an individual as a human being. Consequently, the untouchable suffered untold miseries. Mistry has a psycho-social affinity and enumerates the moral crisis through which these underprivileged go through in **A Fine Balance**. He expresses profound concern for the social evils associated with the caste system and the class system. He exposes the satanic devices of man to subject a part of the community to eternal subjugation and humiliation.*

Keywords: Untouchables, Parsi, upper caste, injustice, humanity, freedom.

The term 'Underprivileged' implies for those who cannot enjoy the same rights or standard of living as the majority of the population. The foremost in this canon are the socially segregated untouchables, who are subjected to utter poverty and inhuman treatment due to their filthy vocation. The minority communities too face the discrimination and identity crisis in every field of life and so are underprivileged. For centuries, women were kept within the four walls and subjected to insults, deprived of their fundamental freedom, dominated and given inferior status in the male-dominated society. Thus, she too belongs to this canon.

Mistry portrays well-rounded portraits of the underprivileged in his novel **A Fine Balance**. His novel embraces the social reality of India, and leads to more profound reflections on questions regarding the role of caste.

Mistry's **A Fine Balance** focuses on lower caste Hindu untouchables, Muslims and Parsis who are the marginalized and dispossessed and who find themselves at the mercy of the Brahminical and pseudo-secular elites. He explores the experiences of two of the central characters, the *chamaar-turned-tailors* *Ishvar* and *Om* and chronicles the

atrocities flung on these untouchables right from *Dukhi*, the father of *Ishvar* and *Narayan* and the grandfather of *Omprakash* alias *Om*.

The novel covers a span of nine years, from 1975 to 1984. It is evident that the novel begins with the imposition of Emergency by Indira Gandhi and ends with her assassination. It reveals Mistry's expanding field of vision, now moving beyond Parsi life to embrace the fate of the wider Indian community during Indira Gandhi's infamous State of Emergency (1975-1977). The novel focuses on the story of horrors and barbarity of sub-continental life, especially, lived by the underprivileged.

The theme is brought forward by expertly interwoven stories of its four protagonists: two Parsis and two *chamaar-turned-tailors*. *Dina Dalal* and her young paying guest, *Maneck Kohlah*, are the Parsi protagonists whereas *Ishvar* and *Om*, the uncle and nephew, are the *chamaar-turned-tailors*. The life of these four protagonists intersects with some minor characters like *Dukhi*, the father of *Ishvar* and *Narayan*; *Vsantrao Valmik*, the proofreader; *Beggarmaster*, the paid caretaker of the army of beggars; the *monkey-man* and the hair-collector *Rajaram*.

Mistry explores the horrors of *Chaturvarna* in the rural milieu of India in the novel **A Fine Balance**, where *Dukhi* is the harbinger of changing the traditional profession of his forefathers. He is docile and tame with inherent characteristic of tolerance, the peculiarity of his fellowmen, inherited from ancestors. Besides tanning and leather working, *Dukhi* learned what it was to be a *chamaar*, an untouchable in village society. Like the filth of dead animals which covered him and his father as they worked, the ethos of the caste system was smeared everywhere. Besides, the talk of adults and the conversations between his mother and father filled the gaps in his knowledge. Whatever he learns from others leave a deep impact on his conscience which enables him to survive in a village where the upper castes Hindus are a law unto themselves and they impose any punishment from cutting fingers, hands, and

FEMALE CHARACTERS AND THEIR SENSIBILITIES IN KHUSHWANT SINGH'S TRAIN TO PAKISTAN

Dr. Rakesh P. Wasnik

Assistant Professor

*Yashwantrao Chawhan College
Lakhandur Distt. Bhandara*

Dr. Nikita Umesh Mishra

Assistant Professor

*Govindrao Warjekar Arts and Commerce College
Nagbhid, Distt. Chandrapur*

Abstract:

Women were the worst victims of Partition. The ordeal had ghastly tempered the women folk, physically, psychologically and emotionally. Women folk presented in Khushwant Singh's novel Train to Pakistan are presented as those involved mechanically in the routine menial household chores. Throughout the length of the novel the women are described doing nothing else other than this. Endowing women with no individuality displays a patriarchal approach of Khushwant Singh towards women.

Keywords: *Partition, communal frenzy, patriarchal, ghost train.*

Partition Novel is a genre in which the plot is set amidst historical events, in which the author uses real events and adds one or more fictional characters or events, or changes the sequence of historical events. Partition Novel may center on historical or on fictional characters, but usually represents an honest attempt based on considerable research to tell a story set in the historical past as understood by the author's contemporaries.

Women were the worst victims of Partition. The ordeal had ghastly tempered the women folk, physically, psychologically and emotionally. Though not directly, they were involved in the development of the Partition. The Partition novels try to mirror this condition of women in their novels. Women became the easy targets of the communal frenzy unleashed by the fanatics. Women have to endure not only the destruction of their homes, displacement and violence, but also abduction, prostitution, mutilation and rape as they became "a sign through which men communicated with each other" (Das 56).

Atrocities were done upon the bodies of women as men of one religious group. It was a way to dishonour the men of another faith by proving that they are impotent due to their inability to protect 'their' women. In the post partition period women suffered once more as the newly independent states of India and Pakistan attempted to reinforce

their legitimacy by forcibly recovering abducted women, a process in which women's own wishes were considered irrelevant. Furthermore, many of the women who desired to be reunited with their families had to suffer the humiliation of rejection by their communities which viewed their experience as too shameful to facilitate reintegration. The novelists under study have tried to portray these sensibilities of the women towards Partition.

Train to Pakistan is a magnificent novel where Khushwant Singh tells the tragic tale of the partition of India and Pakistan and the consequent events. On the eve of the partition of the Indian sub-continent thousands fled from both sides of the border seeking refuge and security. The natives were uprooted and it was certainly a ghastly experience for them to give up their belongings and rush to a land which was not theirs. Partition touched the whole country and Singh's attempt in the novel is to see the events from the point of view of the people of Mano Majra, a small village. Though the novel does not portray any strong women character, Nooran and Haseena play minor roles in the development of the storyline of the novel.

Women folk in the novel are presented as those involved mechanically in the routine menial household chores. Throughout the length of the novel the women are described doing nothing else other than this. Endowing women with no individuality displays a patriarchal approach of Khushwant Singh towards women.

The only two very insignificant female characters that one finds in the novel are Nooran, the object of Jugga's passion and Haseena, the object of Hukum Chand's lustfulness. Haseena at that tender age is a victim of the typical Indian representative of bureaucracy in India under the British Raj and ironically not of the Partition.

The women in Singh's fictional world are silhouette against the great human catastrophe of the Partition as depicted from men's point of view. It merely indicates and suggests the awful and

PUBLIC HISTORY VERSUS PERSONAL HISTORY IN AMITAV GHOSH'S *THE SHADOW LINES*

Dr. Deepak Nilkanthrao Morande
 Assistant Professor
 Govindrao Warjekar College, Nagbhid

Abstract:

Amitav Ghosh's novels are characterized by a fusion of history and imagination. Each of his novels presents intermingling of fictional lives with grand historical events. The objective behind putting the fictional alongside the real is to offer a view of the past from the perspective of ordinary individuals. The monologic narration of history is replaced with a narrative that projects multiple readings and interpretations of the past. The main narrative in his novels links multiple narratives which are, often, directly reported by individual characters. A plethora of stories recounted in mode of oral storytelling is a significant feature of Ghosh's narrative technique. Personal histories and perceptions are thus allowed to exist independently without attempting authorial intervention. Ghosh's writing constantly endeavours to explore personal histories of ordinary people that have been silenced or appropriated by grand narratives of history.

Keywords: *Deconstruction, Fragmentary Memories, Personal Memories and Grand Narratives*

Introduction:

Amitav Ghosh's novels excavate suppressed/silenced individual histories and amalgamate them with the grand narratives of history to give a round picture of human history. Ghosh takes recourse to narrative devices like personal/collective memories, oral storytelling and deconstructive strategies. The writers mistrust for borders of every kind gets revealed in his novels that are characterized by crossing borders between different times and places, and also between different literary genres. An exploration of narrative strategies and style adopted by Ghosh for his novels reveals the writer's ability to communicate weighty issues and ideas through deceptively simple narrative structures.

A Case Study of Amitav Ghosh's *The Shadow Lines*:

Ghosh's *The Shadow Lines* employs a first person narrative frame work to present multiple stories.

The writer's departure from magic realist technique he had employed in his debut novel *The Circle of Reason*, and the skillful representation of a stark reality of the post-colonial Indian subcontinent through "tightly plotted structure and greater realization of individual characters" in this second novel signalled the arrival of Ghosh as an original voice in Indian English Fiction. The story of the novel unfolds through the unnamed narrator's consciousness wherein memories of past get artistically woven to project a personal history of his extended family that intersects with some major events of public history. The intermingling of private and public history, of fiction and reality through a collage of memories of different characters that get filtered through the narrator's act of remembrance makes the novel a complex work of art.

In his essay "The Ghost of Mrs. Gandhi" Ghosh has made it clear that *The Shadow Lines* is his creative response to the 1984 anti-Sikh riots in Delhi, and that the novel is "about the meaning of such events and their effects on the individuals who live through them." In the novel the unnamed narrator's memories are activated by the death of his dear uncle, Tridip in the 1964 Hindu-Muslim riots. The incident occupies a central place and the narrative hovers around the incident moving back and forth without disclosing the central event till the last part of the novel. Through fragmentary memories of the narrator, the novel first develops the major characters and, in the process, also unfolds the personal history of the narrator's family. The criss-crossing of the personal history with public events like the Second World War, the Partition, the Indo-China war, the communal riots of 1964 and the Bangladesh War of Independence enable the novel to document the impact of historical events on ordinary people.

Personal memory is the main narrative device employed by Ghosh in this novel. Commenting on the role of memory in the novel, Manjula Saxena rightly observes:

Just as the table is made of wood and nails and adhesives, similarly, Ghosh's novel is...made up of the narrator's memories relating to Tridip, his

AKSHARA

Multidisciplinary Research Journal
Peer-Reviewed & Refereed International Research Journal

April 2022 Special Issue 05 Volume II

English Language Teaching and Learning in the Present Context : Issues, Practices and Challenges

Guest Editors

Mr. Sanganand Budge
Assf. Professor, Dept. of English
R M G Arts Commerce and
Science College Saoli

Dr. A Chandramoni
Principal
R M G Arts Commerce and
Science College Saoli

Akshara Multidisciplinary Research Journal

Peer-Reviewed & Refereed International Research Journal

April 2022 Special Issue 05 Volume II

I-ISSN 2587-8420

SJIF Impact Factor

Akshara Multidisciplinary Research Journal

Peer-Reviewed & Refereed International Research Journal

April 2022

Special Issue 05 Volume II

*English Language Teaching and Learning
in the Present Context: Issues, Practices and
Challenges*

Guest Editors

Mr. Sanganand Bagde

Assistant Professor, Department of English,
R.M.G. Arts, Commerce and Science College, Solapur

Dr. A Chandramouly

Principal,
R.M.G. Arts, Commerce and Science College, Solapur

Akshara Publication

Plot No. 147 Professoors colony,

Near Dnyanesh School, Jangner Road, Dhansawal Dist Jalgaon Maharashtra 425201

Index

Sr.No.	Title of the Research Paper	Name of the Author	Page No.
1	New Methods and Approaches of the Teaching English in Present Scenario	Dr. Amol C. Indurkar	05
2	English Language Teaching: Reviewing Objectives and Approaches in Post- modern Period	Amol J. Kutemate Dr. Akshay V. Dhote	10
3	Acquisition of English and the Rural Students: Problems and Solutions	Ashutosh Manohar Popate	14
4	Digital Language Laboratory: A Highway to Enhancement of Language and Communication Skills	Dr. Avinash L. Pandhare	18
5	Different Teaching Methods of Language and Its Importance	Dr. Bhagyashree S Gawate	21
6	Learner Centred Methods of English Language Learning	Miss. Varsha D. Chudhari Dr. Nikita U. Mishra	24
7	Effective Communication Skills in English: a Vital Cog in the Wheel of Success	Dr Nilesh S. Dhekre	29
8	Pivotal Role of English in Today's E-Commerce Business	Dr. Dipak C. Dharne	34
9	Present Scenario in English Language Teaching and Learning Process for Tribal Students	Dipak Shivdas Wakde	37
10	English Language Teaching and Learning: E-Mode During Covid-19 and Challenges in India	Dr A. Chandramouly	41
11	Importance and Essence of English Language	Dr. Ganesh J. Gaikwad Dr. Ganpat S. Aglave	46
12	Problems of Teaching English in Rural	Dr Meenakshi Ajay Jumle	49
13	Use of Direct Method in Language Teaching & Learning	Dr. Nitesh N. Telhande	53
14	How to Learn English for Communication and Its Scope	Dr. Rajeshkumar W. Soor	56
15	The Impact Of ICT On Classroom Teaching and Learning	Dr. Mohammad Rizwan	60
16	Requirement of Soft Skills in Real World	Dr Rajender R Tula,	64
17	Dealing with Teaching Learning During Covid-19 Pandemic: Some Suggestions	Dr L C Ujede	69
18	Language Lab Soft-Wares and its Advantages	Dr. Imaniyal S. Kondra	72
19	Theories of Language Acquisition	Dr. Pragya V. Tripathi,	75
20	Importance of Practice in ELT Classroom	Dr. Jotiram Gaikwad	82
21	Use of Learner-Centered Methods for Teaching English Language Need of the Day	Mr. Vinod M. Kukade,	87
22	The Role of ICT in English Language Teaching and Learning	Shalini Pandey	92

Learner Centred Methods of English Language Learning

Miss. Varsha Dadaji Chudhari

Research student,

C.H.L.R. Dr. Babasaheb Ambedkar College,
Bramhapuri, Dist. Chandrapur (M.S.), India

Dr. Nikita U. Mishra

Department of English,

Govindrao Warjurkar Arts and Commerce
college Nagbhid Dist. Chandrapur (M.S.)

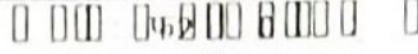
Abstract-

The potential for change in education today lies in the radical changes that have taken place over the last fifty years, mainly in technology and the sciences that support education. Psychological research, developed in the late nineteenth and early twentieth centuries, provided a strong psychological basis for contemporary pedagogy. The resulting teaching methods are called 'behavioral pedagogy'. This method of teaching, which emphasizes on 'teaching' students, is still ingrained in education and in the minds of the people. Naturally, a new alternative pedagogy has emerged out of it. The basic feature of this new pedagogy is that the whole educational process that results from it is more focused on the 'teaching' of the students than on 'teaching'. This is an alternative form of education that emphasizes 'student-centered' education over today's 'teacher-centered' teaching method. This is the type that gives top priority to education. While talking about the learning of language, the importance of language too must be understood. It is through language that society is approached. We communicate with our intuition through language. Language is the main tool of all kinds of education. Many questions are asked in this science from how human language was formed, from language system, grammar, semantics to first language and how second language is learned. How a child learns his or her first language is a key issue in education. In the last fifty-five hundred years, many new ideas, new theories have been put forward in linguistics. This research paper deals with different learner centered methods being used in the classroom for the English language learning.

Key words- Learner Pedagogy, Linguist Acquisition, Constructivism

Introduction :-

At a very young age, without learning from anyone, just listening to others, and observing their lip movements, children learn the language of their home, their surroundings. This is their 'first language'. According to psychologist Piaget, as children reach physical maturity, and as the structure of the brain cells required for it develops, they begin to learn the basics of language and language. According to linguist Noam Chomsky, the human brain has a genetic scheme for language development. The very principles that determine the nature of human language are inherent in the human mind. As a result, as each part of the brain develops, children begin to assimilate the signals and systems in the language they are listening to. Chomsky referred it as 'universal principles'. Jerome Bruner, a philosopher of perception, says that for a child's instinctive language acquisition, the child must have ample opportunity to interact with the adults in the immediate environment. Bruner refers to this as 'auxiliary system of language acquisition'. Generally, the age of twelve to thirteen is the fastest time to learn a language. Such a period is known as the 'window of opportunity' in the technical definition of neuroscience. Eric Lenneberg, in his study, concluded that the age of puberty should be the upper age of language acquisition. This is because at this age, the brain's development of language has reached maturity.

मराठी विभागप्रमुख

गोविंदराव वारजुकर कला-वाणिज्य

महाविद्यालय नागभीड जि.चंद्रपूर 441205

संपर्कवनी 9404120409

ई-मेल shendeanmol@gmail.com

जोतीराव फुले हे एकोणिसाव्या शतकात उदयाला आलेले क्रांतिकारी महापुरुष होत. भारतीय समाजजीवनाला स्वऱ्या अर्थाने आकार देण्याचे कार्य या महापुरुषाने केले भारतीय समाजजीवनात अस्तित्वात असलेल्या वर्णव्यवस्थेला जोतीराव फुले यांनी मुळासकट समजून घेतले होते. या वर्णव्यवस्थेनेच देशाचे फार मोठे नुकसान केले. देश समतेच्या दिशेला न जाण्याला वर्णव्यवस्था कारणीभूत असल्यामुळे या वर्णव्यवस्थेचे समूळ उच्चाटन होणे आवश्यक आहे या निर्णयाप्रत फुले आल्यामुळे त्यांनी वर्णव्यवस्थेविरोधात युद्ध पुकारले. समता, स्वातंत्र्य, बंधुता आणि न्याय या मानवी मूल्यांचा आविष्कार समाजजीवनामध्ये व्हावा यासाठी ते आयुष्यभर झटलेत. देशातील काही धर्मग्रंथांनी चातुर्वर्ण्यव्यवस्था बळकट करण्याचे काम केले. या धर्मग्रंथांनी सहजीवनाला निकालात काढले. त्यामुळे या अरिष्टाविरुद्ध जोतीराव फुले यांनी आपली लेखणी चालविली. देशाने धर्मनिरपेक्षतावादी मूल्यांचा स्वीकार करावा आणि येथे निखळ मानवतावाद निर्माण व्हावा या उद्देशानेच जोतीराव फुले यांची कविता जन्माला आलेली दिसून येते.

जोतीराव फुले यांच्या 'गुलामगिरी', 'शेतकऱ्यांचा आसूड', 'सार्वजनिक सत्यधर्म' यांसारख्या ग्रंथांशी महाराष्ट्राचे वांडमयीन विश्व परिचित आहे. पण कवी म्हणूनही ते श्रेष्ठ आहेत. 'शिवाजीचा पवाडा', 'भट कामगार इंजिनियर खात्यात कशी पेंढार गर्दी करतात याविषयी पवाडा', 'कामगाराचे कसब' या पवाड्यातील सात अभंग, 'दस्यूचा पवाडा', 'अखंड काव्यरचना' तसेच आरत्या, आर्या, दिंडी आणि पद्यामध्ये त्यांचे काही पत्रलेखनही आहे. खरे पाहू जाता जोतीराव फुले यांचे हे कवितालेखन फार विपुल प्रमाणात नाही; परंतु जोतीराव फुले यांनी या काव्यलेखनातून जे विषय हाताळले आहेत, ते अत्यंत मोलाचे आहेत. व्यवस्थेची चिरफाड आणि तथाकथित संस्कृतीचे विकृत रूप जोतीराव फुले यांनी आपल्या कवितेमध्ये अत्यंत ताकदीने साकार केले आहे. "सर्वकश क्रांतीचे तत्त्वज्ञान त्यांनी जसे आपल्या गद्यलेखनातून मांडले तसे आपल्या कवितेतूनही मांडले. जोतीरावांची कविता प्रयोजनव्रती आहे. तिने वैचारिक प्रयोधन करण्याचे व्रतच स्वीकारले. ही कविता लोकहितार्थ जन्मलेली आहे." विवेकवादाचा पुरस्कार करणारी त्यांची कविता समाजजीवनाचा केवळ वरवर विचार न करता धुमश्चक्रीत शिरते. कुठल्याही वाद-संवादापासून दूर न पळता या कवितेने मुलभूत प्रश्नांनाच हात घातला आहे.

महाराष्ट्रात जोतीराव फुले यांच्याअगोदर कविता लिहिली जात होतीच; परंतु या कवितेने कधीही माणूसपणाची साक्ष नोंदविली नाही. किंबहुना मानवी मनाचे विराट सौंदर्य नाकारण्याचे पातक या प्राचीन कवितेने मोठ्या अभिमानाने केले. समकाळात निर्माण झालेले दुःख, दैन्य, जातीयता, पराकोटीची विषमता, धर्माने घातलेला नंगानाच या गोष्टींकडे प्राचीन कवींनी हेतुपुरस्सर दुर्लक्ष केले. अधाराशी नाते जोडत केवळ वरवरची काव्यरचना करण्यात त्यांनी धन्यता मानली. फुल्यांच्या कवितेने पारंपरिक कवितेत येणाऱ्या सर्व द्वेषमूलक भावना नाकारल्या. जाती-धर्माचे प्राबल्य असणाऱ्या मूल्यांचा

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Special Issue - 273 : Multidisciplinary Issue
Peer Reviewed Journal

E-ISSN :
2348-7143
August- 2021

August-2021

E-ISSN - 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S
RESEARCH JOURNEY

International E-Research Journal

Peer Reviewed, Referred & Indexed Journal

Special Issue 273

Chief Editor -

Dr. Dhanraj T. Dhangar,
Assist. Prof. (Marathi)
MGV's Arts & Commerce College,
Yeola, Dist - Nashik [M.S.] INDIA

Executive Editors :

Dr. Tejesh Beldar, Nashikroad (English)
Dr. Gajanan Wankhede, Kinwat (Hindi)
Mrs. Bharati Sonawane, Bhusawal (Marathi)
Dr. Rajay Pawar, Goa (Konkani)

Our Editors have reviewed papers with experts' committee, and they have checked the papers on their level best to stop furtive literature. Except it, the respective authors of the papers are responsible for originality of the papers and intensive thoughts in the papers. Nobody can republish these papers without pre-permission of the publisher.

- Chief & Executive Editor

SWATIDHAN INTERNATIONAL PUBLICATIONS

For Details Visit To : www.researchjourney.net

*Cover Photo (Source) : Internet

© All rights reserved with the authors & publisher

Price : Rs. 1000/-

27	धार्मिक स्वतंत्रता और सांस्कृतिक टकराव हिंदू - मुसलमान के दंगों के कारण - (ज्ञानदेव अग्निहोत्री के दंगा नाटक के संदर्भ में-)	डॉ. रमेशकुमार गवळी	144
28	हमारा संविधान हमारा अधिकार	डॉ. मीना ठाकूर	150
29	उद्यानिकी का आधुनिकीकरण : हनुमानगढ जिले का एक भौगोलिक अध्ययन डॉ. एस. एस. खींची, जगदीश चन्द्र कुम्हार		153
मराठी			
30	आदिवासी लोककला : नृत्य	डॉ. मुक्ता आंबेरे	168
31	लोककथांमधील सामाजिक व सांस्कृतिक जीवन	डॉ. रामलीला पवार	175
32	वारकरी संप्रदायाचे सांस्कृतिक योगदान	डॉ. श्रीराम गडकर	181
33	जोतीराव फुले यांची कविता	डॉ. अनमोल शेंडे	188
34	लोकहितवादी यांचा स्त्री सुधारणा विषयक विचार	डॉ. गणपती मोरे	192
35	लोकशाहीर साहित्यसाम्राट अण्णा भाऊ साठे यांची साहित्यसंपदा	डॉ. शशिकांत साळवे	195
36	सत्यसोधक समाज आणि सामाजिक परिवर्तन	डॉ. बी.एन. कावळे	201
37	जात जाणीव : एक शोध	डॉ. म. सु. पगारे, श्री. राजू खंडारे	204
38	बौद्ध साहित्यातील ऐतिहासिक राजे	डॉ. विश्वजीत कांबळे	207
39	दलित व उपेक्षित जाती-जमातीचे चित्रण करणारी ग्रामीण कादंबरी	डॉ. राजेंद्र बडमारे	212
40	वामनदादा कर्डकांची सामाजिक कविता	प्रा. प्रदिप मेश्राम, डॉ. अनिता वाळके	222
41	ओतारी समाजाचे धार्मिक जीवन	डॉ. विक्रम ओतारी	228
42	राजन गवस यांच्या कादंबऱ्यांची भाषा	प्राची जोशी	234
43	कवी विठ्ठल वाघ : 'लगन' एक मंगलाष्टक	डॉ. पद्माकर वानखेडे	237
44	डॉ. प्रतिमाताई इंगोले : जीवन व कार्य	डॉ. पुरुषोत्तम जुझे, प्रा. दुर्गा दगडे	241
45	व. वा. बोधे यांच्या ललित लेखनाचे भाषिक वेगळेपण	निलिमा लोहोर	247
46	'बोधी' रंगभूमी आणि 'बोधी' नाटककार	डॉ. विवेक खरे	251
47	झारापची 'पडूची पाथर' आणि भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे शोधकार्य	डॉ. बाळकृष्ण लळीत	256
48	आधुनिक कलांमधील लोकाविष्कारांची रूपे	प्रा. के. एम. लोखंडे	262
49	राजन गवस यांच्या 'कळप' कादंबरीचा सामाजिक आशय	डॉ. जयराम खाडे	270
50	१९९० नंतरची मराठी ग्रामीण कथा	डॉ. अनिरुद्ध मोरे	274
51	आधुनिक दलित कवितेतील बदलते संदर्भ	प्रा. के. एम. लोखंडे	279
52	रंगनाथ पठारे यांच्या 'दुःखाचे श्रापद' आणि 'नामुष्कीचे स्वगत' या कादंबऱ्यांचा वेध	डॉ. जयराम खाडे	290

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal

Issue - 287 : Multidisciplinary Issue

Peer Reviewed Journal

E-ISSN :

2348-7143

February-2022

February-2022

E-ISSN : 2348-7143

International Research Fellows Association's

RESEARCH JOURNEY

International E-Research Journal

Peer Reviewed, Referred & Indexed Journal

Issue-287

Multidisciplinary Issue

Chief Editor -

Dr. Dhanraj T. Dhangar,
Assist. Prof. (Marathi)
MGV's Arts & Commerce College,
Yeola, Dist - Nashik [M.S.] INDIA

Executive Editors :

Dr. Tejesh Beldar, Nashikroad (English)
Dr. Gajanan Wankhede, Kinwat (Hindi)
Mrs. Bharati Sonawane, Bhusawal (Marathi)
Dr. Rajay Pawar, Goa (Konkani)

RESEARCHJOURNEY

Our Editors have reviewed papers with experts' committee, and they have checked the papers on their level best to stop furtive literature. Except it, the respective authors of the papers are responsible, answerable and accountable for their content, citation of sources and the accuracy of their references and bibliographies/references. Editor in chief or the Editorial Board cannot be held responsible for any lacks or possible violations of third parties' rights. Any legal issue related to it will be considered in Yeola, Nashik (MS) jurisdiction only.

- Chief & Executive Editor

SWATIDHAN INTERNATIONAL PUBLICATIONS

For Details Visit To : www.researchjourney.net

*Cover Photo : Rasia's attack on Ukraïn (Source-Internet)

© All rights reserved with the authors & publisher

Price : Rs. 1000/-

26	हिंदी के प्रचार-प्रसार में इलेक्ट्रॉनिक माध्यमों की भूमिका (रेडिओ तथा दूरदर्शन के संदर्भमें)	डॉ. रमेशकुमार गवळी	130
27	सोशल मीडिया : बदलता भारतीय परिवेश	डॉ. संगिता चित्रकोटी	135
28	विद्यार्थियों के जीवन में मराठी भाषा विषयक रुचि निर्माण करने में ग्रंथालयों की भूमिका	डॉ. वंदना जामकर	141
मराठी विभाग			
29	भारतीय आदिवासींच्या दैवत कथा	डॉ. अंजली मस्करेन्हुस	145
30	संत ज्ञानेश्वरांचा मानवताद	डॉ. मीनाक्षी पाटील	151
31	संत एकनाथांच्या भारूडातील फिरस्ते, भटके, उपेक्षित व बहुजनांचे चित्रण	डॉ. मधुकर वैकरे	155
32	प्राचीन चीन संस्कृतीमधील समाज जीवन	प्रा. एस. एस. मारकवाड	161
33	तडवी बोलीचे सामाजिकीकरण	रमजान तडवी, डॉ. उज्वला भोर	165
34	जोतीराव फुले : स्त्रीमुक्तीचे प्रेरक आंदोलन	डॉ. अनमोल शेंडे	169
35	'हिंदू: जगण्याची समृद्ध अडगळ' कादंबरीतील स्त्री विषयक चित्रण	प्रा. गौतम भालेराव	174
36	मराठी विज्ञानकथेतील स्त्री- पात्रचित्रण	डॉ. विलास धनवे	178
37	आंबेडकरवाद:समकालीन संदर्भ	डॉ. सुरेश वर्धे	181
38	नामदेव दसाळांच्या कवितेतील आशय आणि विद्रोह	डॉ. धनराज माने	185
39	साहित्यिक डॉ. लीला गोविलकर यांच्या कविता लेखनातील प्रतिमा व प्रेरणा	शिवाजी शिंदे	189
40	अस्तित्व शोधाचा प्रवास - 'सरोवर'	प्रा. विद्या सुर्वे-बोरसे	197
41	'समाज समता संघ आणि कौटुंबिक सहभोजने' - समाज परिवर्तनाचा उपक्रम	डॉ. किशोर काजळे	199
42	पुणे शहरातील निवडक ऐतिहासिक स्थळांची ऐतिहासिक चिकित्सा	डॉ. नामदेव रासकर	206
43	स्वातंत्र्यपूर्व काळातील मालेगाव येथील कापड उद्योग निर्मितीचा ऐतिहासिक आढावा	डॉ. संजय शेलार, सुभाष आहिरे	211
44	महाराष्ट्रातील शेतकरी आंदोलनात दवाव गटांची भूमिका : विशेष संदर्भ 'नाशिक ते मुंबई किसान लॉग मार्च'	रविराज वटणे	216
45	राजकीय नेतृत्व - महिलांचा सहभाग	डॉ. सुनिल चकवे	221
46	महाराष्ट्रातील पर्यावरणवादी चळवळ : वळीराजा धरण	डॉ. राहुल गोंगे	224
47	भारतीय अर्थव्यवस्थेतील रचनात्मक बदल आणि सर्वांगीण विकासाच्या दृष्टीने बदलावावंतच्या अपेक्षा	डॉ. नीता वाणी	230
48	भारतीय अर्थव्यवस्थेपुढील समस्या - दारिद्र्य	प्रा. दशरथ पानमंद	236
49	केंद्रवर्ती अर्थसंकल्प (न्युक्लिअस बजेट) योजना	प्रा. कृष्णा पाडवी	239
50	१९६५ च्या भारत-पाकीस्तान युद्धात मालेगाव तालुका राष्ट्रीय संरक्षण नागरिक समितीचे आर्थिक योगदान	डॉ. संजय शेलार, सुभाष आहिरे	244
51	धुळे शहरातील इयत्ता ९ वी च्या विद्यार्थ्यांच्या अभ्यास सवयी व शैक्षणिक संपादनूक यांचा अभ्यास	डॉ. मीनाक्षी महाले	249
52	अध्ययन-अध्यापन आणि माध्यमाची भाषा	डॉ. राजेश्वर दुडूकनाळे	254
53	सातारा जिल्ह्यातील महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांचे मोबाईलद्वारे इंटरनेट वापराचे मूल्यमापन	डॉ. ए. बी. मुळीक, डॉ. एन. ए. पाटील	261
54	नाशिक जिल्ह्यातील राज्य व राष्ट्रीय स्तरीय स्पर्धेमध्ये खेळलेल्या कयाकिंग खेळाडूंच्या मानसिक ताणाचा तुलनात्मक अभ्यास	प्रा. सुहास वराडे	268

जोतीराव फुले : स्त्रीसुक्तीचे प्रेरक आंदोलन

- डॉ. अनमोल शेंडे

सहयोगी प्राध्यापक

सावित्रीबाय फारुखर कला-वाणिज्य महाविद्यालय, नागरीट, जि. चंद्रपूर - 441205

संपर्कसंख्या 9404120409

ई-मेल - shendeannmol@gmail.com

भारतीय समाजात विषमता ही वर्षानुवर्षांपासून जाणिवपूर्वक पायली गेल्या आहे. ही विषमता अनेक प्रकारची आहे. त्यात स्त्री-पुरुष विषमतेचा इतिहासही फार वाढत पध्दतीने अधारयित झाला आहे. आपल्या देशातील स्त्रीजीवन म्हणजे अन्याय-अत्याचाराची न संपणारी काळोखी शृंखला ! आपल्या देशातील स्त्रीजीवन म्हणजे अंध-दृष्ट्यानी भरलेले महाकाव्य ! आपल्या देशातील स्त्रीजीवन म्हणजे संस्कृतीने केवला कटोर प्रहार ! मुळात मानुसचाच असलेल्या आपल्या सुंदर देशाचा आयांच्या आयमनाने वेचिराव्य केले. आयानी स्त्रीविश्वाचे लचके सोडले. एका सुंदर 'जीवनसंस्कृतीचा' अंत केला. स्त्रीयांचे पराक्रमी रूपच आयानी 'उध्वस्त' करून गुलामीच्या शृंखलेत तिला करकून बांधले. तिच्या संवेदना फार नष्ट केल्या. जीवन असूनही तिच्या बाळगाला म्मशान आले. आपल्या स्वतःच्या फायद्यासाठी आयानी स्त्रीयांच्या जीवनात असे जहर जन्माला घातले. परिणामी या देशात अनेक वर्षांपर्यंत पुरुषांची स्त्रीयांवरील दुष्कृत्यांची, अन्यायाची मानिका अखंडाण सुरू राहिली.

भारतीय समाजाचे जगणे सुंदर व्हावे असे वाटत असेल तर स्त्री-पुरुष समतेशिवाय अन्य कुठलाच पर्याय नाही. ज्या समाजात स्त्री सुरक्षित राहू शकत नाही आणि ताना पध्दतीने तिला नागविले जात असेल तर कुठलाच समाज प्रगती करू शकत नाही. स्त्रीयांच्या दृष्टण्या आयुष्यात आयानी अनेक अनर्थ निर्माण करू शकल्यामुळे आणि मानवी समाजाचे स्वरूप जगण्यायोग्य करण्यासाठी या कुरूप कोपानून स्त्रीयांना वाढते राहणे आवश्यक होते. यामाठी या देशात सर्वप्रथम मंगर उभा केला तो चावांबाने आणि बुध्दाने ! स्त्रीयांच्या बाळगाला येत असलेल्या अनेक प्रकारच्या आणणाविरुद्ध चावांक आणि बुध्दाने आवाज उठविला. तिच्यावर होत असलेल्या अन्यायाविरुद्धाने मुलगांनी आंदोलन उभे केले. स्त्रीयांचे जाणिवविश्व नव्याने पेट घेईल यामाठी त्यांनी अन्यायाविरुद्धाने आधाहीच निर्माण केली. स्त्रीयांमध्ये चेतना आणि जागृती निर्माण करण्याचे कार्य चावांक आणि बुध्दाने फार जाणिवपूर्वक केले. हा लढा पुढील एकोणिसाव्या शतकात फार मोठ्या प्रमाणात लढला गेला. स्त्रीयांच्या वेदखल आयुष्यात फार मोठी उर्जा पुरविली गेली. अर्थात हे कार्य केले जोतीराव फुले नायाच्या महानायकाने ! जोतीराव फुले यानी या देशातील परंपरेचा फार कमी अभ्यास केला होता. या देशाचा वनव्हास अधिक वळकट, अधिक सुंदर करायचा असेल आणि पुरुषांच्या बरोवरीने स्त्रीयांना तिचे हक्क-अधिकार वहाल करायचे असतील तर लढाईची धार तीव्र केल्याशिवाय पर्याय नाही या निष्कर्षापर्यंत जोतीराव फुले आले होते.

भारतीय समाजात स्त्रीयांवद्दल प्रचंड गैरसमज होते. स्त्री ही विश्वासाला पात्र असूच शकत नाही. तिला शिक्षण देऊ नये, अन्यथा घरपण नष्ट होण्याची भिती व्यक्त केली जात असे. लचक आणि अविचारी समजून तिच्या चांगल्यावद्दल भितीचे इहविले जात. स्त्रिया शिकल्या तर पती मरतील. त्या विधवा होतील ही भिती

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Vol. 9, Issue 2 : Multidisciplinary Issue
Peer Reviewed Journal

E-ISSN :
2348-7143
April-June-2022

April-May-June-2022

E-ISSN - 2348-7143

International Research Fellows Association's
RESEARCH JOURNEY

International E-Research Journal
Peer Reviewed, Referred & Indexed Journal
Vol. 9, Issue 2

Multidisciplinary Issue

Chief Editor -
Dr. Dhanraj T. Dhangar,
Assist. Prof. (Marathi)
MGV's Arts & Commerce College,
Yeola, Dist - Nashik [M.S.] INDIA

Executive Editors :
Dr. Tejesh Beldar, Nashikroad (English)
Dr. Gajanan Wankhede, Kinwat (Hindi)
Mrs. Bharati Sonawane, Bhusawal (Marathi)
Dr. Rajay Pawar, Goa (Konkani)

Our Editors have reviewed papers with experts' committee, and they have checked the papers on their level best to stop furtive literature. Except it, the respective authors of the papers are responsible, answerable and accountable for their content, citation of sources and the accuracy of their references and bibliographies/references. Editor in chief or the Editorial Board cannot be held responsible for any lacks or possible violations of third parties' rights. Any legal issue related to it will be considered in Yeola, Nashik (MS) jurisdiction only.

- Chief & Executive Editor

SWATIDHAN INTERNATIONAL PUBLICATIONS
For Details Visit To : www.researchjourney.net

*Cover Photo : Protesters storming the presidential palace in Colombo, Shri Lanka. (Source-Internet)

© All rights reserved with the authors & publisher

Price : Rs. 1000/-

मराठी विभाग			
24	कवी वसंत बापट : बहुविध व्यक्तिमत्त्व आणि लेखनकर्तृत्व	डॉ. ताहेर पठाण	118
25	कॉम्रेड शरद पाटील यांचा साहित्यविचार आणि सौंदर्यमीमांसा	मदन जाधव	125
26	लक्ष्मीकांत देशमुख - व्यक्ती आणि वाङ्मय	श्री. अमर तांबे	131
27	मथुरा लभान बोलीतील श्रमगीते : एक आकलन	डॉ. भगवान साबळे	136
28	आदिवासी जाती, जमातींचे हक्क	डॉ. अंजली मस्करेन्हुस	144
29	साहित्यप्रवाहांचा पुरस्कार करणाऱ्या चळवळी आणि त्यांचे सांस्कृतिक स्वरूप	डॉ. नानासाहेब पवार	150
30	एकविसाव्या शतकातील मराठी कादंबरी - 'जोहार'	डॉ. मंगल डोंगरे	154
31	लोकगीत : परंपरा व स्वरूप	अश्विनी कणसे	160
32	छत्रपती शिवरायांच्या स्वराज्यातील मुस्लिम सैनिकांचे योगदान	डॉ. वनिता साबळे	164
33	महात्मा फुले : एक पुरोगामी समाज सुधारक	प्रा. शिवाजी गायकवाड	167
34	बावासाहेबांचे शैक्षणिक चिंतन : आज - उद्याची अपरिहार्यता	डॉ. अनमोल शेंडे	171
35	आधुनिक सोशल मीडियाचा युवा पीढीवर होणाऱ्या परिणामांचा अभ्यास	डॉ. सुनिता नेमाडे	175
36	माध्यमिक स्तरावरील इतिहास विषयासाठी बहुमाध्यम संपुटाचे विकसन व त्याच्या परिणामकारकतेचा अभ्यास	प्रा. छाया गडवे, डॉ. मनीषा इंदाणी	180
37	सूक्ष्म, लघु आणि मध्यम उद्योगाचे बदलते स्वरूप आणि महिला सक्षमीकरण	डॉ. विवेक चौधरी	187
38	लक्ष्मीकांत देशमुख यांच्या साहित्यामधील सामाजिक चित्रण	श्री. अमर तांबे	192

Our Editors have reviewed papers with experts' committee, and they have checked the papers on their level best to stop furtive literature. Except it, the respective authors of the papers are responsible for originality of the papers and intensive thoughts in the papers. Nobody can republish these papers without pre-permission of the publisher.

- Chief & Executive Editor

बाबासाहेबांचे शैक्षणिक चिंतन : आज-उद्याची अपरिहार्यता

डॉ. अनमोल शेंडे

सहयोगी प्राध्यापक, मराठी विभागप्रमुख

गोविंदराव वारजुकर कला-वाणिज्य महाविद्यालय, नागर्भीड, जि. चंद्रपूर-४४१२०५

भ्रमणमाप : ९६०८२२०६०९

ई-मेल shendeanmol@gmail.com

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर हे थोर शिक्षणतज्ज्ञ होते. शिक्षणाच्या विषय धोरणामुळे भारतीय समाज दुसगलला आहे याची बाबासाहेबांना प्रकर्षाने जाणिव झाल्यामुळे ते शिक्षणाकडे फार गाभीर्यान पाहत असत. शिक्षण हा सर्वसामान्यांचा जगण्याचा ध्येयवाद जोपर्यंत होत नाही तोपर्यंत देश प्रगतीपथावर जाऊ शकणार नाही ही त्यांची त्यामुळेच ठाम धारणा होती. ज्ञान हे बाबासाहेबांच्या आयुष्याचे प्रयोजन होते. या ज्ञानाकडे त्यांनी निरंतरपणे साधनेच्या रूपात पाहिले. शिक्षण ही राष्ट्राची शक्ती आहे. या शक्तीचा उपयोग समतोलपणे नि याग्य पध्दतीने झाला तर आपोआपच प्रगतीचे द्वार उघडे होत असतात. राष्ट्राच्या प्रगतीचा महामार्ग शिक्षणातूनच जात असतो. अनेक क्षेत्रांना प्राणवायू पुरविण्याचे कार्य शिक्षणच करित असते. जीवनाच्या धार्मिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, आर्थिक नि राजकीय क्षेत्रात शिक्षणाच्या माध्यमातून आमुलाग्र बदल घडवून आणता येते. परिवर्तनाचे एक शशक्त हत्यार म्हणूनही शिक्षणाकडे पाहिले जाते.

शिक्षण हा देशाला उन्नतीकडे नेणारा एक महत्तम घटक असतांनाही आपल्या भारतीय समाजात समान पध्दतीने शिक्षणाची वाटणी होऊ शकली नाही. याला कारणीभूत आहे ती जातीव्यवस्था नि वर्णव्यवस्था! देशातील सर्वसामान्य घटकाला शिक्षण मिळू नये यासाठी उच्चवर्णीय मानसिकतेने या देशात पध्दतशीरपणे काम केले. कंवल ब्राम्हणांलाच शिक्षणसंधी असल्यामुळे उर्वरीत समाज शिक्षणापासून वंचित राहिला. सर्वसामान्य माणसाना शिक्षणाचा अधिकार मिळू नये यासाठी उच्चवर्णीय मानसिकतेने प्रतिभा पणाला लावल्यामुळे या देशातील फार मोठ्या जातीसमूहाला इच्छा असूनही शिक्षण घेता आले नाही. या देशाचे धर्माने असे अतोनात नुकसान केले. धर्माने ब्राम्हणांनाच शिक्षणाचे अधिकार बहाल केले, तर अस्पृश्यांना शिक्षण घेण्याचे अधिकार काढून टाकले. अस्पृश्यांच्या शिक्षण घेण्यावर बंदी आणली. या विषमतेने गरिब-श्रीमंतांमध्ये मोठी दरी निर्माण केली. शिक्षण न मिळाल्यामुळे स्वत्व निर्माण होणे, भान येणे या गोष्टी दूर राहिल्यातच, शिवाय जिवंतपणीच दुसऱ्याचा गुलाम होण्याची मानसिकता निर्माण झाली.

अस्पृश्यांना शिक्षण घेता यावे यासाठी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी शैक्षणिक संस्था स्थापन केल्या. अस्पृश्यांना मुक्तपणे शिक्षण घेता यावे आणि या शिक्षणाचा उपयोग त्यांनी समाजपरिवर्तनासाठी, समाजबांधणीसाठी करावा असे त्यांना जाणीवपूर्वक वाटे. सामाजिक बदलाचे, परिवर्तनाचे मुख्य केंद्र म्हणून बाबासाहेब शिक्षणाकडे पाहत असत. मुंबई येथील सिध्दार्थ महाविद्यालय आणि औरंगाबाद येथील मिलींद महाविद्यालयामधून जे विद्यार्थी शिकून गेलेत, त्यांनी नंतरच्या काळात समाज उत्थानासाठी फार महत्वाचे कार्य केल्याचे दिसून येते. बहुजन समाजाच्या हितासाठी बाबासाहेबांनी आपले संपूर्ण आयुष्य खर्ची घातले. जोपर्यंत बहुजन समाज शिकणार नाही, तोपर्यंत त्यांना आपल्या अस्तित्वाची जाणिव होणार नाही असे बाबासाहेबांना सातत्याने वाटत असे. जातीय निर्मूलनासाठी शिक्षणाची आवश्यकता त्यासाठीच त्यांनी प्रतिपादीत केली. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी आपली संबंध हयात अस्पृश्यता आणि जातीयता यांच्या निर्मूलनाच्या संघर्षासाठी धातविली वर्ग-जात आणि व्यक्तित्व यांच्यासाठीच्या सर्व हितसंबंधांना भेदून डॉ. आंबेडकर बहुसंख्य वर्गाच्या

**Books and Chapters in edited Volume/Books Published
and Papers Published in National/International
Conference Proceedings**

2020-21

Dr. K.

IMPACT FACTOR : 3.2661

ISSN-2348-2702

Peer Reviewed

APOORV KNOWLEDGE

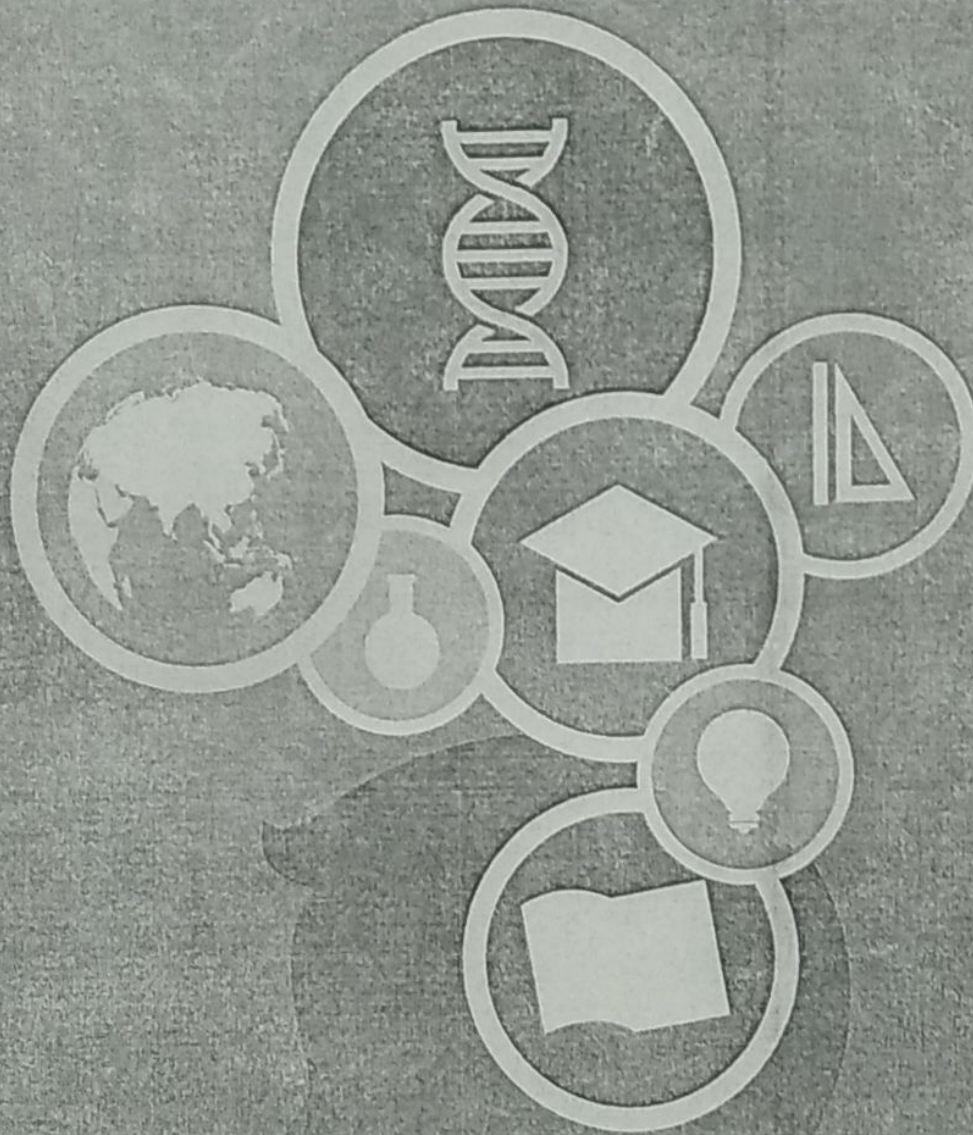
International Journal of
Multidisciplinary Research

June - 2020

Vol. VIII

Issue - II

● EDITOR-IN-CHIEF : DR. VANDANA BANKAR ●

INDEX

Sr. No.	Topic	Author	Page No.
1	Malnutrition in India & National Health Mission	Dr. Vishakha Kayande	7
2	Women Empowerment : International Scene	Dr. Sanjay Bhartiya	11
3	Feminist Legal Theories: An Overview	Dr. Ashok Kumar Rai	15
४	संत कबीर : एक विचारक	डॉ. शशीबाला	१८
५	मानव कल्याणाच्या सर्वांगीन विकासामध्ये धम्म तत्त्वज्ञानाची महत्त्वाची भूमिका	शशिमोहन राजाराम सिरसाट प्रा. डॉ. मनोहर सिरसाट प्रा. डॉ. बालाजी एम. गव्हाळे	२०
६	महाराष्ट्र राज्य मार्ग परिवहन महामंडळाच्या घुळे विभागातील आगारांचा आर्थिक स्थितीचा अभ्यास- आर्थिक वर्ष २०१८-१९	श्री. धिरज अविनाश शेलार प्रा.डॉ. छाया सतीश सुखदाणे	२४
७	कान्टचा कर्तव्याविषयी विचार	डॉ. सुनिल काळमेघ	२७
८	भटक्या विमुक्तांचे कादंबरी वाङ्मय	डॉ. सुखदेव इघारे	३१
९	१९ व्या शतकातील महाराष्ट्रातील स्त्री दशा	प्रा.डॉ. चौधरी हीरालाल रामदास	३८
१०	महाराष्ट्रातील जमातवादी दंगलीच्या उदयाची पार्श्वभूमी	किशोर उघडे	४१
११	बुध्द धम्माचा भारतीय राजनीतीवर पडलेला प्रभाव	धुवे देवधन श्यामराव	४८
१२	मराठी साहित्यात ग्रामीण कुटुंबातील स्त्रीचे स्थान	मनिषा प्रभाकर वाघमारे	५१

Malnutrition in India & National Health Mission

Dr. Vishakha Kayande

- Govindrao Warjekar Arts & Commerce College, Nagbhid, Dist- Chandrapur (M.S.)

Abstract : According to a UNICEF report Malnutrition caused 69 per cent of deaths of children below the age of five in India. In its reports - *The State of the World's Children 2019*, UNICEF said that every second child in that age group is affected by some form of malnutrition. Some factors that cause malnutrition among the children are poverty, unemployment, ignorance, lack of education, lack of access to nutritious food, safe water, hygiene, and sanitation.

Malnutrition affects chances of survival for children, increases their susceptibility to illness, reduces their ability to learn, and makes them less productive in later life.

A number of effective practices have been implemented by the Indian Government to eradicate malnutrition in India. These include the Integrated Child Development Services (ICDS), the National Health Mission, the Janani Suraksha Yojana, the Indira Gandhi Matritva Sahayog Yojana, the Mid-Day Meal Scheme, and the National Food Security Mission.

While the government is working its best against malnutrition in the remote places of India, but pace of improvement is too slow and also tackling malnutrition in urban India depends on parents to a greater extent.

Keywords :- Malnutrition, Nutrition problems, National Health Programme.

Introduction

India is among those countries in the world with the highest recorded numbers of undernourished. Those who are either undernourished or are obese underperform in various aspects of life, missing out an opportunities to become productive members of society.

India has the highest number (one quarter) of undernourished (hungry) people in the world (194.6 million or 15 percent of India's total population during (2014-16). As the country aspires to fulfil its economic and social development goals, malnutrition is one area which requires greater attention.

India is one of the fastest growing countries in terms of population and economics, sitting at a population of 1.376

billion and growing at 0.99% annually (2020). India is home to the largest number of children in the world. Nearly every fifth young child in the world lives in India. It is estimated that there are about 43 crore children in the age group of 0-18 years. Out of that nearly every third child in India is undernourished—underweight (35.7%) or stunted (38.4%) and 21% of children under five years are wasted as per NFHS-4 2015-16. Moreover, the NFHS-4 data indicates that every second child is anaemic (58.4%).

Good health benefits not only an individual, but the nation as well. In many countries across the globe, the path to quality health for large proportions of their population is fraught with difficulties. Providing all people with access to healthy food is a challenge for

ROLE OF WOMEN ENTREPRENEURS IN INDIAN ECONOMY AND GOVERNMENT SCHEMES

Dr. Vishakha Kayande

Govindrao Warjekar Arts & Commerce College,
Nagbhid 441205 (Chandrapur)

Email : vishakhakayande@gmail.com

Mob. : 9511901970

Abstract : Women are growing in the field of entrepreneurship and developing the field in dynamic terms. Women entrepreneurs are essential to the country. When they have access to financial freedom, families are lifted out of poverty, children become healthier, and it directly affects the economy of the country. The development of the country would be very slow if women entrepreneurship is ignored and stopped to join the mainstream of productive activities. Women who wish to earn on their own and be businesswomen are encouraged in today's day and age because of the progress their gender has made in the field. The government on its part realized the need for empowerment of women, it started coming out with a number of schemes, to provide for greater access to capital, so that they could start-up units. Several schemes for women entrepreneurs are launched in this direction. There are various schemes being provided by the government and public institutions throughout the country to encourage and promote women entrepreneurs. This paper focuses on the role of women entrepreneurs in the Indian economy and also sheds light on various government schemes which aid them in starting their enterprise.

Keywords : Women Entrepreneurs, Challenges before Female Entrepreneurs, Government Schemes

---

Introduction :

Women are the pillars of society and when women are empowered, the whole world is empowered. When women have access to financial freedom, families are lifted out of poverty, children become healthier, and it directly affects the economy of the country. Women can turn things their way when they wish to and it has been noted that they have been very consistent with progress.

As an entrepreneur, a woman entrepreneur has to perform all the functions involved in establishing an enterprise. These include idea generation and screening, determination of objectives, project preparation, product analysis, and determination of forms of business organization, completion of promotional formalities, raising funds, procuring men, machines and materials, and operation of business.

The Government of India is empowering women entrepreneurs through its different schemes helping women spark their talent and build their own identity.

MAH/MUL/ 03051/2012

ISSN :2319 9318

July To Sept. 2020
Issue-35, Vol-02

Date of Publication
01 July 2020

Editor

Dr. Bapu g. Gholap

(M.A.Mar.& Pol.Sci.,B.Ed.Ph.D.NET.)

विद्येविना मति गेली, मतीविना नीति गेली
नीतिविना गति गेली, गतिविना वित्त गेले
वित्तविना शूद्र स्वचले, इतके अनर्थ एका अविद्येने केले

-महात्मा ज्योतीराव फुले

❖ विद्यावार्ता या आंतरविद्याशाखीय बहुभाषिक त्रैमासिकात व्यक्त झालेल्या मतांशी मालक, प्रकाशक, मुद्रक, संपादक सहमत असतीलच असे नाही. न्यायक्षेत्र:बीड

"Printed by: Harshwardhan Publication Pvt.Ltd. Published by Ghodke Archana Rajendra & Printed & published at Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.,At.Post. Limbaganesh Dist,Beed -431122 (Maharashtra) and Editor Dr. Gholap Bapu Ganpat.

Reg.No.U74120 MH2013 PTC 251205
Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.

At.Post.Limbaganesh,Tq.Dist.Beed
Pin-431126 (Maharashtra) Cell:07588057695,09850203295
harshwardhanpubli@gmail.com, vidyawarta@gmail.com

- 27) नक्षलवादी चळवळ आणि भारताची अंतर्गत राष्ट्रीय सुरक्षा
डॉ. देवेंद्र गंगाधर विसपुते & श्री. प्रमोद रमेश पाटील, धुळे ||116
- 28) आदिवासी व वननिवासी यांच्या विकासात वनहक्क समितीची भूमिका
हिवराज इसरु राऊत & डॉ. जयदेव बी. लांजेवार, जिल्हा गडचिरोली ||122
- 29) पं. जवाहरलाल नेहरू : तत्त्वज्ञ राजकारणी
डॉ. आर. जे. सय्यद, उस्मानाबाद ||129
- 30) अध्यापक महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांचे शैक्षणिक संपादन आणि अध्यापन अभियोग्यता यांचे...
कांचन किशोर सोनवणे, जि. ठाणे ||133
- 31) भारतीय रिझर्व्ह बँक आणि वर्तमान मौद्रिक धोरण एक आढावा
प्रकाश जंगले, ठाणे ||136
- 32) छत्तीसगढ़ के लोक साहित्य में पंथी गीतों का योगदान (छत्तीसगढ़ के विशेष संदर्भ में)
मनीष कुमार कुर्रे, राजनांदगाँव (छत्तीसगढ़) ||139
- 33) महिला एवं पुरुष मधुमेह रोगियों के लक्षण एवं उनकी भोजन सम्बन्धी आदतों का ...
वर्षा कुशावाह & डॉ. (श्रीमती) चरनजीत कौर, ग्वालियर (म.प्र.) ||144
- 34) उत्तराखण्ड में वैदिककालीन तीर्थ एवं आश्रम परम्परा
डॉ. विनीता नेगी, गोपेश्वर (चमोली) ||147
- 35) अनुच्छेद ३७० और भाजपा की नीति का विश्लेषण
डॉ. रेखा ||153
- 36) पाल—वंश PALA -DYANASTY
डॉ. सरिता कुमारी, नालन्दा ||156
- 37) उत्तर आधुनिकतावादी विचारधारा का सामाजिक संरचना पर प्रभाव : एक ...
डॉ० संजय कुमार, मेरठ (उ०प्र०) ||158
- 38) गिरिधर कविराय की व्यावहारिक नीति
डॉ. राजरानी शर्मा ||164
- 39) डॉ. रामेश्वर प्रसाद गुप्त द्वारा विरचित वीर शिवाजी महाकाव्य की प्रासंगिकता...
श्रीमती श्रद्धा शर्मा & डॉ. श्रीमती कमलेश माथुर, दतिया (म.प्र.) ||168

प्रकाश बुक डेपो, बरेली २०१२, पृ.१२

२३. डॉ. सुरेंद्र कुमारमिश्र, 'रक्षा अनुसंधान', मदारगंज (उ.प्र.)

जानेवारी २०१३ (वार्षिक जनरल) पृ. ९७

२४. पुर्वोक्त पृ. ९७ (२३)

२५. डॉ. गुप्त परशुराम- 'नक्षल विद्रोह समस्या एवं समाधान',

प्रकाश बुक डेपो, बरेली २०१२, पृ.३७

२६. पुर्वोक्त, पृ.३३

२७. डॉ. विसपुते देवेंद्र, धर्मधिकारी कविता, वळयी अरुण-

'भारताची अंतर्गत सुरक्षा', प्रशांत पब्लिकेशन, जळगांव, २०१४, पृ.
१३९

२८. डॉ. गुप्त परशुराम- 'नक्षल विद्रोह समस्या एवं समाधान',

प्रकाश बुक डेपो, बरेली २०१२, पृ.३४

२९. डॉ. देव गावकर एस. जी., डॉ. देव गावकर शैलेजा,

डॉ. हुमरे जयमाला- 'सामाजिक चळवळी परंपरागत आणि नविन',

श्री. साईनाथ प्रकाशन नागपूर, २००९, प्रथमावृत्ती, पृ. २०६

३०. डॉ. विसपुते देवेंद्र, धर्मधिकारी कविता, वळयी अरुण-

'भारताची अंतर्गत सुरक्षा', प्रशांत पब्लिकेशन, जळगांव, २०१४, पृ.
१३७

३१. देवेंद्र गावंडे, पुर्वोक्त, पृ. १३३

३२. दे. लोकसत्ता, १२/४/१५, पृ. ५

३३. लोकराज्य (मासिक), नोव्हेंबर २०१३, पृ. २७

३४. दे. तरुण भारत, २०/४/१४, पृ. ५

३५. दे. लोकसत्ता, २३/७/१४, पृ. ५

□□□

28

आदिवासी व वननिवासी यांच्या विकासात वनहक्क समितीची भूमिका

हिवराज इसरु राऊत

सहाय्यक प्राध्यापक

डॉ. जयदेव बी. लांजेवार

प्रान्तार्य,

अॅड.विट्ठलराव वनपुरकर मेमो. कला व वाणिज्य

महाविद्यालय मालेवाडा, जिल्हा गडचिरोली

*****

प्रस्तावना—

परंपरागत वनांचे रक्षण करण्याचा हक्क हा या कायद्यातील हक्कांपैकी महत्त्वाचा हक्क आहे. (कलम २(१) व कलम ५ या कायद्यामुळे समुहाला कोणत्याही सामुहिक वन संसाधनांचे रक्षण पुनर्निर्माण किंवा संवर्धन किंवा व्यवस्थापन करता येऊ शकते तसेच कोणत्याही जंगलातील झाड, जैवविविधता, वन्यजीव, पाण्याचे स्रोत इ. चे रक्षण करण्याचे पूर्ण अधिकार त्यात आहेत. समुह त्यांच्या वहिवादीच्या जंगलाचे तसेच सांस्कृतिक व नैर्गमिक वारसाचे (जसे देवालय, धार्मिक स्थळे इ.) विनाशापासून रक्षण करू शकते. मात्र समुदायास कायदेशीर रित्या संरक्षणाचा कोणताच अधिकार नव्हता ३१ डिसेंबर २००७ पासून या कायद्याच्या कलम ५ अन्वये समुहांना हे हक्क प्राप्त झाले. ग्रामसभा सामुहिक वनसंसाधनांचे वन्यजीवन वने व जैवविविधता वापरगारठी सभा व रक्षण व वापरासंबंधीचे नियम करू शकते आणि या नियमांचे पालन होत नसल्यास ग्रामसभेला योग्य ती पावले उचलल्याचे अधिकारही आहेत (कलम ५(ड) म्हणूनच जर वन विभागालादेखील गुंन्चगई जमिन किंवा सामुहिक जमिन किंवा सामुहिक जमिनीवर वृक्ष लागवड करायची असेल तर या सामुहिक वनसंसाधनांवर असलेले अधिकार समुहाने आहेत असे

आंतरराष्ट्रीय बहुभाषिक शोध पत्रिका

प्रिंटिंग एरिया

Printing Area International Interdisciplinary Research
Journal in Marathi, Hindi & English Languages

October 2020, Issue-70, Vol-12

Editor

Dr. Bapu g. Gholap

(M.A.Mar.& Pol.Sci.,B.Ed.Ph.D.NET.)

"Printed by: Harshwardhan Publication Pvt.Ltd. Published by Ghodke Archana Rajendra & Printed & published at Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.,At.Post. Limbaganesh Dist,Beed -431122 (Maharashtra) and Editor Dr. Gholap Bapu Ganpat."

Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.

Reg.No.U74120 MH2013 PTC 251205

At.Post.Limbaganesh,Tq.Dist.Beed

Pin-431126 (Maharashtra) Cell:07588057695,09850203295

harshwardhanpubli@gmail.com, vidyawarta@gmail.com

All Types Educational & Reference Book Publisher & Distributors / www.vidyawarta.com

06

Primary And Secondary Sources In Data Collection Process

Mr. Purushottam Shalikram Gaikwad
Research Student,
(Gondwana University Gadchiroli)

Dr. Jaydeo B Lanjewar,
G.W. College of commerce Nagbhid Dist:
Chandrapur

*****

The data have an important place in every types of research. Sometimes the direction of research is depend on data collection process and that's why researchers should do this critical work very carefully. The search for answer to research question is called collection of data. Data are facts and other relevant material past and present serving as base for study and analysis.

Data collection is the critical and time consuming process. One has to face several problems while collecting it. Sometimes it becomes challenging and risky too. In order to carry the research successfully. Search for truth can not be carried out on the basis of imagination so it should be gone through proper collection of valid data because without it no scientific research work can be completed the data so collected is then classified in two different categories very carefully and then conclusion are drawn on related topic.

Data collecting using different sources are mainly classified into two types these are primary data and secondary data.

1) Primary Sources :-

This called also original sources because researcher directly collects data have not been previously collected e.g. collection of data directly by the researcher on brand loyalty and other aspects of consumer behaviour from a sample of consumer by interviewing them. Primary data are first hand information collected from various method such as observation, mailing etc. In this way the researcher goes his related research area first then contact to specific persons. It means in primary source, the researcher collect the information by direct contact with incident and its belonging person. The main primary sources of data collection are given as follows.

A) Observation:-

The researcher goes research area for observations, its an important condition of data collection. Through the observation researcher called the data about culture, language, traditions and the communication of society along with problems which are generate from it. Observation means viewing or seeing.

Most of such observations are just casual and have no specific purpose. But observation in a method of data collection is different from such casual viewing. Observation may be defined as systematic viewing of a specific phenomenon in its proper setting for the specific purpose of gathering data for a particular study.

Observation is a classical method of scientific enquiry. The body of knowledge of various nature and physical sciences such as biology, physiology, plant, ecology etc. has been built upon centuries of systematic observation.

Through the observation researcher captures the natural, social, context which persons behaviour occurs observation also plays a major role in formulating and testing hypothesis in social sciences.

B) Questionnaire :-

When the research area is broad at that time the technique of questionnaires play an

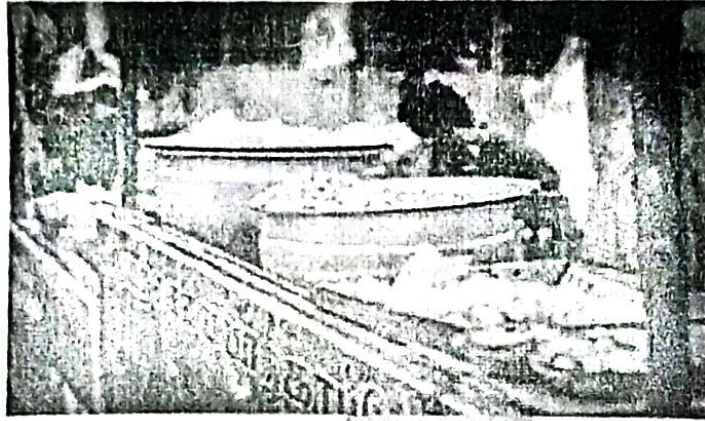
Review of Research

International Online Multidisciplinary Journal

Volume - 10 | Issue - 6 | March - 2021

Impact Factor : 5.7631(UIF) 2249-894X

नागपूर जिल्ह्यातील फुटपाथवरील
उपाहारगृह श्रमिकांना मिळणारे उत्पन्न,
बचत व खर्चाचे विश्लेषणात्मक अध्ययन

प्रा. विजय जानराव पाठक

संशोधनकर्ता . श्रीनिकेतन कला व वाणिज्य महाविद्यालय, रेशीमबाग, नागपूर.
मार्गदर्शक . एम.कॉम . एम.फिल . पीएच.डी.

नोंदः प्रस्तुत विषयाची व्याख्या वरील मॉडेल आहे. श्रमिकांना मिळणारे
वेतन, मजुरी त्यांनी दिलेली बचत, गुंतवणूक या बाबींचा अभ्यास केला
आहे.

Editor-In-Chief - Ashok Yakkaldave

Content

Sr. No.	Title and Name of The Author (S)	Page No.
1	AKUSALA MENTAL FACTORS AS PREDICTORS OF SOCIAL INJUSTICE Ven. Sobhana and Dr. Jyoti Gaur	1 5
2	पातालकोट घाटी की भारिया जनजाति : एक परिचय डॉ. दीप्ति सिंह	11
3	ज्योति जैन की लघुकथा में सामाजिक संदेश प्रा. डॉ. मनोहर जमदाडे	15
4	"STUDY OF ZOOPLANKTON IN RIVER ODDA AT REWA (M. P.)" Pramod Kumar Prajapati, Dr. Dinesh Prasad Patel and Dr. Vinod Kumar Mishra	21
5	झेलम के युध्य का इतिहास : जो छिपाया गया है वो रथवी दिपककुमार एन.	25
6	नागपूर जिल्हयातील फुटपाथवरील उपाहारगृह श्रमिकांता निळणारे उत्पन्न, बचत व स्पर्चाचे विश्लेषणात्मक अध्ययन प्रा. विजय जानराव पाठक . प्राचार्य डॉ. जयदेव बी. लांजेवार	31
7	RABINDRANATH TAGORE'S THOUGHTS ON LOVE: A STUDY IN BRIEF Sarita Biswas, Dr. Gouri Bepari, Dr. Parbati Bepari	35
8	A STUDY OF ACADEMIC ACHIEVEMENT OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS IN RELATION TO THEIR EMOTIONAL INTELLIGENCE Sri Sukanta Pal, Dr. Kalpataru Mondal and Dr. Subir Sen	40
9	COMPARISON OF BODY COMPOSITION BETWEEN HOUSE WIFE AND WORKING WOMEN Sunita Agrawal and Dr. Arun	43
10	LEGAL ETHICS: A LOGICAL APPROACH TO DECISION MAKING PROCESS Vipul Kumar Tiwari	

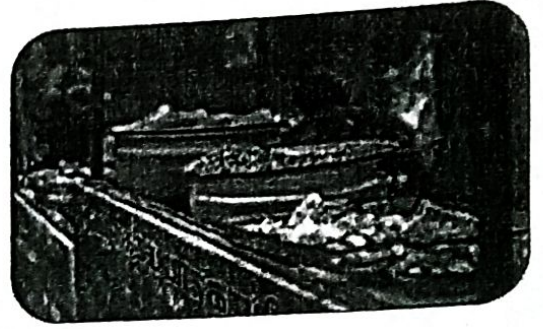

नागपूर जिल्ह्यातील फुटपाथवरील उपाहारगृह श्रमिकांना मिळणारे उत्पन्न, बचत व खर्चाचे विश्लेषणात्मक अध्ययन

प्रा. विजय जानराव पाठक^१, प्राचार्य डॉ. जयदेव व्ही. सांजेवार^२
^१संशोधनकर्ता, श्रीनिकेतन कला व वाणिज्य महाविद्यालय देशीगबाण, नागपूर.
^२मार्गदशक, एम्.कॉम., एम्.फिल., पीएच. डी.
 ॲड. विठ्ठलराव बनपूरकर मेमोरियल कला-वाणिज्य महाविद्यालय,
 मालेवाडा, जि. गडचिरोली.

सारांश

प्रस्तुत विषयाची व्याप्ती बरीच मोठी आहे. श्रमिकांना मिळणारे वेतन, मजूरी त्यांनी केलेली बचत, गुंतवणूक या बाबींचा अभ्यास केला आहे. प्रत्येक मनुष्य पैसा कमविण्यासाठी विविध मार्गांचा अवलंब करतांना दिसून येतो. पैशाचा आणि मनुष्याच्या विकासाचा अगदी निकटचा संबंध आहे. एका नाण्याच्या या दोन बाजू आहेत. त्यामुळेच नागपूर जिल्ह्यातील फुटपाथवरील उपाहारगृह श्रमिकांना मिळणारे उत्पन्न, बचत व खर्चाचे विश्लेषणात्मक अध्ययनकरतांना त्यांच्या आर्थिक स्थितीचा अभ्यास करणे क्रम प्राप्त आहे. त्यांच्या आर्थिकस्थितीचा अभ्यास करण्यासाठी त्यांच्या अर्धांशी संबंधित सर्व पैलुवर प्रकाश टाकणे गरजेचे आहे.

प्रस्तावना

भारतात शहराच्या ठिकाणी तुरळक प्रमाणात दिसणाऱ्या फुटपाथवरील उपाहारगृह (हॉटेल) या व्यवसायाचा पुढे-पुढे सर्वत्र प्रसार होत गेला. फुटपाथवरील उपाहारगृहे ही केवळ शहराच्या समाज व्यवस्थेचा भाग नसून हा व्यवसाय गरजेनुसार सर्वत्र वाढत आहे. शहरात निवास, भोजन, फराळ, पेय इत्यादी व्यवस्था (सोई) असलेल्या अत्याधुनिक व भव्य भांडवलाच्या व्यवसायाबरोबर लहान गावामध्ये आवश्यकतेप्रमाणे फुटपाथवरील उपाहारगृह हा व्यवसाय वाढला आहे.

उन, थंडी, पाऊस असो अशा सर्व दिवशी बाराही महिने कष्ट करणारे फुटपाथवरील उपाहारगृहातील श्रमिक बहुतेक अडाणी, अकुशल अशिक्षित व असंगठित असल्यामुळे आजही त्यांना मिळणारा मोबदला (वेतन) त्यांच्या कुटुंबियांच्या उदरनिर्वाहासाठी अतिशय कमी आहे. मोबदल्यात (वेतन) वाढ होत नसल्यामुळे त्यांची आर्थिक पिळवणूक तर होतेच परंतु त्यांची सामाजिक व शारीरिक पिळवणूक सुद्धा होते त्यांची कारणे कोणती, तो कोणत्या परिस्थितीत काम करतो, त्यांची आर्थिक व सामाजिक स्थिती कशी आहे. या सर्व प्रश्नांच्या जिज्ञासेवरून व आपल्यावर असणाऱ्या सामाजिक ऋणाची परतफेड करण्याच्या दृष्टीने समाजातील उपेक्षितेला एका

An International Peer Reviewed & Refereed Journal

APRIL-JUNE 2021, VOL-10, ISSUE-02

Special Issue of Department of English,
Lokmanya Mahavidyalaya, Warora, Dist. Chandrapur (MS)

011

RECENT TRENDS IN CREATIVE WRITING

Chief Editor

Editor

- 7 **REPRESENTATION OF TRIBALS IN THE NOVEL
'A RIVER SUTRA' BY GITA MEHTA** 34-38
Dr. Pragya V. Tripathi
- 8 **TONI MORRISON'S "THE BLUEST EYE" AND
"SULA": A QUEST TO REDEFINE THE SELF AND
IDENTITY** 39-43
Dr. G. N. Khamankar
- 9 **ROHINTON MISTRY'S SUCH A LONG
JOURNEY – PERSPECTIVE OF AN ETHNIC** 44-47
Dr. Ms. Nikita Mishra & Dr. Rakesh P. Wasnik
- 10 **RECENT TRENDS IN INDIAN LITERATURE IN
ENGLISH** 48-51
Mr. Rajkumar Khushalrao Nandagawali
- 11 **ARVINDA ADIGA'S INDIA; IN THE WHITE TIGER** 52-53
Dr. Umakant Padamwar
- 12 **THE METAPHOR OF TRANSFORMATION IN
GIRISH KARNAD'S NAGA-MANDALA** 54-57
Dr. Shrangare Shashikant V.
- 13 **CYBER LITERATURE: EMERGING TREND FOR
INDIAN WRITERS** 58-60
Dr. S. G. Kannake
- 14 **THE IMPORTANCE OF CREATIVE WRITING IN
THE PERIOD OF PANDEMIC** 61-64
Dr. Rajeshkumar W. Soor
- 15 **DISCOURSE ON CASTEISM, RESISTANCE,
ASSERTION AND CELEBRATING DALIT
CONSCIOUSNESS IN P. SIVAKAMI'S PAZHAYANA
KAZHIDALUM (GRIP OF CHANGE)** 65-74
Dr. V. Vellaichamy

ROHINTON MISTRY'S *SUCH A LONG JOURNEY* - PERSPECTIVE OF AN ETHNIC

Dr. Ms. Nikita Mishra

G. W. Arts & Comm. College, Nagbhid

Dr. Rakesh P. Wasnik

Y.C. College, Lakhandur

Abstract

Mistry's examines the Indian society from the perspective of an ethnic community. Mistry's protagonist belongs to the marginalized Parsi community in Bombay. Mistry very well contrasts between the chivalrous past and the inglorious present. He seems to suggest that modern life and uncertainty have become synonymous. Being a Parsi, Mistry deftly describes certain customs and rituals related to the microscopic community. He attempts at giving details about the lifestyles and culture of the Parsi wherever he gets an opportunity in his fiction.

Keywords: Marginalised, Ethnic Community, Parsi Life, Zoroastrian

Rohinton Mistry is an Indian born Canadian short-story writer and a novelist. He is one of the pre-eminent writers of the post-colonialist writing movement. He now lives in Toronto, but sets his novels primarily in his native Bombay, presenting an honest and loving image of India. As a Parsi, Mistry is a part of a dwindling community. His books portray diverse facets of Indian socio-economic life, as well as Parsi Zoroastrian life, customs and religion. Many of his writings are marked as "Indo-nostalgic". His works propose to look Parsi way of life enveloped-up in thick coverings of Parsi ethnicity with the essence of Parsi spirit.

Rohinton Mistry's *Such a Long Journey* is an important contribution to the corpus of Parsi novel in English. The narrative is set in the India of the seventies. The novel vividly brings forward the clash between the government machinery and Gustad, the Parsi protagonist. As a person belonging to the minority community he becomes the ultimate victim. Mistry deliberately demonstrates the typical Zoroastrian values in Gustad. Mistry deftly demonstrates the 'crisis' in the Indian mind in general and in the Parsi mind in particular. His life is paralleled with the total social milieu in India.

Mistry's examines the Indian society from the perspective of an ethnic community. His protagonist belongs to the marginalized Parsi community in Bombay. There are four major thematic aspects in the narrative. The mystery of Jimmy Billimoria is the fictional counterpart of the infamous Sohrab Nagarwala. This constitutes as the central narrative. Sohrab's rebellion, Roshan's protracted illness and Tehmul's tragedy are the rest of the secondary three aspects.

The Nagarwala case provides the main plot for Mistry's *Such a Long Journey*. The novel accentuates the silence of the events which have been skillfully shrouded by the then existing government machinery. Nagarwala was victim of the hegemony of the State. He was a Parsi and his tale could only have been told by a Parsi. Mistry has aptly taken the opportunity, though not to prove Nagarwala innocent, but to keep his stand.

The abrupt and mysterious disappearance of his intimate friend, Jimmy Billimoria leads to

Impact Factor

5.604

www.sjifactor.com

p-ISSN 2454-7409

e-ISSN 2582-5305

डॉ. अशोक जाडवकर संशोधन केंद्र व
संत गाडगे स्नातक अभ्यास विद्यापीठ मराठी प्राध्यापक परिषद यांचा संयुक्त उपक्रम

वर्ष सहावे अंक दुसरा जानेवारी २०२१

Volume Issue 2

Jan. 2021

Regular Issue

मराठी प्राध्यापक संशोधन पत्रिका

MPSP

www.researchjournal.net.in

www.indiramahavidyalaya.com

Indexed/Abstracted/Archived Research Journal
in Marathi

Complies with UGC (India) Guidelines

मराठी भाषा, साहित्य, संस्कृती व अस्मिता जोपासणारे
मराठी विषयाचे प्राध्यापक, संशोधक आणि अभ्यासक यांच्या
संशोधनकार्याला चालना देणारे वार्षिक

Published By

DEMRG

DIRA MAHAVIDYALAYA

AVATMA, MAHARASHTRA 445 401 (India)

अनुक्रमणिका

१	आदिवासी बोली आणि साहित्य	प्रा. डॉ. कृष्णा महादू भवारी	५-९
२	प्रज्ञा पवार आत्मभान देणारी कवयित्री	प्रा. डॉ. दिवेकर रेश्मा रमेश	१०-१२
३	वारकरी संतकवयित्रींचे काव्यधन	डॉ. रवींद्र वैजनाथराव वेम्बरे	१३-१६
४	महानगरीय समाजजीवनाची मूलगामी चिकित्सा	प्रा. डॉ. शिवाजी एंडाईत	१७-२१
५	संतसाहित्यातील प्रबोधन	डॉ. प्रमोद देवके	२२-२४
६	डोळे माझे सूर्य झाले : काव्यातील आवेडकरवाद	प्रा. डॉ. मिलिंद भिवाजी कांबळे	२५-२८
७	निवडक नायिकाप्रधान पौराणिक मराठी कादंबऱ्यांचा आशय	गौरी बबन गावडे	२९-३३
८	'किंगरी'च्या निमित्ताने	डॉ. मृदुला निळकंठ रायपुरे	३४-३६
९	शाहू महाराजांच्या शिक्षणकार्याचे स्वरूप व व्याप्ती	डॉ. अनमोल शेंडे	३७-४०
१०	'डमोफून' कवी केतन पिंपळपुरे	प्रा. विक्रान्त कृष्णराव मेश्राम	४१-४३
११	कोविड-१९ आणि शिक्षण व्यवस्थेसमोरील नवी आव्हाने	प्रा. डॉ. स्वाती दीपक दामोदरे	४४-४८
१२	रमेश बुरबुरे यांच्या अप्रकाशित गझला : आस्वाद आणि आकलन	प्रा. डॉ. सिद्धार्थ भगत	४९-५२
१३	लोकनाट्य : स्वरूप व परंपरा	डॉ. देवमन दत्तुजी कामडी	५३-५७
१४	दलित कविता - कवी नारायण सुर्वे	प्रा. रेखा व्ही. इंगोले	५८-६०
१५	श्री गुलाबराव महाराजांची स्त्रीगीते : चिकित्सा	डॉ. संजय नीळकंठ पाटील	६१-६६
१६	'चाकाची खुर्ची' आत्मकथनातील नसीमा हुरजूक यांच्या दिव्यांग जीवनाचे चित्रण	श्री. संदीप रमेश चौधरी (संशोधक विद्यार्थी) प्रा. डॉ. फुला बागुल (संशोधक मार्गदर्शक)	६७-७१
१७	"वारे वाहतायत..." : समकालीन सामाजिक अगतिकतेचा उच्चार	डॉ. नीलांबरी मंदार कुलकर्णी	७२-७६
१८	वैदिकसंस्कृती अर्थ व प्रसार	प्रा. डॉ. संतोष विष्णू चतुर	७७-७९
१९	कोरोना आणि डिजिटलायझेशन	डॉ. पवन मांडवकर	८०-८४

शाहू महाराजांच्या शिक्षणकार्याचे स्वरूप व व्याप्ती

डॉ. अनमोल शेंडे

गोविंदराव वारजुकर कला-वाणिज्य

महाविद्यालय नागभीड, जि.चंद्रपूर ४४१२०५, महाराष्ट्र (India)

E-mail: shendeanmol@gmail.com भ्रमणभाष ९४०४१२०४०९

आधुनिक महाराष्ट्राच्या जडणघडणीत ज्या ज्या महापुरुषांचे योगदान आहे, त्यात छत्रपती शाहू महाराज यांचा गौरवाने उल्लेख करावा लागतो. शाहू महाराज यांचे कार्य हे चौफेर स्वरूपाचे होते. जीवनाला व्यापून असणा-या सा-या क्षेत्रात मुलगामी स्थित्यंतर घडून आले पाहिले याकडे त्यांचा विशेष कटाक्ष होता. बहुजन समाजाचा विकास हा त्यांच्या धोरणातील स्थायी भाव होता. कुठल्याही प्रकारची विषमता शाहू महाराजांना अमान्य होती. महाराष्ट्रातील सामाजिक जीवन अत्यंत गढूळ झालेले आहे याची जाणीव असल्यामुळे यात सुधारणा करण्याचे धोरण त्यांनी कसोशीने पाळले. सामाजिक विषमतेचे समुळ उच्चाटन केल्याशिवाय महाराष्ट्राची प्रगती होऊ शकणार नाही हे त्यांनी मुळातच समजून घेतल्यामुळे न्याय व समतेच्या तत्वांचा त्यांनी हिरीरीने पुरस्कार केला. शाहू महाराजांच्या विचारसरणीमध्ये परिवर्तनसन्मुखता व दुरदृष्टी असल्यामुळे त्यांनी कोल्हापूर संस्थानात विचारांचे बीज पेरले. अर्थात, शाहू महाराजांच्या नजरेसमोर केवळ कोल्हापूर संस्थान नव्हे, तर एकूणच देशाचे वातावरण सकारात्मक झाले पाहिजे, सर्वसामान्यांना मोकळा श्वास घेता आला पाहिजे हा विचार घेऊन ते आयुष्यभर कार्यप्रवण राहिले.

हजारो वर्षांपासून या देशात चतुर्वर्ण्य व्यवस्थेने नंगानाच घातला. खालच्या जातीत जन्माला आलेल्या प्रामाणिक गोरगरीब, कष्टकरी, शेतमजूर यांचे शोषण केले. या शोषणव्यवस्थेचा अभ्यास शाहू महाराजांनी केला व या दलदलीतून बहुजन समाजाला बाहेर काढावयाचे असेल तर शिक्षणाशिवाय तरणोपाय नाही हे त्यांच्या दृष्टीने हेरले होते. चतुर्वर्ण्य व्यवस्थेने बहुजन समाजाची हजारो वर्षांपासून शिक्षणबंदी केलेले असल्यामुळे बहुजन समाजाच्या अज्ञानाचे गुलामीचे मुळ शिक्षण न घेण्यात आहे याची स्पष्ट जाणीव शाहू महाराजांना झाली होती. विद्येचा प्रचार व प्रसार खालच्या स्तरापर्यंत पोचला तर त्यांच्यामध्ये चेतना निर्माण होईल. स्वाभीमानाची ज्योत त्यांच्या मनात पेटेल. पर्यायाने महाराष्ट्राचे नैतिकदृष्ट्या चांगले भरणपोषण होईल असे शाहू महाराजांना वाटत होते. त्यादृष्टीने त्यांनी शिक्षणकार्याचे स्वरूप निश्चित केले.

इ.स. १८८४ साली दत्तकविधीने शाहू महाराज कोल्हापूरच्या गादीवर बसले. परंतू ख-या अर्थाने कोल्हापूर संस्थानाचा राज्यकारभार त्यांनी हाती घेतला तो १८९४ या सालात! या सुमारास शाहू महाराज केवळ वीस वर्षांचे होते. मध्यंतरीचा काळ त्यांचा शिक्षणात गेला. याच कालखंडामध्ये त्यांच्या विचारसरणीमध्ये खुप परिवर्तन झाले शिक्षणामुळे शाहू महाराजांच्या विचार करण्याच्या पध्दतीमध्ये स्पष्टता येत गेली. कोल्हापूर संस्थानाची सुत्रे ज्या कालखंडात शाहू महाराजांनी हाती घेतली त्यावेळेला उच्चवर्णीयांची मिरासदारी जोरात सुरू होती. कोल्हापूर संस्थानामध्ये अनेक महत्त्वाच्या पदावर हीच माणसे होती. त्यामुळे परिवर्तनाला कुठलीच जागा उरली नव्हती. स्थितीवाद भक्कम करणे व सर्वसामान्यांचे शोषण करणे हाच या उच्चवर्णीय अधिका-यांचा उद्देश होता. त्यामुळे कोल्हापूर संस्थानाला एककल्ली स्वरूप प्राप्त झाले होते. शाहू महाराजांना ही जाणीव होताच त्यांनी आपल्या विश्वासातील माणसांची अनेक महत्त्वाच्या पदावर नेमणूक केली. ब्राम्हण्यांनी पीडीत शुद्र आणि अतिशुद्रांना विकासाच्या मुख्य प्रवाहात आणण्यासाठी शैक्षणिक धोरणे निश्चित केली. त्यामुळे शिक्षण संस्था स्थापन करणे, अभ्यासक्रमाची रचना करणे, मागासलेल्या विद्यार्थ्यांना शिक्षण घेता यावे म्हणून सवलती प्रदान करणे, अशा अनेक गोष्टींचा त्यात समावेश होता. त्याचबरोबर विविध जाती-जमातीतील विद्यार्थ्यांना राहण्यासाठी वसतिगृहाची सोय उपलब्ध करून देणे, कोल्हापूर संस्थानाच्या बाहेरी शिक्षणसंस्थांना आर्थिक मदत देऊन या संस्थांना प्रोत्साहित करण्याचेही शाहू महाराजांनी निश्चित केले. या सर्व कार्यांना मूर्त रूप देण्यासाठी प्रत्यक्ष अंमलबजावणीला त्यांनी सुरुवात केली.

राजर्षी शाहू महाराज शिक्षणाकडे "परिवर्तनाचे फार मोठे हत्यार या अंगाने पाहत होते." त्यांनी या कार्याला अभियानाचे स्वरूप दिले. शिक्षण न घेतल्यामुळे बहुजन समाजाची अवनती झाली होती. ते दैववादी बनले होते. दारिद्र्याने त्यांची पुरती वाट लावली होती. आत्मविश्वास गमावलेला हा समाज गलितगात्र झालेला होता.

(SJIF) Impact Factor-7.675

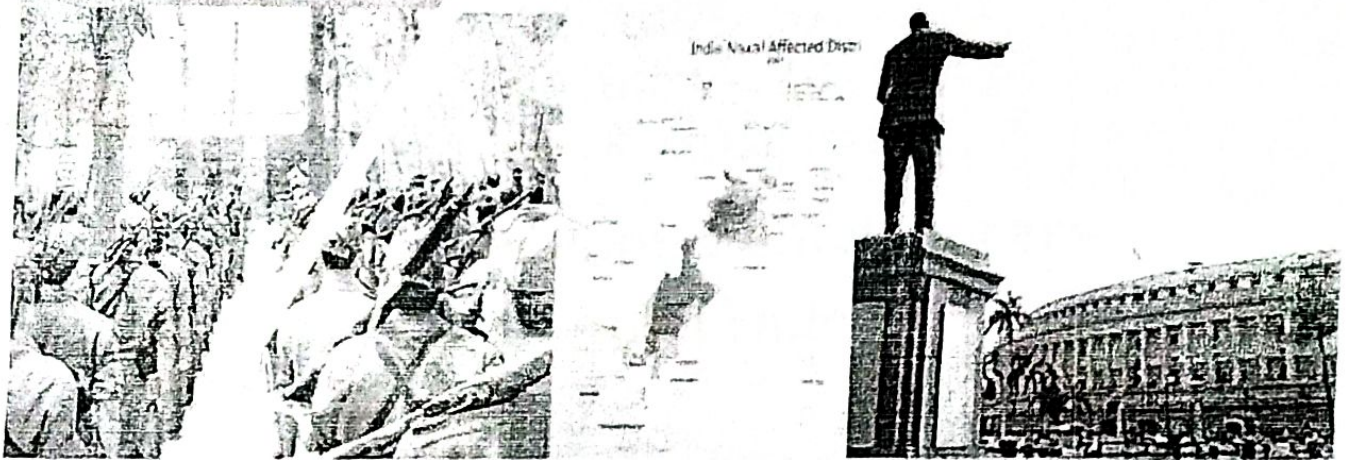
ISSN-2278-9308

ISSUE No - CCLXXII (272)

February - 2021

B.Aadhar

Peer-Reviewed & Refereed Indexed
Multidisciplinary International Research Journal

Special Issue on

Understanding Contemporary Maoism in India

Chief Editor

Prof. Virag S. Gawande

Director

Aadhar Social Research &
Development Training Institute,
Amravati

Editor

Dr. Shrikant M. B. Bhowate

Head, Dept. of Pol. Sci.

S.N.T. College of Arts & Commerce,
Ramtek, Dist- Nagpur

Secretary - Bhumkal Organization, Nagpur(M.S.)

The Journal is indexed in:

- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

Aadhar INTERNATIONAL PUBLICATIONS

18	नासूर बनता नक्सलवाद	डॉ० कामना जैन	93
19	आदिवासी क्षेत्रों में नक्सलवाद का विस्तार (झारखण्ड के विशेष संदर्भ में)	संजय कुमार	103
20	माओवाद: राजकीय व सामाजिक समस्या	डॉ. संजय पंढरीनाथ गायकवाड	107
21	नक्षलवादी चळवळ, सत्यशोधन समिती आणि वास्तव	डॉ. प्रशांत विघे	113
22	हिंसक लढावू यंत्रणा म्हणजे नक्षलवाद	डॉ. दीपक कृ. राऊत	121
23	शहरी नक्षलवाद — एक राष्ट्रीय आव्हान : भ्रम आणि वास्तव	डॉ. श्रीकांत मि. ब. भोवत	124
24	'नक्षलवाद : अंतर्गत नक्षलवाद—एक गंभीर आव्हान'	डॉ. रामदास बाबाजी निहाळ	138
25	भारतात माओवादी यथार्थता की रक्तपातास आमंत्रण? एक अध्ययन	डॉ. मुकुंदा गोपाळराव मेश्राम	145
26	माओवाद— नक्षलवाद संपविण्यासाठी शासनाच्या उपाययोजना	डॉ. निशा सीताराम मोर	154
27	गडचिरोली जिल्ह्यातील नक्षलवाद आणि ग्रामीण विकासाच्या वित्तीय प्रशासनाचा अभ्यास	डॉ. मनोज तेलराधे	161
28	नक्षलवाद आणि त्यांचा आदिवासी समाजात होणारा परिणाम	डॉ. अजय पेत्रस बोरकर	167
29	भारतातील माओवाद चळवळ — स्वरूप आणि प्रभाव	प्रा. राजेंद्र घोरपडे	171
30	नक्षलवादाचा उगम, कारणे व उपाययोजना	डॉ. बबीता येवले	177
31	नक्षलवाद, शासन आणि आदिवासी समाज	डॉ. अनमोल शेंडे	181
32	पेसा कायदा एक संजिवनी	डॉ. राजेंद्र ज. कांबळे	188
33	पाचवी अनुसूची— पेसा आणि आदिवासींची ओळख	सुधाकर के. माटे	191
34	शांततेतून विकासाच्या प्रक्रियेत नक्षलवादी कारवायांचा अडथळा ?" महाराष्ट्राच्या संदर्भात एक चिकित्सक अभ्यास	डॉ. संदीप वि. घोडके	201
35	नक्षलवादी चळवळीच्या सशस्त्र क्रांतीचे लोकशाही व्यवस्थेत नैतिक प्रासंगिकता	डॉ. पद्माकर प्रेमदास दारोडे	206
36	नक्षलवाद — एक समस्या	डॉ. लोकेशकुमार एच. नंदेश्वर	212
37	भारतीय लोकशाही शासन व्यवस्था आणि नक्षलवादाचे अंतर्गत सुरक्षेपुढील आव्हान	डॉ. प्रशांत प्रभाकरराव सराफ	217
38	समकालीन नक्षलवादी चळवळ एक समज गैरसमज	डॉ. रवींद्र मुरमाडे	221
39	नक्षलवाद : एक सामाजिक अध्ययन	डॉ. राजेंद्र यादवराव बारसागडे	225

नक्षलवाद, शासन आणि आदिवासी समाज

डॉ.अनमोल शेंडे

गोविंदराव वारजुकर कला-वाणिज्य महाविद्यालय, नागभीड,

जि.चंद्रपूर - ४४१२०५

इ.स. १९६० नंतर देशात नक्षलवादाचा जन्म झालेला दिसून येतो. पश्चिम बंगालमधील नक्षलबाडीत चारू मुजूमदार यांनी तेथील जमीनदारांविरुद्ध आंदोलन उभे केले. या आंदोलनालाच पुढे 'नक्षलवाद' संबोधले जाऊ लागले. पश्चिम बंगालमध्ये आकारास आलेल्या नक्षलवादाने १९७०च्या दशकात आंध्रप्रदेशमध्ये शिरकाव केला. सवैलेला आंध्रप्रदेशमध्ये नक्षलवादाने प्रचंड उग्र रूप धारण केले होते. नंतरच्या काळात हा नक्षलवाद मध्यप्रदेश, छत्तीसगड, महाराष्ट्र या प्रदेशांसोबत देशातील अनेक भागात पोचला. नक्षलवादाने देशातील राजसत्तेला आणि अनेक विकासात्मक घटकांना आपल्या ज्या अनैतिक, असंवैधानिक कृत्याने जेरीस आणले आहे ते पाहू जाता देशाच्या उन्नतीसाठी नक्षलवाद किती भयंकर सिध्द झाला आहे याची कल्पना निश्चितपणे आपल्याला करता येते.

भारतीय समाज हा विषमतेने ग्रासलेला समाज आहे. उच्चवर्णीय वर्गाकडून बहुजन समाजाची कायमच पिळवणूक होत आलेली आहे. त्यातल्या त्यात दलित आदिवासींना मुख्य प्रवाहात येऊ न देण्याची धोरणे शासनव्यवस्थेत सातत्याने राबविली जातात. शहरात जसे या समाजाचे शोषण होते, तसे ग्रामीण भागातही शोषण होत असते. फरक एवढाच आहे की, शोषणाचे स्वरूप वेगळे असते. विशेष म्हणजे भारतीय संविधानाला समोर ठेवून देशाने वाटचाल केली पाहिजे. परंतु भारतीय संविधानानुसार हा देश मार्गक्रमण करणे सोडाच; भारतीय संविधानाला बेदखल कसे करता येईल याची पध्दतशीर योजना राजसत्ताच राबवीत आलेली आहे. अशाही अवस्थेत भारतीय संविधानाने बहाल केलेल्या आरक्षणाच्या माध्यमातून दलित समाजाने थोड्या-फार प्रमाणात प्रगती केली. अनेक क्षेत्रात महत्वाची पदे हस्तगत केली. परंतु अलिकडच्या काळात दलित समाजाच्या प्रगतीवरही कुठल्या ना कुठल्या माध्यमातून निर्बंध आणल्या जात आहेत. त्यांच्या विकासाच्या वाटेवर अनेक गुंतागुंती मुद्दामहून निर्माण केल्या जात आहेत.

दलित-आदिवासींच्या प्रगतीचा आलेख जर आपण तपासला तर असे दिसते की, दलित समाजाने काही प्रमाणात प्रगती जरूर केली; परंतु आदिवासी समाज मात्र अजूनही नैराश्याच्या गर्तेत खिंतपत पडलेला आहे. विकासापासून तो अजूनही कोसो दूर आहे. भारतीय संविधानाने आदिवासी समाजाच्या विकासाची संहिता जरूर लिहीली; परंतु या संहितेची प्रत्यक्षात अंमलबजावणी मात्र शासनाने केलेली नाही. अन्न, वस्त्र, निवारा, शिक्षण, आरोग्य या मुलभूत हक्कांप्रती हा आदिवासी समाज वंचित आहे. देशाच्या मस्तकावरची भडभडती जखम आहे हा आदिवासी समाज ! आदिवासी समाज देशाचा मूळ रहिवासी असूनही आपल्याच देशामध्ये आज तो गुलामासारखे जीवन जगत आहे आणि तसे जीवन जगण्यास त्याला बाध्य केले जाते. राजसत्ता जेव्हा विकास-विकास म्हणून ओरडत असते तेव्हा त्यांच्या खिजगणतीत हा आदिवासी समाज फारसा कुठे नसतोच ! आदिवासी समाजासाठी राबविण्यात येणाऱ्या अनेक योजनेतील पैशांचे घबाळ अनेकदा राजकारणीच पळवून नेतात हा इतिहास काही जुना नाही.

देशाला स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर विकासाच्या मुख्य धारेत हा आदिवासी समाज येईल हे नुसते स्वप्न बनून राहिले. मागील ६०-७० वर्षांत देश बदलला. डोळ्यात भरावा इतका सुधार

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S
RESEARCH JOURNEY

International E-Research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

January-February-March 2021

Vol.-VIII, Issue-I (B)

Multidisciplinary Issue

Chief Editor -

Dr. Dhanraj T. Dhangar,

Assist. Prof. (Marathi)

MGV's Arts & Commerce College,
Yeola, Dist - Nashik [M.S.] INDIA

Executive Editors :

Dr. Tejesh Beidar, Nashikroad (English)

Dr. Gajanan Wankhede, Kinwat (Hindi)

Mrs. Bharati Sonwane, Bhusawal (Marathi)

Dr. Rajay Pawar, Goa (Konkani)

This Journal is indexed in :

- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

31	महिलांचा राजकीय प्रचार मोहिमेतील सहभाग : विशेष संदर्भ कर्जत तालुका डॉ. चंद्रकांत गोंधळी	162
32	मराठवाड्यातील महिला समुपदेशन केंद्रांची महिला तक्रार निवारणातील भूमिका : एक समाजशास्त्रीय अध्ययन प्रा. श्रीमती इंदू साळुंबे	170
33	ओतारी समाजातील स्त्रीचे स्थान प्रा. विक्रम ओतारी	175
34	लोणारी समाजातील विधवा महिलांच्या समस्येचा समाजशास्त्रीय दृष्ट्या अभ्यास डॉ. संजय शिंदे	178
35	कोरोना काळात मोलकरणींच्या कुटुंबियांवर झालेल्या परिणामांचे अध्ययन डॉ. नारायण गाडे	189
36	शेतकऱ्यांचे मानसिक आरोग्य- एक दृष्टिक्षेप डॉ. अनिल बाभ	193
37	पश्चिम महाराष्ट्रातील प्राथमिक कृषी सहकारी पतपुढवठा संस्थांचा चिकित्सक अभ्यास प्रीती दीक्षित, प्रा. ए. आर. मुंगी, प्रा. ए. बाय. दीक्षित	199
38	भारतातील राजकीय गुन्हेगारीकरण : एक अभ्यास प्रा. ए. पी. घनारसे	206
39	गायत्री शक्तीपिठाच्या नवरात्री उत्सवातील मंत्रसाधना- वैज्ञानिक दृष्टी डॉ. रजनी लुंगसे	210
40	बँकांचे विलीनीकरण धोरणाचा चिकित्सक आभ्यास डॉ. नीता वाणी	215
41	स्वामीनाथन आयोगाचे अवलोकन डॉ. एस. पी. देवरे	220
42	केंद्रीय कृषी योजना : सिंहावलोकन डॉ. एम. व्ही. हिरे	224
43	प्रधानमंत्री मुद्रा योजना - अवलोकन डॉ. आर. के. जाधव	228
44	मुलभूत सुविधा आणि कृषी विकास डॉ. बी. एम. सोनवणे	232
45	ग्रामीण विकासात लोकांच्या सहभागाची आव्हाने डॉ. मारुती केकाणे	236
46	टाळेवंदी (लॉक डाऊन) नंतरची ग्रामीण अर्थव्यवस्था - विशेष अभ्यास डॉ. सुरेश ढाके	244
47	भारतीय नवीन कृषी धोरण २०२० : एक दृष्टिक्षेप डॉ. गोरखनाथ वाकळे	249
48	नवीन कृषी धोरण (कायदे) २०२० : संधी आणि समस्या प्रा. देवानंद मंडवधरे	254
49	राष्ट्रीय कृषी धोरण २०२० : एक विषलेशणात्मक अभ्यास डॉ. रामदास मुक्ते	259
50	कोल्हापूर विभागातील १९ वर्षे वयोगटातील खेळाडूंच्या शारीरिक क्षमतेचे घटक आणि हँडबॉल कौशल्यांच्या दर्जाचा अभ्यास श्रीनिवास पाटील	265
51	व्यक्तिमत्त्व विकासात खेळाचे महत्त्व डॉ. मनिष देवरे	272
52	विना साहित्य व्यायामाचा कुमार गटातील विद्यार्थ्यांच्या स्नायूंची ताकद व दमदारपणावर होणारा परिणाम विशाल गायकवाड, आदित्य कुलकर्णी	276
53	कोल्हापूर विभागातील १९ वर्षे वयोगटातील हँडबॉल खेळाडूंच्या शारीरिक क्षमतेचे घटक आणि हँडबॉल कौशल्य यातील सहसंबंधाचा अभ्यास श्रीनिवास पाटील	279
54	भगतसिंग यांचे युवकांच्या संबंधीचे विचार डॉ. राजेंद्र रासकर	285
55	आधुनिक ज्ञानयुगाचा सारथी : शिक्षक श्री.विपीन वैराट	289
56	उच्च शिक्षणात माहिती व तंत्रज्ञानाचे महत्त्व डॉ. अनमोल शेंडे	295
57	विधिसंघर्षग्रस्त मुलांची प्रवृत्ती डॉ. अशोक सातपुते	300
58	राष्ट्रीय शिक्षण धोरण आणि आसवाक्य : एक तात्त्विक विश्लेषण डॉ.राजेसाहेब मारडकर	304
59	गावडी बोलीचो व्याकरणीक आनी भासविज्ञानीक नदरेंतल्यान अभ्यास दिपराज सातोर्डेकार	311

उच्च शिक्षणात माहिती व तंत्रज्ञानाचे महत्त्व

डॉ. अनमोल शेंडे

मराठी विभागप्रमुख

गोविंदराव वारजुकर कला-वाणिज्य महाविद्यालय, नागभीड,

जि. चंद्रपूर * 441205

मो. नं. 9404120409, ई-मेल : shendeanmol@gmail.com

भारतीय उच्च शिक्षणास दोनशे वर्षांची परंपरा आहे. 1817 साली कलकत्ता येथे हिंदू कॉलेजची स्थापना झाली आणि त्यानंतर 1857 ला मुंबई, कलकत्ता, मद्रास येथे विद्यापीठे स्थापन करण्यात आली. ही शिक्षणाची मुहूर्तमेढ ब्रिटिशांच्या कालखंडात रोवल्या गेली. देश स्वतंत्र झाला आणि उच्च शिक्षणाच्या प्रक्रियेला प्रारंभ झाला. 1948 साली डॉ.एस.राधाकृष्णन यांच्या अध्यक्षतेखाली विद्यापीठ शिक्षण आयोग नेमण्यात आला. या आयोगाने अनेक महत्त्वाच्या बाबी देशासमोर ठेवल्या. विशेष म्हणजे देशाच्या प्रगतीसाठी उच्च शिक्षणाचे महत्त्व या आयोगाने अधोरेखित केले. इंग्लंडमध्ये विद्यापीठ अनुदान समिती अस्तित्वात होती. विद्यापीठ शिक्षण आयोगाने इंग्लंडमधील विद्यापीठ अनुदान समितीचा अभ्यास केल्यानंतर हे सांगितले की, इंग्लंडच्या धर्तीवर विद्यापीठ अनुदान आयोग आपल्या देशात स्थापन करण्याची गरज आहे. विद्यापीठ अनुदान समितीच्या सूचनेनुसार 1956 साली विद्यापीठ अनुदान आयोगाची स्थापना झाली. विद्यापीठ अनुदान आयोगाने उच्च शिक्षणाच्या प्रांतात अनेक महत्त्वाचे बदल केले. देशातील उच्च शिक्षणात सुसूत्रता तर आणलीच, शिवाय उच्च शिक्षणाचा संबंध देशाच्या प्रगतीशी जोडला. अभ्यासक्रमाच्या रचनेसंबंधी आवश्यक ते बदल करण्याच्या सूचना केल्या. गुणवत्तेकडे लक्ष देत असताना शिक्षकांच्या वेतनमानाकडेही लक्ष पुरविले. उच्च शिक्षणाच्या क्षेत्रात अनेक महत्त्वाच्या बाबी विद्यापीठ अनुदान आयोगाने जन्मास घातल्या. देशाचे उच्च शिक्षण कसे असावे याचा एक महत्त्वाचा आराखडा या आयोगाने देशासमोर ठेवला. यामध्ये उच्च शिक्षणाच्या वाटचालीत योगदान देणाऱ्या भारतीय विद्यापीठ संघाचाही नामोल्लेख करणे आवश्यक ठरते.

देशामध्ये उच्च शिक्षणाचे वारे वाहायला लागलेले असताना आणि देशाच्या अनेक भागात उच्च शिक्षण पोचल्यामुळे देशाच्या व्यवस्थेमध्ये अनेक क्रांतिकारी बदल पाहायला मिळाले. हे होत असतानाच सरकारने कोठारी आयोग नेमला. कारण उच्च शिक्षणाचा विस्तार होणे म्हणजे देशाचा पूर्णपणे विकास होणे नव्हे. राष्ट्रीय विकास आणि उच्च शिक्षण असा नेटका संबंध जोडला गेला पाहिजे असे सरकारच्या लक्षात आले. त्यातूनच कोठारी आयोग जन्मास आला. या आयोगाने विशेषरूपाने राष्ट्रीय विकासाकडे लक्ष पुरविले. भारतीय उच्च शिक्षणाच्या क्षेत्रातील कोठारी आयोग म्हणजे एक अत्यंत महत्त्वाचा टप्पा मानावा लागतो. स्वातंत्र्योत्तर काळात शिक्षणाच्या पुनर्रचनेबाबत आणि शैक्षणिक क्रांती डोळ्यासमोर ठेवून या आयोगाने कार्य केले. संस्थात्मक वाढीबरोबर गुणात्मकतेकडे लक्ष दिले. विशेष सांगायचे तर शैक्षणिक समान संधीचा उच्चार या आयोगाने केला. उच्च शिक्षण जनसामान्यांपर्यंत पोचल्याशिवाय देशाचा विकास होणार नाहीच; शिवाय सामाजिक न्यायही मिळणार नाही ही ठोस भूमिका कोठारी आयोगाने घेतली.

उच्च शिक्षण वाढीसाठी 1970-80 हा कालावधी महत्त्वाचा मानावा लागतो. या कालखंडात उच्च शिक्षण विस्ताराचा वेग प्रचंड होता. आय.आय.टी सारख्या उच्च दर्जाच्या संस्था स्थापन झाल्यात. कृषी विद्यापीठे आणि अभियांत्रिकी महाविद्यालये स्थापन झाली. हा वेग देखील प्रचंडच मानावा लागेल. 1986

Impact Factor - 7.675

ISSN - 2278-9308

B.Aadhar

Peer-Reviewed & Refreed Indexed

Multidisciplinary International Research Journal

July -2021

ISSUE No- 298 (CCXCVIII) D

Migration In India

Prof. Virag.S.Gawande

Chief Editor :

Director

Aadhar Social Research &, Development Training Institute, Amravati.

Prof.Naresh W. Patil

Editor

Assistant Professor Kumbhalkar College of Social Work Wardha

Prof. Meghavee G. Meshram

Editor

Assistant Professor

Dr. Babasaheb Ambedkar College of Social Work Morane, Dhule.

Aadhar International Publication

For Details Visit To : www.aadharsocial.com

© All rights reserved with the authors & publisher

INDEX -D

No.	Title of the Paper	Authors' Name	Page No.
1	कोविड-१९ आणि स्थलांतरित मजूर	श्री राजू विठ्ठल कसारे	1
2	महिला स्थलांतर - कारणे आणि वैशिष्ट्ये	डॉ. वंदना उत्तम कटारे	4
3	ठाणे जिल्ह्याच्या शहापूर तालुक्यातील आदिम जमाती, स्थलांतर आणि सामाजिक-सांस्कृतिक द्वंद्व - एक अभ्यास प्रा.स्नेहल क्षितिज खंरात/प्रा. विशाल संपत भोसले		9
4	स्थलांतरास प्रभावित करणारे घटक आणि कारणे	प्रा. विजया अशोक कोळेकर	14
5	स्थलांतर आणि मुलांचे शिक्षण	प्रा. आशिष एस. गुजराथी	19
6	भारतातील शहरी व ग्रामीण स्थलांतर प्रकार व कारणे	प्रा. गिराम मनोज बाबुराव	23
7	स्थलांतर आणि रोजीरोटीचे मुद्दे	डॉ. सीमा मुसळे	27
8	कोविड-१९ महामारीचा स्थलांतरीत कामगारावर परिणाम	डॉ. लक्ष्मीकांत भोजराम चोपकर	32
9	स्थलांतर : वास्तव आणि अपेक्षा	प्रा.डॉ.रत्नाकर रामराव कांबळे	37
10	भारतातील स्थलांतरण संक्रमण	डॉ.शकुंतला एम. भारंबे	43
11	भारतातील श्रमिकांचे स्थलांतरण, रोजगार आणि आर्थिक विकास	डॉ. मृणालिनी नरेन्द्र तापस	49
12	स्थलांतरीत कामगारांच्या सामाजिक आणि आर्थिक समस्या	प्रा.डॉ.भगवान सांगळे	53
13	भारतातील स्थलांतर - एक अभ्यास	प्रा.बाळासाहेब विठ्ठलराव तौर	57
14	आदिवासी समुदायातील स्थलांतर करणाऱ्या व्यक्ती व त्यांच्या स्थलांतरामागील कारणांचे अध्ययन	प्रा. डॉ. योगेश प्रल्हाद महाजन	61
15	भारतातील स्थलांतराचे सामाजिक परिणाम.	डॉ. आर. व्ही. मोरे	67
16	कोरोनामुळे निर्माण झालेले स्थलांतरित कामगार-मजुरांचे प्रश्न : एक अवलोकन	डॉ.अनमोल शेंडे	71
17	कोविड - १९ चा परिणाम भारतातील व महाराष्ट्रातील स्थलांतरीत महिला डिजिटल सुरक्षा व सायबर क्राईम	प्रा. डॉ. गणेश बोरकर	76
18	स्थलांतर आणि मानवी हक्क	कल्पना डवले	79

8	डॉ. सी. एस. राणे	जगत महाविद्यालय, गोरगाव (गोंदिया)	मराठी कादंबरीतील वाटचात	Download	
9	डॉ. विजया एन. कत्राके	जे. एम. पेटे कॉलेज, भंडारा	तांत्रिक काळातील वृद्धाभ्रमाची गरज : एक अध्ययन	Download	
10	डॉ. प्रशांत राजत	नूतन आदर्श कला, वाणिज्य आणि श्रीमती m. ह. वेगड विज्ञान महाविद्यालय, उमरेड	ह. मो. मराठे यांची काळेशार पाणी कादंबरी : आकतन व आस्वाद	Download	
11	डॉ. शरद मेभ्राम	शिवप्रसाद सदानंद जायस्वात महाविद्यालय, अर्जुनी/मोर (गोंदिया)	१९९० नंतरच्या मराठी कादंबरीतील देशीवाद	Download	
12	डॉ. रामचंद्र वासेकर	राष्ट्रपिता महात्मा गांधी महाविद्यालय, सावली	ग्रामीण कवितेतील ग्रामीण जीवनवास्तव	Download	
13	डॉ. तनुजा नाफडे	आर. एस. मुंडले धरमपेठ कला व वाणिज्य महाविद्यालय, नागपूर	गुरुमोल मंत्र जाणावा	Download	
14	डॉ. सिद्धार्थ मेभ्राम	सेठ केसरीमल पोरवाल महाविद्यालय, कामठी	महाराष्ट्रातील नागरीकरण : एक विश्लेषणात्मक अध्ययन	Download	
15	डॉ. अरुण डी. मोरे	पंकज कला महाविद्यालय, चोपडा (जळगाव)	दलित साहित्यातील कथा : सामाजिक भान	Download	
16	प्रा. मोरेश्वर शेंडे	नूतन आदर्श कला, वाणिज्य आणि श्रीमती m. ह. वेगड विज्ञान महाविद्यालय, उमरेड	एकात्मिक बाल विकास योजना : एक मूल्यापान	Download	
17	डॉ. अनमोल शेंडे	गोविंदराव वारजूकर महाविद्यालय, नागभोड (वंद्रपूर)	कोविड १९ च्या साथीचे शिक्षणक्षेत्रावरील परिणाम आणि भवितव्य	Download	
18	प्रा. दीपक बी. देवरे	पंकज महाविद्यालय, चोपडा (जळगाव)	पर्यावरणीय समस्या : आंतरराष्ट्रीय सुरक्षेसामोरील अलष्करी धोका	Download	
19	डॉ. किशोर आर पाठक	पंकज कला महाविद्यालय, चोपडा (जळगाव)	'चिन्हांकित यादीतील मानस' या कथासंग्रहातील ग्रामजीवनातील वास्तव	Download	

Subscribe to Our newsletter

[CLICK TO SUBSCRIBE](#)

Follow us on Facebook

Helpful Links

- » dsgpuruniversity.org
- » rtmnu.digitaluniversity.ac
- » sgbau.ac.in
- » sgau.digitaluniversity.ac
- » ugc.ac.in
- » ugcasmysore.ac

Copyright © 2021 University Professors Association. All Rights Reserved. Developed by Pratik Mathane.

कोरोनामुळे निर्माण झालेले स्थलांतरित कामगार—मजुरांचे प्रश्न : एक अवलोकन
डॉ.अनमोल शेंडे

गोविंदराव वारजुकर कला—वाणिज्य महाविद्यालय, नागभीड,
जि.चंद्रपूर — ४४१२०५,ई—मेल shendeanmol@gmail.com

सारांश :

कोरोनामुळे स्थलांतरित कामगार—मजुरांच्या आयुष्यात प्रचंड गुंतागुंत निर्माण झालेली आहे. कोरोनाने अनेक स्थलांतरित मजुर दगावलेत. जे जिवंत आहेत, त्यांच्यासमोर पोटापाण्याचा प्रश्न निर्माण झाला आहे. अशा विपरीत परिस्थितीत शासनाने स्थलांतरितांच्या पाठीशी खंबीरपणे उभे राहणे आवश्यक आहे. त्यांच्या जीवनात स्थिरता येण्यासाठी जीवनावश्यक योजना जाहिर करणे आवश्यक आहे. राज्य आणि केंद्र सरकारनेही ही जबाबदारी आपल्या खांद्यावर घेणे आवश्यक आहे. तरच स्थलांतरितांच्या जीवनामध्ये आशेचा किरण निर्माण होऊ शकतो.

प्रस्तावना :

कोरोनाने संपूर्ण जीवनाचाच कायापालट केलेला आहे. जीवनाच्या अनेक क्षेत्रावर या कोरोनाने प्रभाव टाकलेला आहे. परंतु या आजाराची झळ श्रीमंतांना फारशी पोहचली नाही. यात भरडला गेला तो कामगार—मजुर ! ११ मार्च ला जागतिक आरोग्य संघटनेने कोविड—१९ हा आजार महासाथ असल्याचं घोषित केलं. तेव्हापासूनच स्थलांतरित कामगार—मजुरांच्या आयुष्यात नानाविध प्रश्न निर्माण झाले. टाळेबंदी झाल्यामुळे रोजगार बुडाला. त्यामुळे शहरात राहून कसे जगायचे हा प्रश्न त्यांच्यासमोर निर्माण झाला. अचानक टाळेबंदी केली गेल्यामुळे हा वर्ग कमालीचा गोंधळला.

जेव्हा अघोषित टाळेबंदी झाली, त्यावेळेला या स्थलांतरित कामगार—मजुरांनी आपल्या मुळ गावी जाणे पसंत केले. जे वाहन मिळेल त्या वाहनाने ते जाऊ लागले. काहींनी सायकलने, तर काहींनी पायी जाणे पसंत केले. शहरात राहून मरण्यापेक्षा आपण आपल्या गावी जाऊन मरू ही स्थलांतरित कामगार—मजुरांची भावना प्रचंड वेदना देणारी होती. अशा वेळेला स्थलांतरित लोकांच्या पाठीशी सरकार उभे राहिले तर काही प्रमाणात का होईना हा वर्ग आर्थिक आणि मानसिकदृष्ट्या स्थिर होऊ शकतो. आरोग्यसेवा न मिळाल्यामुळे अनेक लोकांना जीव गमवावे लागले. कोरोना आजार या देशातून कधी हद्दपार होईल हे सांगता येत नसल्यामुळे आणि संभाव्य धोके लक्षात घेऊन सरकारने आरोग्य यंत्रणा बळकट करणे आवश्यक आहे. स्थलांतरित लोकांना उपरे वाटू नये यासाठी सामाजिक संस्थांबरोबर सरकार व दानशूर लोकांनी मदत करणे आता आवश्यक झाले आहे. शिवाय स्थलांतरितांच्या प्रश्नांशी आपण नाते जोडणे आवश्यक आहे.

उद्देश :

१. स्थलांतरित कामगार—मजुरांचे पोटापाण्याचे प्रश्न सोडविले जाणे आवश्यक आहे
२. स्थलांतरित घटकांना मानसिक व आर्थिक आधार देणे.
३. स्थलांतरित घटकांच्या आरोग्याची काळजी घेणे आवश्यक.
४. राज्य व केंद्र सरकारसहीत सामाजिक संस्थांनी स्थलांतरितांच्या पाठीशी उभे राहणे महत्त्वाचे.
५. आरोग्य यंत्रणा बळकट व्हावी यासाठी पर्यायांचा शोध घेणे

कोविड 19 च्या साथीचे शिक्षणक्षेत्रावरील परिणाम आणि भवितव्य

डॉ. अनमोल शेंडे

मराठी विभाग प्रमुख

गोविंदराव वारजुकर महाविद्यालय,

नागभीड, जि.चंद्रपूर

9404120409

shendeanmol@gmail.com

2020 या वर्षातील मार्चच्या शेवटचा आठवडा देशातील जनतेसाठी भय घेऊन प्रगट झाला. एक विषाणू देशभर आणि जगभर लोकांमध्ये अचानक भिती निर्माण करतो ही घटनाच आश्चर्यजनक स्वरूपाची होती. 2019 च्या नोव्हेंबर - डिसेंबरमध्ये चीनमध्ये नव्या भयंकर आजाराने डोके वर काढले आहे ही वार्ता अनेक देशांत वाऱ्यासारखी पसरली. चीनमधील वुहान शहरात कोरोनाचा पहिला रूग्ण आढळला. सुरुवातीला चीनने न्युमोनियासारख्या एका गुढ आजाराने आम्हाला घेरले आहे असे म्हटले तरी नंतर मात्र कोरोना आजाराने खरे रूप जगाला सांगितले. हा इतका भयंकर आहे की, हळूहळू सारं जगच या आजाराने वेढले जाईल या कल्पनेने जागतिक आरोग्य संघटनेने याकडे जातीने लक्ष दिले. चीनच्या बाहेर या विषाणूचा पहिला रूग्ण 13 जानेवारीला थायलंड मध्ये सापडला आणि नंतर अनेक देश या कोरोना आजाराने तडाख्यात सापडले. वुहानहून केरळमध्ये परतलेल्या एका विद्यार्थ्याला कोरोनाने घेरले. ती भारतातील कोविड-19 ची पहिली केस. या केसनंतर भारत देशात हा आजार फार वेगाने पसरला.

जगाने आजवर अनेक साथीचे आजार बघितले. परंतु एवढा भयंकर आजार पहिल्यांदाच बघितला. प्लेगसारख्या अनेक आजाराने यापूर्वीही देशाला चिंतेत टाकले होते; परंतु हा आजार त्याहीपेक्षा घातक जाणवला. फार वेगाने या आजाराने जनतेमध्ये संसर्ग होऊ लागला. त्यामुळे भारतासारख्या देशात एका दिवशी लाखो इतके रूग्ण पाहायला मिळाले. "2019 मध्ये आलेल्या कोरोना व्हायरसच्या एका प्रकारामुळे होणारा आजार म्हणून त्याचं नांव कोविड-19 (कोरोना व्हायरस डिसीज-19. विषाणूचं शास्त्रीय नांव -SARS-COV-2) असं ठेवलं गेलं. सार्स आणि मेर्स या दोन विषाणूंनी त्याचं साधर्म्य असल्याचंही सांगितलं गेलं. तेव्हाही या विषाणूचा संसर्ग एका व्यक्तीकडून दुसऱ्याकडे होत आहे हे लक्षात आलं नव्हतं." परंतु नंतर मात्र या आजाराने संसर्गाचं स्वरूप निश्चित झालं. लोकं फार वेगाने रूग्णालयात भरती होऊ लागले. मरणान्यांचं प्रमाणही दिवसाला लाखोच्या घरात जायला लागलं. या कोरोनाने भारतीय समाजातील अनेक क्षेत्र प्रभावित झाले. या आजाराने फटका राजकारण, व्यावसायिकता, आर्थिक क्षेत्र, शिक्षण क्षेत्र, उद्योग, मजुर, कामगार अशा अनेक क्षेत्रांना बसला. आरोग्य सेवेत कार्यरत असणाऱ्या अनेक डॉक्टरांचाही या आजाराने बळी घेतला. यावरून या आजाराने स्वरूप आपल्या लक्षात येते. या कोरोनाने श्रीमंत - गरीब असा भेद केला नाही. चांगला-वाईट असेही समिकरण या आजाराने जोडले नाही. जीवनाच्या अनेक क्षेत्रात वावरणाऱ्या अनेकांना या आजाराने पूर्णपणे घेरले. लाखो जीवांचा यात बळी गेला.

जीवनाच्या अनेक क्षेत्रावर अंतर्बाह्य प्रभाव टाकणाऱ्या शिक्षणक्षेत्रावरही कोरोनाने आघात केला. देशातील शाळा, महाविद्यालये बंद ठेवल्या गेली. ऑनलाईन शिकवणी सुरु झाली. या ऑनलाईन शिकवण्यामुळेही अनेक समस्या निर्माण झाल्या. ज्यांच्याकडे अॅन्ड्रॉईड मोबाईल आहे, असे विद्यार्थी ऑनलाईन वर्ग करू शकले. पण ज्यांच्याकडे अॅन्ड्रॉईड मोबाईल नाही असे विद्यार्थी मात्र ऑनलाईन वर्ग करू शकले नाही. त्यामुळे कोरोना काळात अॅन्ड्रॉईड मोबाईल नसणाऱ्या विद्यार्थ्यांचे मोठेच नुकसान झाले. यातून श्रीमंत आणि

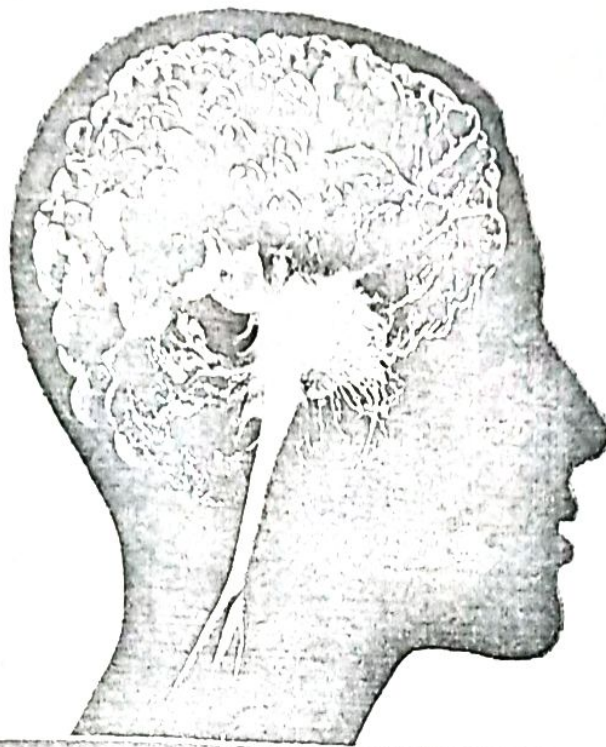
**Books and Chapters in edited Volume/Books Published
and Papers Published in National/International
Conference Proceedings**

2019-20

Diet Concept

■ PAST ■ PRESENT ■ FUTURE

2019 - 2020

Editor

Dr. Bharti Katekhaye (Chakole)

CONTENTS

1. **Food Fortification: Approach to Combat Malnutrition among Vulnerable Group** 01
Dr. Joglekar A.
2. **Wonder Foods :New Future Foods** 05
Dr. Shubhangi Dange
3. **A Potential Micro-algae, Spirulina : For Human Nutrition and Health** 08
Dr. Seema Bodkhe
4. **Adolescent Nutrition Issues** 14
Dr. Vishakha Kayande
5. **Geographical influence on food habits and Malnutrition** 19
Dr. Rohini H. Kalikar
6. **Healthy Diet - Need of the hour** 25
Dr. Sadhana K. Karhade
7. **Government Policies And Programmes Towards Nutrition** 39
Dr. Meghali Johrapurkar
8. **Man's Eating Habits: History** 44
Dr. Radheshyam Dipte
9. **Socio-Economic Determinants In Healthcare** 51
Dr. K J SIBI
10. **Study of Abortifacient plants used by Gonds of Koknagad Village, Bhandara District, Maharashtra.** 56
Dr. Padmavathi S. Rao
11. **Importance of Healthy, Hygienic And Balanced Diet** 60
Dr. Rekha A. Aney, Dr. Avinash K. Aney
12. **Effects Of Animal Protein On Human Health With Respect To Plant Protein** 67
Dr. Amita Watkar
13. **Role of good diet in combating Post Traumatic Stress Disorder (PTSD) and improving mental strength** 73
Dr. Goldie G Baghmar

Adolescent Nutrition Issues

Dr. Vishakha Kayande
Govindrao Warjekar Arts & Commerce College,
Nagbhid 441205, Dist- Chandrapur

Abstract

After infancy adolescence is the second fastest growth stage in life. During adolescence, the relatively uniform growth of childhood is suddenly altered by an increase in the velocity of growth. This spurt in adolescent growth is also associated with cognitive, emotional and hormonal changes. The adolescent's growth-spurt during this period creates an increased need for many nutrients. Teens tend to eat more meals away from home. They are also heavily influenced by their peers. Meal convenience is important to many teens and they may be eating too much of the wrong types of food, like soft drinks, fast-food, or processed foods. To maintain healthy balance, adolescents should practice eating regular meals, engage in doing compulsory daily physical activities, and eating a wide variety of foods. Adolescence is a time of developing independence and learning to make healthy food choices that adolescent can take with them into adulthood.

Keywords: - Adolescent, Diet, Nutrition Issues.

Introduction

Adolescence has been described as the transition period in life when an individual is no longer a child, but not yet an adult. It is a period in which an individual undergoes enormous physical and psychological changes. Adolescence is defined as the period of human growth and development that occur after childhood and before adulthood (ages 10 to 19 years). It is estimated that about 18 % of the world's population is in the adolescent age-group, India has highest number of adolescents in absolute terms. There are 243 million adolescents aged 10-19 years, comprising nearly one-fifth of the total population (21.4%) in India.

Adolescence is the second-fastest growth stage in life after infancy. The adolescent's growth spurt during this period creates an increased need for many nutrients. Eating right assures an adequate amount of key nutrients: calcium, iron and vitamins A, C, and D. Some teens have a need for even more nutrients if they are active in sports, following a special diet, have an eating disorder.

Inadequate nutritional intake during adolescence can have serious consequences throughout the reproductive years and beyond. Poor nutrition during adolescence can impair the work capacity and productivity of adolescent boys and girls in their later years. Further, an undernourished girl is at the risk developing complications during pregnancy and the chances of her giving birth to a low birth weight baby increases, thus perpetuating a vicious cycle of malnutrition and ill-health.

SOUVENIR

**72nd All India
Commerce Conference - 2019
& International Seminar**

22ND TO 24TH DECEMBER, 2019

Organized by

KIIT Deemed to be University, Bhubaneswar
(An Institution of Eminence)

Education & Unemployment of India

Dr. Nimesh P Bhojak¹, Dr. Ashwin Modi², Dr. Ashish Mathur³

¹Department of Hospital Management, Hemchandracharya North Gujarat University, Patan

²Department of commerce and Management, Hemchandracharya North Gujarat University

³Department of Business Administration, Jai Narain Vyas University, Jodhpur

Email: nimeshbhojak@outlook.com

ABSTRACT:

India has largest the demographic dividend compared to other developing country. Day by Day youth population in India country can be seen as source of future economic growth as they can assist their nation in many productive ways. But in India that enrolment in schools and colleges is increasing significantly but labour force is declining. The poor employability of youths will hamper the development both economic and social for any country in the world. Though India increasingly improving his literacy rates and having demographic dividend still it faces a lot of employment challenges mainly its youths. In India there are 49 percent young job seekers among total job seekers who looking for jobs. We know that India provides 93 percent jobs in informal sector still a significant number of educated youths as stated above are unemployed. The study considers the NSSO and other government published data for the unemployment and education of the youth. Youths don't have sustainable jobs, those having it don't have security of their jobs, and most of the youths always change their jobs because they lack competencies or necessary skills that are required by market and they are not able to cope up. The study revealed education system do not show path of vocational training hence youths end up learning no skills which can provide them a dignified job. Lack of social security system and proper path to vocational training is one of the major problems in India. There is a lot of scope for economic growth in India which can be achieved by training its youths and providing vocational trainings. This study briefs the employment and unemployment situation, its different phenomena, trends of youth unemployment worldwide, wage differences between adults and youths and finally the measures to tackle the issue of youth unemployment, global facts about youth unemployment, employment and training in India and world, general role of education and vocational training in overcoming the unemployment issue, effectiveness of general and vocational education and role of employment training.

Keywords: Employment, Vocational Education, Training etc.

Skill Development and Employment Scheme : Issues and Challenges

Prof. Vijay. A. Bankar

G.W. College Nagbhid Dist. Chandrapur (M.S), E.mail :- vijaybankar68@gmail.com

ABSTRACT:

India is a country with high working age population. Unemployment is a severe problem faced in India. The Indian government's 'Make in India' campaign and the accelerated growth in the economy has highlighted the demand for skilled manpower in the country. The objective of this article to understand the current state of vocational education and training and review the vocational training models of the emerging economies. The Skill development model of India is studied in detailed with reference to the 'Make In India' campaign. Skill India is an initiative to improve the physical and mental development of Indian youths so that the unemployment problem in the country can be reduced. Skill India is a multi skill project launched in March 2015. The main aim is to develop the talents of Indian Youths. Here more emphasis is given to value addition among youth who are jobless, school dropouts along with the educated ones. It emphasises on the concept of job creation and social security by which the youth undertake responsibility and no youth remain idle and burden to the economy. Skill development idea helps youths to raise their confidence and improve their productivity. The Skill India concept provides support, training and guidance for all occupations like construction, textile, transportation, agriculture, weaving, handicraft, horticulture, fishing and various other sectors along with language and communication skills, life skills, and personality development skills, management skills including job and employability skills. The branding activities and active involvement of Public Private Partnership ensure a better supply of skilled workforce.

Keywords: India, Skill development, Challenges, Employment, Vocational and Technical Education.

Skill development in rural India: A roadmap to efficient utilization of human resources

*Om Prakash Paswan & **Dr. A. K. Chattoraj

*Research Scholar, University department of commerce and Business management, Ranchi University, Ranchi.

**Associate professor, University department of commerce and Business management, Ranchi University, Ranchi.

ABSTRACT:

The Skill development in rural India program was introduced on the 15th of July 2015 along with the creation of the new National Policy for Skill Development and Entrepreneurship. The "demand-driven, reward-based" Pradhan Mantri Kaushal Vikas Yojana (PMKVY) flagship scheme was set up with a promise to train over two million people in one year - the NSDC had in 2014-15 trained 1.3 million people. Under the mission the previous target of training 150 million people by 2022 was raised to a much loftier goal of 400 million people by 2022.

LangLit

An International Peer Reviewed Open Access Journal

ISSN 2349-5189 | Indexed Journal | Impact Factor 5.61 | www.langlit.org

Special Issue May 2020
National Webinar

**EFFECTS OF CRISIS ON
LANGUAGE, LITERATURE AND CULTURE**

15 MAY 2020

Chief Editor
Dr. Kapil Singhel
Head, Department of English
VNGIASS, Nagpur

Associate Editors
Dr. Somnath Barure
Dr. Harish Tapadia
Mr. Govind Rathod
Mr. Shekhar Vispute

Organised by
Department of English
VASANTRAO NAIK GOVERNMENT INSTITUTE
OF ARTS AND SOCIAL SCIENCES, NAGPUR
Reaccredited B+ by NAAC

Indexed in:
ICI, Google Scholar, Research Gate, Academia.edu.,
IBI, IIFC, DRJI, The Cite Factor

THEORETICAL PREMISES OF SOCIOLOGY OF LITERATURE

Sarita U.Chandankar (Chapke)
Dept. of English, Smt.Vastalabai Naik Mahila
Mahavidyalaya, Pusad, Dist.Yeotmal 445204

Dr. Sanjay Singh
Principal, G.W.Arts & Commerce College
Nagbhid, Dist. Chandrapur.

Abstract

The sociology of literature has been the specialized field of study that lay emphasis on the virtual bond between a literary work and the social constitution in which it is created. It indicates that the existence of literary creation has been determined by the social milieu. The sociological study of literature has been useful in comprehending the socio-economic situation, political issues, certain thoughts and cultural set up etc in which a literary work come into existence. Sociology is scientific study of human society and literature holds a mirror to society. The sociology of literature studies the co-relation between literature and sociology. The present paper attempts to discuss the theoretical premises of the sociology of literature. It briefly discusses sociology and its relationship with literature, the historical development of the sociology of literature, the nature of the sociology of literature, its theoretical approaches and the areas and determinants of literature.

Keywords: *Sociology, Literature, Approaches, Determinants, Relations*

Introduction

As a discipline of study sociology came into being only around the middle of the 18th century when August Comte made a systematic investigation and attempt to establish it as scientific study of society. Prior to Comte (1798-1857) the study of society was exclusive domain of social philosophers rather than social scientists. He gave its name to sociology and laid its foundation as identical branch of social science. Like Comte, Herbert Spencer, Marx Emile Durkheim and Max Weber took a leading role in making sociology a scientific discipline of social science, and 'the scientific study of human society' (Rawat 17). As sociology gets its subject matter from varied sources including literature, literature in turn is a social product deal with human society, human relation and like sociology it critically examines the realistic picture of society. It is in this sense literature has been called a mirror

Special Issue**249****May 2020****Website:** www.langlit.org**Contact No.:** +919890290602

One Day National Webinar On Effects of Crisis on Language, Literature and Culture Organized by
Department of English, Vasantnao Naik Government Institute of Arts and Social Sciences, Nagpur
Indexed: ICI, Google Scholar, Research Gate, Academia.edu, IBI, IIFC, DRJI, The Cite Factor, COSMOS

SOCIO-CULTURAL FACTORS IN SECOND LANGUAGE LEARNING

1. Dr. Ravi Prakash Chapke

Dept. of English, Smt. Vastalabal Naik
Mahila Mahavidyalaya, Pusad, Dist. Yeotmal 445204
ravi.chapke@gmail.com

2. Dr. Sanjay Singh, Principal,

G.W. Arts and Commerce College,
Nagbhid, Dist. Chandrapur.
sanjaysingh2007@gmail.com

Abstract

Every language has implanted cultural overtones. The socio-cultural overtones in language vary from nation to nation and language to language. Learning a particular language necessitates a learner to feel the culture of a given nation. When one learns a language of a nation at the same time one gets learnt the culture of the nation. Language is inextricably bound up with culture and the cultural values are reflected by and carried through the language. Since every language exists with cultural overtones, and since no two cultures are identical. It is quite obvious that the second language or foreign language learners will necessarily confront cultural encounters in their path of learning. The present paper aims to stress the intricate relationship between culture and language. It briefly discusses the role socio-cultural factors in language learning.

Keywords: *Culture, Language, Social, Competence, Gender*

Language is closely interlinked to culture and carries the experience of a nation and reflects the nature of the nation's culture. Communication with a person in general requires at least a basic understanding of his / her culture. For our values, attitudes and beliefs are reflected in our communication as while speaking we require sharing just more than words. Therefore, when we shift a language we need to share and empathise with the sensibility of receiver. Both culture and language are subject to change and get affected and also supports in understanding each other. "Culture affects language, giving rise to words, influencing their use, and providing context. Language, in turn, supports culture, promoting social bonds and allowing for shared information" (*Elisha Madison*).

Special Issue

512

May 2020

Website: www.langlit.org

Contact No. : +919890290602

One Day National Webinar On Effects of Crisis on Language, Literature and Culture Organized by
Department of English, Vasantrya Naik Government Institute of Arts and Social Sciences, Nagpur
Indexed: ICI, Google Scholar, Research Gate, Academia.edu, IBI, IIFC, DRJI, The Cite Factor, COSMOS

Vasant Rao Naik Government Institute of Arts and Social Sciences, Nagpur

Certificate of Participation and Paper Publication

This is to certify that Dr./Mr./Ms. Dr. Sanjay R Singh of Govindrao Warjekar Arts and Commerce, Nagbhid. actively participated in One Day National Webinar on *Effects of Crisis on Language, Literature and Culture* on 15 May 2020. His/Her paper titled Multiculturalism in Indian English Literature has been accepted for publication in Online, Peer-reviewed, Indexed, International Journal, *Langlit* with impact factor of 5.61.

Dr. Kapil Singhel
Convenor
Head, Department
of English

Dr. Somnath Barure
Organizing Secretary

Dr. Harish Tapadia
Organizing Secretary

Dr. Sunetra Maharaj Patil
Director
VNGIASS, Nagpur

Multidisciplinary National Research Journal

अर्थविश्व

Arthavishva

Year VIIth Issue 20
Year 2019

CHIEF EDITOR
DR. SANGITA TAKKAMORE

Arthvishva Multidisciplinary National Research Journal

Chief Editors

DR. SANGITA . G. TAKKAMORE

Principal, S.N.T. College Ramtek.

Published By

Shri. Narendra Tidke College of Arts & Commerce Ramtek, Nagpur

Issue 20, 2019 ISSN: 2319-6289

Registration Year 2012

Contact Details

Editor,

Arthvishva, Multidisciplinary National Research Journal

Shri Narendra Tidke College of Arts & Commerce Ramtek.

Dist. Nagpur Mah. 441106, Mob: 94234 08291 / 9420 304024

Email: arthavishva@gmail.com Websit: www.sntcollegeramtek.com

Subscription order should be made
in favour of **Arthvishva**,

.An addition of Rs. 50/- shall be included if payment is make by cheque.

Composing

Sivali Graphic, Nagpur (M):09881712149

Printing – Vansh Creation, Nagpur Mob.: 7721809250

Note for Researchers & Authors:

All rights reserved. No part of this publication should be reproduced, store in retrieval system, or transmitted in any form or by any means: electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior written permission of the editor in chief, **Arthvishva**, Nagpur and the publisher.

This Journal has been published in good faith that the material provided by authors is original. Every effort is made to ensure accuracy of material, but the publisher and the printer will not be held responsible for any inadvertent error(s). In case of any dispute all legal matters are to be settled under Nagpur jurisdiction only.

Language of Paper must be typed in English, Hindi or Marathi. The Fonts Style must be English (Calibri), Marathi/ Hindi- (Kruti Dev 050) only.

Citation Style must be in "APA" or as per any standard of international journal, for ex. 1. A citation from a book appearing in the para as: (Kline, 2000, pp. 26-27) and would appear in the reference list as following form: Kline, P. (2000). The handbook of psychological testing (2nd ed.). Routledge. 2. A citation from a journal or article appearing in para as (Foo & Kelso, 2001, p. 222) and in the reference list as (Foo, P., & Kelso, J. A. (2001). Goal directed meaning connects perception and Specification. Behavioral and Brain Sciences, 24(2), 222 – 223). 3. An electronic document appearing in the para as: (see Munro, 1999, para. 12) and would appear in the reference list as following form: (Munro, C. (1999). Facing grief. Synergy, 3(3). <http://about.....au/sy....gy/0303/gr.....tml>) download on 23.06.2021.

अर्थविश्व
ARTHVISHVA

Multidisciplinary National Research Journal

ISSN 2319-6289

Year VIIth Issue 20

Year 2019

ADVISORY BOARD

- **Dr. Mrunalini Fadanvis**
Hon'ble Vice Chancellor
Shivaji Uni. Kolapur, (M.S.)
- **Dr. Sinivas Khandevale**
Ex. Prof. & Head,
R.T.M. Nag. Uni. Nagpur (M.S.)
- **Dr. Anjali Kulkarni**
Ex. Prof. & Head,
R.T.M. Nag. Uni. Nagpur (M.S.)

CHIEF EDITOR : DR. SANGITA TAKKAMORE

EDITORIAL BOARD

Dr Ambrish Kumar Jha

Associate Professor,
MLSM College, Darbhanga University, Bihar.

Dr. Shrikant Bhowate

Head, Dept. of Pol. Sci.
S.N. T. College Ramtek. R.T.M Uni. Nagpur, (M.S.)

Lalit Narayan Mithila

University (Govt. Of Bihar)
MLSM College Darbhanga, Bihar.

Naresh Ambilkar

Head, Dept. of Marathi
S.N. T. College Ramtek. R.T.M Uni. Nagpur, (M.S.)

Ms. Bar Yakar

Asstt. Prof. Pol. Sci., B. N. Govt. College letanagar,
Rajiv Gandhi Central University Arunachal Pradesh

Dr. R. P. CHOUDHARI

Asst. Prof. Dept. of Commerce
S. M. College, Pandharkawada Yavatmal, (M.S.)

Dr. Digambar Chimankar,

Asso. Prof. Economics, Cent. Uni. Hyderabad, (A.P.)

Dr. Meghna Sharma

Head, Dept. of Commerce
M.M. College, Char Saharkanaka,
Hazira, Gwalior, Madhya Pradesh

Dr. Varsh Gangane

Head, Dept of Eco.
M. B. Patel College Deori. R.T.M.N.U. Nagpur, (M.S.)

Dr. Raju Shrirame

Jivan Vikas Mahavidhyalaya Thugavdev,
Narkhed. R.T.M. Nagpur Uni. Nagpur, (M.S.)

I N D E X

1) Benefits and Challenges of GST An Analysis	Dr. Usha N. Patil	03
2) Problems, Causes and Remedies of the Elderly	Dr. Hanumant A. Salunke	08
3) संत साहित्यातील जीवनमूल्यांचे दर्शन	Dr. Anmol Shende	13
4) भारतीय लोकशाहीपुढील आव्हाने	Dr. Varsha Gangne	18
5) गर्भाशय नसलेल्या ऊसतोड महिला कामगार	Kamini Asha Hiranman Pawar	24
6) बहिणाबाईच्या कवितेतून होणारे ग्रामीण जीवनातील वास्तवाचे दर्शन	Naresh D. Ambilkar	32
7) शाश्वत विकासाच्या संदर्भात सर्वांगीण विकासाची संकल्पना	Praful Dhoke	36

संत साहित्यातील जीवनमूल्यांचे दर्शन

डॉ.अनमोल शेंडे

मराठी विभागप्रमुख

गोविंदराव वारजुकर कला-वाणिज्य महाविद्यालय, नागभीड, जि.चंद्रपूर - ४४१२०५

भारतीय समाजव्यवस्थेत पुरोगामी आणि प्रतिगामी असा सतत संघर्ष सुरू आहे. या देशात क्रांती विरुद्ध प्रतिक्रांती ही विचारसरणीची लढाई हजारो वर्षांपासून अव्याहतपणे सुरू असताना दिसते. तथापि, येणाऱ्या काळात ही लढाई अधिक तीव्र स्वरूपात आपल्याला पहायला मिळेल ही चिन्हे स्पष्टपणे जाणवायला लागली आहेत. या दोन्ही विचारसरणी आपल्या देशाने कुठल्याही देशाकडून उसन्या घेतलेल्या नसून या विचारसरणी आपल्याच देशात जन्माला आलेल्या आहेत. एक विचारसरणी अध्यात्मवादी, वैदिक तर दुसरी विचारसरणी अवैदिक, ईहलोक अशी आहे. अध्यात्मवादी विचारसरणीने या देशाला स्वर्ग, परलोक अशा संकल्पना सांगून येथील वास्तवाकडे दुर्लक्ष केले. अवैदिक या विचारसरणीने येथील जळजळीत वास्तव समाजाला समजावून सांगितले. सत्याकडे दुर्लक्ष न करता खोटेपणाला प्रतिष्ठा बहाल करणाऱ्या विचारसरणीवर तुटून पडण्याचे कार्य या संस्कृतीने केले. प्रतिगामी परंपरेने खोट्याला खोटे आणि खऱ्याला खरे म्हणावे असे कधीच समजावून सांगितले नाही. भारतीय समाजावर अहितकारी गोष्टींचा जो पगडा बसलेला आहे, हा पगडा दूर करण्याचे काम या विचारसरणीने कधीच केले नाही. सामाजिक आचरण शुद्ध झाले पाहिजे, नैतिकदृष्ट्या योग्य असले पाहिजे, विवेक शाबूत राखून कुठल्याही निर्णयाप्रत समाजाने आले पाहिजे, या प्रगतीशील विचारांना

परंपरागत विचारसरणीने दूर ठेवल्यामुळे हा देश विकासापासून कोसो दूर राहिला. त्यामुळे समाजाचे वैचारिक भरणपोषण नीट होऊ शकले नाही. चांगल्या विचारसरणीवर 'जैसे थे वादी' तत्वज्ञानाने नेहमीच कुरघोडी केल्यामुळे हा भारतीय समाज ना वस्तुनिष्ठ इतिहास नीटपणे पाहू शकला, ना या देशातील वैचारिक परंपरेचा अभ्यास स्वच्छपणे करू शकला!

भारतीय समाजाचा इतिहास तसा फारसा चांगला नाही. कारण हा इतिहास सर्वसामान्य माणसाचे शोषण करणारा आणि मूठभरांचे कल्याण साधणारा आहे. चांगल्या विचारांचे उदात्तीकरण न करता वाईटाचे गुणगान करणारा आहे. पण एक मात्र खरे की, पारंपरिक विचारसरणीवर कायमच तुटून पडण्याचे आणि सत्याची प्रतिष्ठापना करण्याचे काम या देशात जडवादी संस्कृतीने अत्यंत निकराने केले आहे. यातील एका वेगळ्या परंपरेचा उल्लेख आपल्याला करावा लागतो. ती परंपरा होय संतांची ! भारतीय समाजात संतपरंपरेचा फार मोठा इतिहास आहे. या संतांनी समाजाला नैतिकदृष्ट्या बलशाली करण्याचे कार्य केले. न्याय-अन्यायाचे स्वरूप समजावून सांगत असताना मानवतेवर प्रेम करण्याचे या संतांनी शिकवले. मुठभर समाज बहुसंख्य लोकांचे शोषण करतो हे कोणत्या नैतिकतेत बसते ? असा खडा सवाल संतांनी विचारला. वैदिक धर्माने या देशाचे फार मोठे नुकसान केले आहे. माणसा-माणसात विभागणी

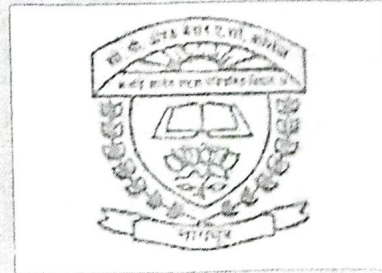
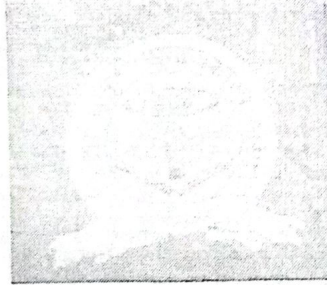
Two Days Interdisciplinary National Conference

► *The Contribution of Vidarbha Development Board in the Progress of
Vidarbha*

October 16-17, 2019

Conference Proceedings

Editor
Dr. Arvind Joshi

Organised by
Vidarbha Marathi Samajshastra Parishad
And
Department of Sociology, C.P. and Berar E.S. College, Nagpur

Attested

[Signature]
Principal

G.W. College, Nagbhid.

286

१८.विदर्भातील सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक आणि राजकीय
परिस्थिती.....104

प्रा. अनिल रा. गावंडे
सामाजशास्त्र विभाग प्रमुख
डॉ. पंजाबराव देशमुख कला व
वाणिज्य महाविद्यालय (साय.)
कॉटन मार्केट, नागपूर.

१९.विदर्भाचा आर्थिक विकास आणि मानव व नैसर्गिक संसाधने 108

डॉ. विजय किरराव दिघोरे
भिवापुर महाविद्यालय, भिवापुर
जि.नागपूर

२०.सिंचन सुविधाबाबत विदर्भ विकास मंडळाची भूमिका 113

डॉ. देवमन श्रीकृष्ण उंबरकर
समाजशास्त्र विभाग प्रमुख
स्व. वसंतराव कोल्हटकर कला महाविद्यालय
रोहणा, ता. आर्वी, जि. वर्धा.

✓ २१.विदर्भातील नक्षलवाद एक समस्या 123

प्रा. डॉ. अशोक एन.सालोटकर
सहयोगी प्राध्यापक
गोविंदराव वारजूकर महाविद्यालय,
नागभिड जि. चंद्रपूर

२२.विदर्भातील प्रमुख आदिवासींच्या आर्थिक, सामाजिक, राजकीय, पौक्षणिक समस्या
.....130

सहा.प्रा. लिना विलास गादेवार
समाजशास्त्र विभाग प्रमुख, रविन्द्रनाथ टागोर कॉलेज डोंगरगाव, नागपूर

बिदभतील नक्षलवाद एक समस्या

प्रा. डॉ. अशोक एन.सालोटकर
सहयोगी प्राध्यापक
गोविंदराव वारजुकर महाविद्यालय,
नागभिड जि. चंद्रपूर

प्रस्तावना :

नक्षलवाद हा ब्रिटिश पश्चिम बंगाल मधील दार्जीलिंग जिल्हयातील नक्षलवाडी नावाशी निगडित आहे. या चळवळीचा मुख्य शिल्पकार कान्हू सान्याला व पंचानन सरकार हे होत. हे नक्षलवादी चळवळीसाठी प्रसिध्द होते. १८४६ ते ६७ यासली पश्चिम बंगालमध्ये कृषि व्यवस्थेमध्ये रेतकरी - रेतमजूर (जमिनदार-भूमिहिन) प्रणाली सुरु होती. जमिनदार (शेतमालक) कडे जास्तीत जास्त जमीन होती त्या जमिनीवर भूमिहीन लोक मजूर म्हणून काम करत किंवा ती रेतती भूमिहिन लोक करीत असत. रेतमजूर वर्ग रेतकऱ्यांची जमीन कसतांना संपूर्ण श्रम खर्च करत. त्यासाठी खूप मेहनत घेत असत. रेतमजूरांनी पिकवलेल्या काढलेल्या उत्पन्नाचा अर्धा हिस्सा हा रेतमालकाला द्यावा लागे. रेतमजूरांनी कसलेल्या जमिनीचा मिळालेल्या अर्ध्या हिस्सापैकी काही भाग पशूधन, बिज प्रयोग व काही बि-बियाने म्हणून द्यावा लागत असे. रेतती रेतमजूराकडे १/४ किंवा १/५ हिस्सा वाचत होता.

रेतकऱ्यांना इतका कमी हिस्सा मिळत होता की, त्या हिस्सातून ते आपले जीवन निर्वाह भागवू शकत नव्हते. त्यांना जास्त दराचा व्याज द्यावा लागत असे, तर कधी बिगारी म्हणून रेततीवर काम करावे लागत असे. समाजात रेतकऱ्यांना रेतती करणे परवडेनासे झाले. त्यांची सामाजिक, आर्थिक स्थिती नेहमीच बिगडत राहिली व कायद्याचे संरक्षण नसल्यामुळे रेतमजूरांकडे कुणीही लक्ष द्यायला तयार नव्हते. श्रमीकांना/मजूरांना कमी मजूरी व व्याजामध्ये सतत वाढ होत राहिली. स्वातंत्र्या नंतरही मोठे मालगुजारी व्यवस्था टिकून राहिली. जमीन मालकांनी आपली जमीन आपल्या कुटुंबियांच्या नावे करून दिली व जमिनीची मालकी टिकवून ठेवली. या काळातच औद्योगिक विकासांची हळूवार प्रगती, ग्रामीणांना रोजगाराच्या संधीचा अभाव होता.

वरील सामाजिक स्थितीमुळे रेतमालकांविषयी इतरांच्या मनात घृणा वा प्रक्षोबाची भावना वाढीस लागली. केव्हा केव्हा त्यांना या व्यवस्थेबाबत मुक्ती हवी होती.

**Books and Chapters in edited Volume/Books Published
and Papers Published in National/International
Conference Proceedings**

2018-19

Orient BlackSwan

Prelude

A
Textbook for
College
Students

Board of Editors

Prelude

A Textbook for College Students

A Compulsory English Textbook for first-year BCom and BSc/
BSc (IT)/BCA (Science) students at Gondwana University, Gadchiroli,
prepared as per the Choice-Based Credit System (CBCS) guidelines
of the University Grants Commission (UGC).

Board of Editors

Chief Editor

Dr Shriram G. Gahane

Adarsh Arts and Commerce College, Desaiganj (Wadsa)

Members

Dr Nikita Mishra
G. W. College, Nagbhid

Prof. Immanuel Kondra
Janata College, Chandrapur

Dr Amol Raut
Yashoda Girls' College, Nagpur

Dr Savita Deogirkar
V. M. V. College, Nagpur

Prof. S. Venkataramana
Shivaji College, Rajura

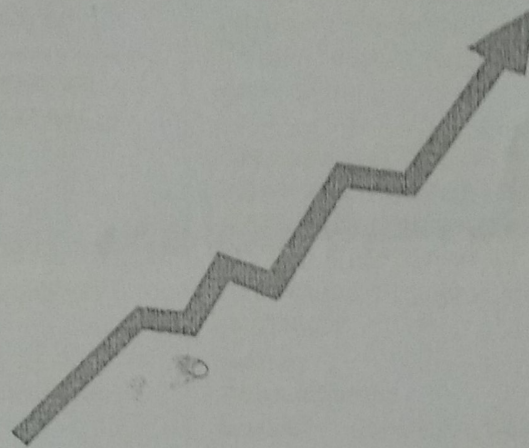
Orient BlackSwan

71st ALL INDIA
COMMERCE CONFERENCE
of ICAI

20 – 22 December, 2018

CONFERENCE THEME:

**Innovations,
Entrepreneurship &
Sustainable Development**

Organised by :

DEPARTMENT OF COMMERCE, Osmania University,
Hyderabad, Telangana State

In Collaboration with:

Telangana State Council of Higher Education
Institute of Public Enterprise

SOUVENIR

280

**INNOVATION, SKILL
DEVELOPMENT FOR
ENTREPRENEURSHIP**

Authors

Dr. Ravindra Dadarao Gaikwad
Asso. Prof. Dept. of Commerce Shri
Madhavrao Patil Mahavidyalaya,
Murum, Tq

Prof. Sudhir Vaijanathrao
Panchagalle,
Asso. Prof. Dept. of Commerce
Omerga Dist Osmanabad.

**AN ANALYSIS OF NPAS (NON-
PERFORMING ASSETS) OF
COMMERCIAL BANKS OF
INDIA AND THEIR RECOVERY**

Authors

Shubhadeep Chakraborty
Assistant Professor of Finance in
Impact College Patna, under
Aryabhatta Knowledge University.

Dr. Shashank Bhushan Lall
Professor of College at Vanijya
Mahavidyalaya, Patna University.

**ISSUES AND CHALLENGES
FACING INDIAN INSURANCE
BANKING SECTOR**

Authors

Sahendra Kumar
Research Scholar Faculty of
Commerce, Jai Prakash University
Sarfaraz Ahmad

Research Scholar Faculty of
Commerce, Jai Prakash University
Rajesh Kumar Roy
Research Scholar Faculty of
Commerce, Jai Prakash University

**FINANCIAL INSTITUTIONS
AND INDUSTRIAL
DEVELOPMENT: A STUDY ON
KSSIDC AND KSFC IN
KARNATAKA**

Authors

Yenkatanarayana Miriyam
Assistant Professor Department of
Commerce, Government Degree
College, Sindhanur, Raichur (Dt),
Karnataka.

H Ramakrishna
Associate Professor Department of
Commerce Government First Grade

College, Kurugodu, Ballari (Dt),
Karnataka
Cell: 9481566612

**PERFORMANCE EVALUATION
OF REGIONAL RURAL BANKS
IN KARNATAKA- A
COMPARITIVE STUDY OF
PKGB AND KGB**

Authors

Lavakumar E
Research Scholor
Department of Commerce, Gulbarga
University, Kalaburagi

Dr. Waghmare Shivaji
Professor Department of Commerce
Gulbarga University Kalaburagi

**A STUDY OF MANAGEMENT
OF NON-PERFORMING ASSETS
IN RDCC BANK**

Authors

Pralladareddy
Assistant professor, Department of
commerce, Government First Grade
College, Turuvihal, Raichur (DT),
Karnataka.

**AN EVALUATION OF E-
BANKING SERVICE USERS IN
NATIONALIZED AND PRIVATE
SECTOR BANKS WITH
REFERENCE TO RAICHUR
DISTRICT**

Authors

Anandakumar
Lecturer in Commerce, Government
Degree college, Sindhanur, Raichur
(DT), Karnataka.

**AN ASSESSMENT OF ASSETS
QUALITY OF SELECT PUBLIC
AND PRIVATE SECTOR BANKS
IN INDIA**

Authors

Dr Sangita
Assistant Professor, Department of
Commerce, Maharshi Dayanand
University, Rohtak
Dr Kuldip Singh Chhikara
Professor, Department of Commerce,
Maharshi Dayanand University, Rohtak

**BANKING AND INSURANCE
INDIA : AN APPRAISAL**

Authors

Dr. Shambhoo Nath Choudhary
Asst. Prof., Dept. of Commerce,
M.L.S.M. College, L.N.M.U., Dar

**A STUDY OF AGRICULTURAL
CREDIT AND ITS
BENEFICIARIES - IN CONT
OF SIWAN DISTRICT OF
BIHAR.**

Authors

Dr. Mithilesh Kumar
+2 Teacher in Commerce, Rajer
Collegiate School Cum Inter C
Chapra.

**A STUDY OF INNOVATION
BANKING SECTOR DURIN
LAST 5 YEARS (A CASE S
OF PUBLIC SECTOR BANK)**

Authors

Dr. Anupam Vidyarthi
Vice- Principal, Jaipuria College,
Lucknow, Saksham Kumar Sriva
Research Scholar, Department of
Applied Economics, University of
Lucknow

Prof. (Dr.) Bimal Jaiswal
Faculty of Commerce, University of
Lucknow

Dr. Bhuvana Venkatraman,
St. Thomas College, Bhilai,
Chhattisgarh

**BANKING AND INSURANCE
SECTOR: ISSUES AND
CHALLENGES**

Authors

Dr. Vijay Arjun Bankar
G.W. Arts and Commerce Coll
Nagbhid, Dist. Chandrapur.

Dr. Mohan Jagnade
G.W. Arts and Commerce Coll
Nagbhid, Dist. Chandrapur.

**BANKING CONTEMPORARY
ISSUES AND CHALLENGES
STUDY OF STATE BANK OF
INDIA.**

Prof. K.S Jaiswal

Professor, Dept. of commerce, Faculty of Commerce and Mgt Studies, Mahatma Gandhi Kashi Vidyapith, Varanasi,

Ayush Kumar

Assistant Professor, Dept. of Commerce, Faculty of Commerce and Management Studies, Mahatma Gandhi Kashi Vidyapith, Varanasi,

A STUDY OF PROBLEMS & CHALLENGES TO ORGANIZED CONVENIENCE/DISCOUNT STORES IN DELHI NCR

Author

Dr Kapil Malhotra

Assistant Professor, Department of Commerce, Maharshi Dayanand University, Rohtak. Haryana- 124001,

DIGITAL MARKETING PRACTICES AND CONSUMER HABITS IN INDIA: EXPLORING THE ROAD AHEAD

Authors

Shamael Z Khan

Research Scholar, Dept. of Applied Economics, University of Lucknow, Lucknow

Dr. Anoop Kumar Singh,

Assistant Professor, Dept of Applied Economics, University of Lucknow, Lucknow

E-RETAILING: CHALLENGES OF THE MOUSE

Author

Kumari Rajni

PDF Scholar, Department of Economics, Banaras Hindu University

DIGITAL MARKETING: NEED FOR TODAY'S SCENARIO

Author,

Goral Sonappa Dajiba

Head Commerce and Management Dept. R.B.Madkholkar Mahavidyalaya, Chandgad Dist: Kolhapur (M.S).

DIGITAL MARKETING: FUTURE OF ENTERPRISE, BRANDING EFFECTIVENESS AND CONSUMER BEHAVIOUR PERCEPTION

Authors

Yashwant

Faculty Member, Himachal Pradesh University Business School, H. P. University, Summer Hill, Shimla-5, H.P

Mayank Sharma

Doctoral Research Scholar, Himachal Pradesh University Business School, H. P. University, Summer Hill, Shimla-5, H.P.

PERCEPTION OF JOB SEEKERS TOWARDS DIGITAL JOB ADVERTISEMENTS: A THEORETICAL FRAMEWORK

Authors

Rekha Sukhani

Research Scholar, The IIS University, Jaipur

Dr. Ankita Jain

Associate Professor, Department of Management, The IIS University, Jaipur

Dr. Varsha Choudhary

Assistant Professor, Department of Management, The IIS University, Jaipur

Ms. Pratishtha Bhardwaj

Research Scholar, The IIS University, Jaipur

STARTEGIES AND OVERVIEW OF DIGITAL MARKETING IN INDIA

Authors

Mrs. Ratnavva Halli

Asst Professor in Department of Commerce, Duddupudi Degree College for Women, Sindhanur-584128 (Karnataka)

Mr. Suguraiah Salimath

Asst Professor in Department of Commerce, Duddupudi Degree College for Women, Sindhanur-584128 (Karnataka)

THE ROLE OF GLOBALISATION ON ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT

Authors

Dr. Mohan Sheshrao Jagnade

G.W.Arts & Commerce College, Nagbhid.

Prof. Dr. Vajay Bankar

G.W.Arts & Commerce College, Nagbhid.

ROLE OF DIGITAL MARKETING IN SHAPING THE BEHAVIOUR OF CONSUMERS FOR DIGITAL GOODS-A CASE STUDY IN BHOVAL CITY

Authors

Dr Pradeep Kumar Singh

Professor, Govt. Hamdard University, Bhopal

Mir Javeed Iqbal

Research Scholar, Barkatullah University, Bhopal

DIGITAL MARKETING OPPORTUNITIES AND IMPLICATIONS.

Authors

Suneel Kumar

Research Scholar, Dept. of Commerce, Vinoba Bhave University, Nagpur

Dr. Amitava Samanta

Asst. Professor, Dept. of Commerce, Vinoba Bhave University, Nagpur

AN OVERVIEW OF THE EFFECTIVENESS OF DIGITAL MARKETING

Authors

Dr. Sudhakar Uddhavar

Jadhavar

S C College of Arts and Commerce, Vadgaon, Pune -41

Prin. Dr. B. R. Sangale

Pratibha College of Computer Studies, Pimpri

IMPACT OF DIGITAL MARKETING ON YOUNG GENERATION IN INDIA

Authors

Rachana Singh

Research Scholar, A.P.S. College, Rewa (M.P.) - 486001

Prof. Awadh Pratap Singh

Professor, Govt. Thakur College, Rewa (M.P.) - 486001

DETERMINANTS OF EXPERIENTIAL MARKETING IN DIGITAL AGE: AN EXPLORATORY STUDY IN INDIAN RESTAURANTS

Innovations,

Entrepreneurship & Sustainable Development

71st ALL INDIA COMMERCE CONFERENCE of ICA

20 - 22 December, 2018

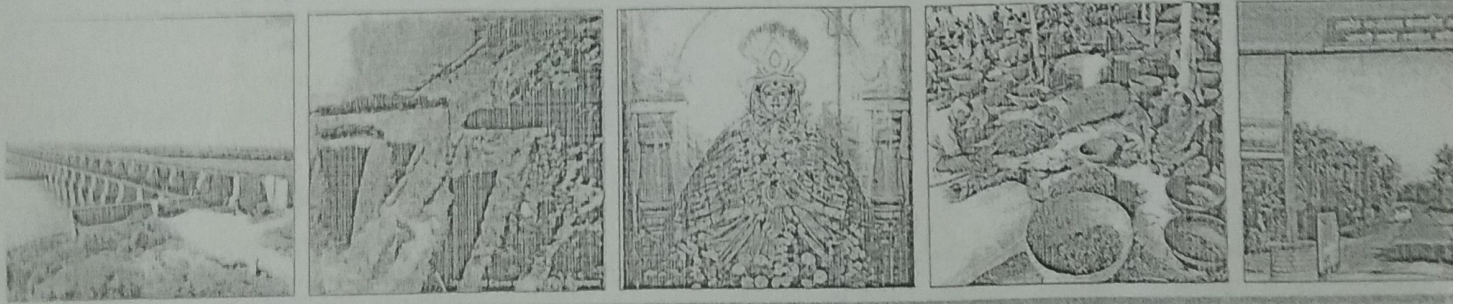
282

विदर्भ अर्थशास्त्र परिषद

४३ वे वार्षिक अधिवेशन २०१९

दि. २ व ३ फेब्रुवारी २०१९

अर्थवेध (स्मरणिका)

बॅकवर्ड क्लास युथ रिलीफ कमिटी, खामला रोड, नागपूर द्वारा संचालित

भिवापूर महाविद्यालय, भिवापूर

Accredited with Grade B (CGPA-2.54) by NAAC, Bengaluru

मुख्य संपा
डॉ. सुनिल शि

Attested

Principal

283

जागतिकीकरणाच्या भारतीय अर्थव्यवस्थेतील उपलब्धी व मर्यादा

✓ डॉ. विजय बनकर
गोविंदराव चारजुरकर महाविद्यालय, नाशिक
 डॉ. श्रीकृष्ण बोंडे
आर.एस.विडकर महाविद्यालय, विणजवाट

जागतिकीकरणाची पार्श्वभूमी :

जागतिकीकरणाची प्रक्रिया तशी नवीन नाही. अॅडम स्मिथ या अर्थशास्त्रज्ञाने आर्थिक विकासास चालना देण्यासाठी अनिर्बंध व्यापार पुरस्कार करून उदारीकरण व जागतिकीकरण या प्रक्रियेची शिफारस केली. तसेच त्याने रोजगार निवडण्याचे मुक्त बाजार व देशांतर्गत व परकीय व्यापार मुक्त असावा असे सुचविले. स्मिथच्या या सुचनांची अंमलबजावणी केल्याने १९ व्या शतकात भांडवलशाही अर्थव्यवस्थेचा विकास झाला. मुक्त बाजारपेठेचा व्यापार व विदेशी गुंतवणूकीस परवानगी ही जागतिकीकरणाची दोन क्षेत्रे विचारात घेतल्यास सुवर्ण युगाच्या काळात म्हणजे १८९० ते १९१३ या पहिल्या महायुद्धाच्या काळात व्यापार धर्माच्या वाढीतून जागतिकीकरणाची प्रक्रिया सुरुच होती असे म्हणता येते. युरोपियन राष्ट्रे व त्यांच्या वसाहती यांच्यात अनुक्रमे भांडवल व कच्चा माल वाहतूक देवघेव चालूच होती. या प्रक्रियेतून भांडवलशाहीच्या अर्थव्यवस्थांचा शिरकाव वसाहतीच्या अर्थव्यवस्थेमध्ये झाला.

अनियंत्रित भांडवलशाहीत तसेच उदारीकरण आणि जागतिकीकरण या प्रक्रियांमध्ये कामगारांचे शोषण होत असे. भांडवलशाहीतील अंतर्विरोधामुळे ही अर्थव्यवस्था कोसळू शकते असे विचार साम्यवादी विचारवंत कार्ल मार्क्स याने मांडले. मार्क्सच्या विचारांचा प्रभाव पडून रशिया, चीन व पूर्व युरोपातील पोलंड, रूमानिया, बल्गेरिया, हंगेरी, झेकोस्लाव्हीया, युक्रेन, कोरिया इत्यादी राष्ट्रांमध्ये आर्थिक व्यवहारावर सरकारचे पूर्ण नियंत्रण असलेली समाजवादी अर्थव्यवस्था स्थापन आली. आणि जगामध्ये भांडवलशाही आणि समाजवादी अर्थव्यवस्था यांच्यात अस्मर भिन्नता असलेल्या अर्थव्यवस्था उदयास आल्या.

१९३० मध्ये जगात महामंदी आली. या महामंदीचे विश्लेषण करून केन्स या अर्थशास्त्रज्ञाने आर्थिक मंदी व बेकारीस उपाय योजण्यासाठी भांडवलशाहीच्या कार्यपध्दतीत सरकारचा हस्तक्षेप असावा. असे सुचविले. त्यानुसार इंग्लंडने आर्थिक व्यवहारावर निर्बंध घातले. दुसऱ्या महायुद्धानंतर आर्थिक व्यवहारावर सरकारचे नियंत्रण असावे हा विचार प्रभावी ठरला व आर्थिक नियोजनाचे धोरण अनेक देशांनी स्विकारले.

सुपूर्ण जगाचे एका मोठ्या बाजारपेठेत रूपांतर होण्याच्या प्रक्रियेला जागतिकीकरण म्हणतात. वस्तू आणि सेवा तसेच भांडवल आणि रम यांच्या व्यापारावरील निर्बंध उठवून जागतिक

पातळीवर व्यापार खुला करण्याची प्रक्रिया यात समाविष्ट आहे. खऱ्या अर्थाने ही प्रक्रिया १९ व्या शतकातून सुरु झालेली आहे. भांडवलशाहीची वाढ, उपलब्ध साधने दळणवळण, टेलिग्रामपासून ते २० व्या शतकातील हवाई मार्ग, दुरध्वनी, संगणक, बहुराष्ट्रीय कंपन्या, व्यापार आणि गुंतवणुकीवरील निर्बंध सैल होण्यातून ही प्रक्रिया सुरु झाली. विसाव्या शतकाच्या उत्तरार्धात आणि एकविसाव्या शतकाच्या पूर्वार्धात माहिती तंत्रज्ञान, इंटरनेट आणि सेवांचा उदय आणि पुढे व्यापार जागतिक पातळीवर खुला झाल्याने जागतिकीकरणाच्या प्रक्रियेने वेग घेतला.

जागतिकीकरणाचा अर्थ व व्याख्या :

जागतिकीकरण ही संकल्पना अतिशय व्यापक असून अर्थव्यवस्थेतील अनेक क्षेत्रांचा समावेश जागतिकीकरणाच्या प्रक्रियेमध्ये झालेला आहे. त्यामुळे प्रत्येक तत्वज्ञानांनी जागतिकीकरणाचा अर्थ अनेक दृष्टीकोनातून घेतला आहे. जागतिकीकरण म्हणजे देशाची अर्थव्यवस्था जगाच्या आर्थिक व्यवस्थेशी जोडणे होय किंवा जागतिक बाजारासाठी देशाची अर्थव्यवस्था खुली करून देणे म्हणजे जागतिकीकरण होय. भारताच्या नविन आर्थिक धोरणाचा जागतिकीकरण हा महत्वाचा भाग होय.

१) डॉ. दिपक नायर :- 'राष्ट्र-राज्यांच्या भौगोलिक सिमांपलीकडे जाऊन आर्थिक व्यवहारांचा झालेला विस्तार म्हणजे जागतिकीकरण होय.'

२) श्रवणकुमारसिंग :- 'जागतिकीकरण म्हणजे सर्व राष्ट्रांची एक बाजारपेठ निर्माण करणे आणि त्या बाजारपेठेत जगातील साधनसामुग्री आणि भांडवलाचे सुलभ परिचलन निर्माण करणे होय'

जागतिकीकरणाच्या दृष्टीने भारताने तयार केलेली पार्श्वभूमी व व्युत्पत्ती :

१९९० च्या दशकात भारतातील राजकीय स्थिरता व वारंवार झालेल्या सत्तांतरामुळे भारतीय अर्थव्यवस्था जुलै १९९१ मध्ये अत्यंत अडचणींना तोंड देत होती. परकीय चलनाची गंगाजळी खुपच कमी झाली होती. महागाई आक्रांशक भिडलेली होती, अंदाजपत्रकातील त्रुट वाढली होती. भारतीय अर्थव्यवस्थेवरील विदेशी गुंतवणूकदारांचा विश्वास कमी होऊन भारतीय गुंतवणूकीचा ओघ कमी झालेला होता. भारताने

Attested

Principal

Principal

Principal

Dr. Salokar
One Day Interdisciplinary National Conference
on

“Drug Addiction-A Main Problem Of Indian
Society In Current Scenario”

Dt.1st March, 2019

With ISSN 2394-8426 International Impact Factor 5.682
Peer Reviewed Journal

Organized by

Department of Sociology

Mahila Mahavidyalaya, Gadchiroli (Maharashtra)

In Association with

Gondwana University, Gadchiroli and

Vidarbh Marathi Samajshatra parishad

Published By
Chief Editor,

Gurukul International Multidisciplinary Research Journal, Pune.
Mo. +919273759904 Email: chiefeditor@gurukuljournal.com
Online Available At : <http://gurukuljournal.com/>

'RESEARCH JOURNEY' International E-Research Journal

Impact Factor = (SIF) = 6.625 (2019)

Vol.-VIII, Issue-1 (B)

Peer Reviewed Journal

E-ISSN :

2340-7143

Jan.-March

2021

Impact Factor = 6.625¹

E-ISSN = 2340-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

International E-Research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

January-February-March 2021

Vol.-VIII, Issue-1 (B)

Chief Editor -

Dr. Dhanraj T. Dhangar,

Assist. Prof. (Marathi)

MGV's Arts & Commerce College,

Yeola, Dist - Nashik [M.S.] INDIA

Executive Editors :

Dr. Tejesh Beldar, Nashikroad (English)

Dr. Gajanan Wankhede, Kinwat (Hindi)

Mrs. Bharati Sonawane, Dhusawal (Marathi)

Dr. Rajay Pawar, Goa (Konkani)

Our Editors have reviewed papers with experts' committee, and they have checked the papers on their level best to stop furtive literature. Except it, the respective authors of the papers are responsible for originality of the papers and intensive thoughts in the papers. Nobody can republsh these papers without pre-permission of the publisher.

- Chief & Executive Editor

SWATIDHAN INTERNATIONAL PUBLICATIONS

For Details Visit To : www.researchjourney.net

*Cover Photo (Source) : Internet- Covid 19-Vaccination (Hon. Prime Minister of India Narendra Modi & Hon. President of U.S.A. Joe Biden)

© All rights reserved with the authors & publisher

Price : Rs. 1000/-

INDEX

Paper No.	Title	Author Name	Page No.
1	Alcoholism: Major Cause Of Domestic Violence	Dr. Hansa Tomar	1-5
2	Drug Abuse-A Main Problem Of Indian Society In Current Scinario	Dr. Sharayu Gahirwar	6-7
3	Government And Administration Role On Drug Abuse	Dr. Prof. Abhay Butle	8-9
4	Effect of Tobacco and Wine Addiction on the Financial Position of the Addicts of Gadchiroli District	Aniruddha Sunil Gachake	10-11
5	MUKTIPATH : The way of transformation Bandi (Ban) into Mukti (Freedom) Combat against tobacco and alcohol in Gadchiroli	Dr. Dilip Keshawrao Barsagade	12-16
6	Drug Addiction and Mental Health	Dr. Madhu Prabhakar Khobragade	17-19
7	Government And Various Agencies Role In Drug Addiction	Dr. Devendra R. Bhagat	20-23
8	Drug Addiction	Dr. Kailas V. Nikhade	24-25
9	Alcoholism-Stigma On Indian Society	Dr. Nilima Dawane	26-27
10	Menace of Drug Addiction and the Role and Personal Commitment of the People towards Solving this Problem and Building Nation	Mr. Vinod Manoharrao Kukade	28-30
11	Addiction: A Social Problem In India	Sabiha I. shaikh	31-35
12	Drug Addiction: Causes, Symptoms and Possible Remedies	Dr. Shriram G. Gahane	36-39
13	Globalization, Professional Ethics, Human Values and Drug Addiction	Dr. Prof. Vijaya N. Kannake	40-42
14	Side Effects Of Drug Addiction On Family	Prof. Yogesh Krishnarao Patil	43-44
15	Drug Abuse- Need To Control	Yogeshwar Pikalmunde	45-47
16	Side effects of drug addiction on family, society as well as physical and psychological factors	Anita Sarve	48-50
17	व्यसनाधिनता एक सामाजिक समस्या	प्रा. डॉ. अशोक एन. सालोटकर	51-54
18	महात्मा गांधीजींचे व्यसनविषयक विचारकार्ये आणि सद्यस्थिती	प्रा. डॉ. दशरथ धर्माजी आदे	55-57
19	जागतिकीकरण आणि नैतिक आव्हाने	डॉ. अजय पेत्रस वोरकर,	58-61
20	व्यसनाधिनता तरूण पिढीसमोर आव्हाने	देवानंद जे. गोरडवार, अविनाश दिवाकर भुरसे	62-64
21	व्यसनाधिनतेचे दुष्परिणाम वनियंत्रणात्मकउपाययोजना	प्रा. दिलीप जीवन रामटेके	65-69
22	मद्यपान आणि अंमली पदार्थांची सामाजिक समस्या-कारणे आणि उपाय	डॉ. एस. एस. कुंभारे	70-75
23	व्यसनाधिनता : समकालीन भारताची एक गंभीर समस्या	प्रा. डॉ. गजेंद्र मानिकराव कडव	76-78
24	तंबाखू नियंत्रण कायदा २००३	प्रा. डॉ. संजय मारेतराव महाजन	79-82
25	मादक द्रव्याची युवा पीढीची समस्या	डॉ. विजय शंकरराव दिघारे	83-85
26	अंमली पदार्थांच्या सेवनाची कारणे व दुष्परिणाम	प्रा. लीना विलास गादेवार	86-90
27	गुटखा व खऱ्यांचे व्यसन नागपूर शहरातील एक	डॉ. कविता मते	91-93

प्रा. डॉ. अशोक एन. सालोटकर

(सहाय्यक प्राध्यापक)

गेविंदराव वारजुकर कला,

वाणिज्य

महा. नागभीड, जि. चंद्रपूर

मो. नं. ९४२३४१७७९५

तंबाखू ओढण्याची प्रथा तशी प्राचीन असली तरी नेमकी केव्हा व कशी उदयाला आली हे सांगणे अवघड आहे. परंतु भारतापुरता विचार करता असे म्हणता येईल की, सतराव्या शतकाच्या सुरुवातीला तंबाखू अमेरिकेतून भारतात आयात करण्यात आला या सर्वांत विवेचन करतांना डॉ. कोस्कोव्हस्की असा निर्देश करतात की, इ. स. १६०५ सालापासून भारतीय लोकांना तंबाखूची माहिती होती. व इ. स. १६१० साली सिलोन मध्ये (म्हणजे सध्याच्या श्रीलंका) तंबाखूचे पिक घ्यावयास सुरुवात झाली आणि इ. स. १६१९ पासून तर ही तंबाखू लाल समुद्राच्यामार्ग परदेशात निर्यात करण्यात येऊ लागली. तंबाखूच्या झाडाच्या लागवडीला सुरुवात झाल्याबरोबर तंबाखू ओढणे हे सार्वत्रिक झाले. पोर्तुगिजांनी भारताच्या आगमनानंतर भारतात तपकीर (तंबाखूची भुकटी) ओढणे पसंद केले. त्यांनी सिगारेट वा विडी ओढणे पसंद केले नाही कारण सिगारेट तोंडात धरल्यावर त्या माणसाची लाळ लागल्यामुळे सिगारेट मलीन होते व तो दुसऱ्याच्या (म्हणजे दुसऱ्या व्यक्तीच्या) दृष्टीने निरुपयोगी ठरते. तंबाखू ओढण्याची प्रथा भारतात अमेरिकेतून, तंबाखूच्या झाडाबरोबरच हस्तांतरित झाली हे जरी खरे असले तरी तंबाखू ओढण्यासाठी लागणारे सर्व साहित्य मात्र स्थानिक लोकांनीच निर्माण केलेले आहे. तंबाखू ओढण्याच्या या पाण्याच्या नळीची निर्मिती व विकास स्थानिक भारतीय लोकांनीच केला असून त्याला भारतात 'हुक्का' किंवा 'गुडगुडी' ह्या नावाने संबोधले जाते. तंबाखू ओढण्याच्या या पाण्याच्या नळीचे अनेक प्रकार होते. यातील कल्पना अशी की, तंबाखूचा गर मधूर हा पाण्यामधून आल्यास तो एकतर थंड होतो आणि दुसरे म्हणजे विषारी परिणामाची तिव्रता कमी होते.

मादक द्रव्य :-

प्राचीन काळापासून विविध प्रकारच्या मादक द्रव्याचा उपयोग करण्यात आला आहे. आधुनिक काळात मादक द्रव्याच्या प्रकारांमध्ये वाढ झाली आहे.

प्राचीन मादक द्रव्ये :- यात अफू व गांजा, भांग, हशीस आणि मोरिहुआना इ. अंतर्भाव होतो.

आधुनिक मादक द्रव्ये :- आधुनिक काळात औषधाच्या रूपात अनेक नशिल्या द्रव्यांची निर्मिती करण्यात आली आहे. यात मार्फिन, काम्पोज, मॅन्डेक्स, डेक्सेड्रिन, पॅथेडीन, मार्फिया, एल.एस.डी., ए.टी.पी., ट्रॅकुलाइजर इ.

अफीम :-

अफीम किंवा अफू गोळीच्या रूपात घेतली जाते. अफुपासून पेय सुध्दा बनविले जाते. अफूचा उपयोग औषधासाठी केला जातो. पोट साफ करणे किंवा पचनक्रिया योग्य होण्याकरीता अफूचा उपयोग महत्वाचा आहे. खोकला किंवा कोणत्याही प्रकारच्या दुखण्यावर अफूमुळे चांगला फायदा होतो. अफू या मादक पदार्थाच्या नशेकरीता दुरुपयोग केला जातो. त्याचे गंभीर शारीरिक परिणाम होतात. अफूमुळे भूक वाढते पण त्याचबरोबर रक्ताचे प्रमाण कमी होते. अफूच्या सेवनामुळे लिव्हर, मूत्रपिंड, हृदय या अवयवांवर वाईट परिणाम होतो.

तंबाखू प्रमाणे अफू देखील पितात. अफूच्या पिण्यावर बंदी यावी याकरीता १९४६ मध्ये 'अफीम धूम्रपान कायदा' विविध राज्यात लागू करण्यात आला. अफूची शेती ही सरकारी नियंत्रणात केली जात असल्यामुळे अफूचे उत्पादन कमी करणे शक्य झाले आहे.

Attested

Principal

G.W.College, Nagbhid.

vidyawarta^{TM} International Multilingual Research Journal

1st ONE DAY INTERDISCIPLINARY NATIONAL SEMINAR OF
VIDARBHA GEOGRAPHER'S ASSOCIATION, NAGPUR
ON

TOWARDS DEVELOPMENT OF TOURISM IN MAHARASHTRA STATE

(Sunday, 10th February 2019)

ORGANIZED BY
DEPARTMENT OF GEOGRAPHY,
YASHWANTRAO CHAWHAN ARTS, COMMERCE & SCIENCE COLLEGE,
LAKHANDUR, DIST – BHANDARA (M.S.)

RUN BY
SHRI KISANRAO KHOBRADE EDUCATION SOCIETY, ARMORI, DIST – GADCHIROLI

CONVENOR
Dr. J. V. Dadve
Principal, YCCL & President - VGA, Nagpur

Organizing Secretary
Dr. K. Y. Thakare
HOD, Dept. of Geography Vice- Principal

Co-Convener
Prof P.M Thakare
Dr. Ganesh L. Dhote

Reg.No.U74120 MH2013 PTC 251205
Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.

At.Post.Limbaganesh,Tq.Dist.Beed
Pin-431126 (Maharashtra) Cell:07588057695,09850203295
harshwardhanpubli@gmail.com, vidyawarta@gmail.com

All Types Educational & Reference Book Publisher & Distributors / www.vidyawarta.com

विद्यावार्ता: Interdisciplinary Multilingual Refereed Journal Impact Factor 5.131 (IIJIF)

14) Role of Literature in Promotion of Tourists Places Dr. Rakesh P. Wasnik, Bhandara, Dr. Nikita U. Mishra, Chandrapur	40
15) Tourism and Coral Reefs Prof. Yogesh Krishnarao Patil, Gadchiroli	41
16) Tourist Place Navegaon Bandh National Park Of Gondia District ... Ms. R. Kambale, S. Bhagat, M. Bisen, P. Wasnik, P. Ledade	44
17) पर्यटन : रोजगार निर्मिती का अवसर Dr. Alka Dudhbure, Dasgaon	47
18) महाराष्ट्रातील पर्यटन उद्योगाचे आर्थिक व सामाजिक अध्ययन अमोल का. बावणे, प्रा. निखिल देशमुख, चंद्रपूर	48
19) गडचिरोली जिल्ह्यातील ऐतिहासिक व प्रेक्षणीय स्थळे: एक आढावा प्रा. अरुण बी. आलेवार	51
20) तुमसर तालुक्यातील पर्यटन स्थळांचा भौगोलिक अभ्यास प्रा. ए. एस. बावनकर, तुमसर	55
21) पवनी पर्यटन स्थळ: एक भौगोलिक अभ्यास प्रा. अश्विन के. ठवरे, दिघोरी/मोठी	57
22) पर्यटनाच्या विकासात खेळाची भूमिका प्रा.डॉ. विनोद मारोतराव बळी, भंडारा	61
23) पौनी तालुक्यातील पर्यटन स्थळांचा भौगोलिक अभ्यास प्रा.डॉ. रमेश मो. बावनकुळे, भंडारा	63
24) कारंजा लाड तहसीलमधील पर्यटन यात्रास्थळांची स्थिरता आणि विकास डॉ. किशोर वाय. ठाकरे, प्रा. नितीन पी. भालेराव	66
25) पर्यटन उद्योग आणि आर्थिक विकासातील त्याची भूमिका प्रा. डि. एस. कुरंजेकार, प्रा.डॉ. एच. एम. कामडी	69
26) भंडारा जिल्ह्यातील सहानगड पर्यटन स्थळ उपेक्षित प्रा. पी. डी. डोंगरवार, भंडारा	72

Role of Literature in Promotion of Tourists Places

Dr. Rakesh P. Wasnik
Assist. Prof. in English,
Y. C. College, Lakhandur, Dist. Bhandara

Dr. Nikita U. Mishra
Assist. Prof. in English,
G. W. College, Nagbhid, Dist. Chandrapur

*****

Introduction:

"In the middle ages people were tourists because of their religion, whereas now they are tourists because tourism is their religion.

- Robert Runcie

This apt adage is not an exaggeration because tourism is identified as one of the fastest growing and prolific industries in the world. Literature plays a very supportive role, among other factors, in promoting all sorts of tourism. Tourism has many categories like Eco-tourism, Adventure-tourism, Medical tourism, Agro-tourism, Cultural tourism, Sports tourism and a lot more.

Now a day people have strong perception to get out of the din and bustle of every day's tired and boring life and desire to get synchronized with the beauty of Mother Nature. The impact of new technologies is so vast that even the lower middle income group of people save the money throughout the year and plan the tour to some tourist places. Literature, on the other hand, motivates all sorts of readers of different income groups. It also has the great capacity to affect the human apprehension of tourism. Many writers have made many places immortalized through their literary works, description of nature's beauty, regarding tourist's spots or destination. They portrayed all beautiful aspects of particular places in such a way that the readers get inspired to visit and be

associated with those places. For the ages, the literature has definitely prompted the tourism. Literary tourism is a type of cultural tourism that deals with places and events from fictional texts as well as the lives of their authors. This could include following the route taken by a fictional character, visiting particular place associated with a novel or novelist, such as their home or visiting a poet's grave.¹ In this modern age we have, at our fingertip, the technology supported softwares and devices to we search like Kindle, iPod, iPhone, Tablets, Android Phone, Laptops and Desktop Computers and other sources of social medias. Now, it's easy to get accessed with the minute and graphic details, information and description about tourist places under the sky.

Tourism and Literature Defined:

There are many definitions of literature coined from time to time. According to Oxford Dictionary the literature is 'Written works, especially those considered of superior or lasting artistic merit'. R. J. Rees, critic and historian of 20th century points out that literature is 'writing which expresses and communicates feelings and attitudes towards life'. Literature on tourism is that recommends and portrays and thus makes the spots and places immortal. Sometimes, the writers directly or indirectly, motivate the readers to take the journey in general. The 'Father of English Essays' Francis Bacon aptly writes ".... Travel, in the younger sort, is a part of education, in the elder, a part of experience".

Like literature, tourism also has many definitions. Roughly, it means the travel to a particular place form many purposes. Tourism is defined as the 'activities of persons identified as visitors. A visitor is someone who is making a visit to a main destination outside his/her usual environment for less than year for any main purpose (including) holidays, leisure and recreation, business, health, education or other purposes ..... This scope is much wider than the traditional perception of tourists, which included only those travelling for leisure.'

Role of Literature in Promotion of Tourists Places:

The relation between literature and

71st ALL INDIA COMMERCE CONFERENCE

(Annual Conference of the Indian Commerce Association)

20 - 22 December 2018

Organized by : DEPARTMENT OF COMMERCE, Osmania University, Hyderabad, Telangana State.

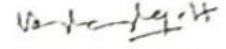
CERTIFICATE

This is to certify that Prof. /Dr. /Mr. /Ms. Dr. Vijay Arjun Bankar, G.W. College Nagbhid. has presented a paper titled The Role of Globalisation on Entrepreneurship Development. in the "TECHNICAL SESSION - II :

"DIGITAL MARKETING : OPPORTUNITIES AND IMPLICATIONS" at 71st All India Commerce Conference held at Osmania University during 20-22 December 2018.

Prof. Subhash Garg
President
Indian Commerce Association

Prof. Narendra Kumar
Secretary
Indian Commerce Association

Prof. H Venkateshwarlu

Attested

Principal

Prof. Prashanta Athma
Organising Secretary
71st AIC Conference

Prof. Arun Gaikwad
Chairperson
Seminar Session

251